ઢોથલ પદમણીની વાર્તા.

સંશોધન કરી છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર

બુકસેલર મંગલદાસ જેઠીતારામ શાહ

ઠે. રીચીરોડ—અમદાવાદ.

અમદાવાદ—પાનકોરના નાકે

"મનોહર" પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં

મોતીલાલ ગણપતરામે છાપી.

આવૃત્તિ ૫ મી. પ્રત ૨૦૦૦

સંવત ૧૯૮૨ સને ૧૯૨૬

કીં. ૦—૧૨—૦.

गूजरात विद्यापीठ ग्रंथालय

[गुजराती कॉपीराअिट विभाग]

अनुक्रमांक ૧૨૭૮ वर्गांक

पुस्तकनुं नाम ટોપાલ પદ્મિની

विषय ૮ - ૩

॥ ओ३म् ॥

૧૨૫૮૩
ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ

ઓઢો જામ કેર
અને
હોથલ પદ્મિણી.

પ્રકરણ ૧ લું.

નિગામરાનું અપમાન.

થળમા આ[illegible]લા-ગાંમણાં[illegible]રમા ધલુડા નામનો સોઢા શાખ[illegible]નો રાજા [illegible]હતો, તે અભિમાની અને પોતાને સર્વોપારુ માન[illegible]તો હતો, તેના રાજ્યમાં ઘ[illegible]ા જમીનદા[illegible] જુદી જુદી શાખાના રાજપુતો [illegible]ા, તેઓને જાગીર આપી હતી અને તેના [illegible]લામાં લશ્કરી નોક[illegible] કર[illegible] હતી.

આ જમીનદારોમાં નિગામરા શાખાનો [illegible]ાંગણ નામનો રાજપુત હતો, તેના ધ[illegible]ા સોઢાએ સારો [illegible]રાશ આપી લશ્કરી નોકરીમાં રાખ્યો હતો, જ્યારે જ્યારે [illegible]ડવાનો પ્રસંગ આવતો ત્યારે સાંગણ નિગામરો ધલુડા સોઢા[illegible] અંગરક્ષકનું કામ કરતો હતો. આવી રીતે વફાદારીથી ઘણા [illegible]ર્ષ નોકરીથી

ધલુડા સોઢા પાસેથી ઘણા પુરસ્કારો મેળવ્યા હતા અને પ્રીતિ સમ્પાદન પણ કરી હતી.

એક વખત ધલુડો પોતાના સરદારોની કચેરી કરીને બેઠો હતો, તેમા સાગણ નિગામરો, બાંભણીયો, સમો વગેરે બેઠા હતા. ત્યારે રાજાએ કહ્યું કે " હું હવે સર્વોપરી થયો છું. ઘણી લડાઇઓ કરીને ઘણા રાજાઓને તાબે કર્યા છે. માટે હવે હું રાજા નહિ પણ પાદશાહ છું માટે મને પાદશાહ તરીકે ઓળખાવવા તમારી સલાહ શું છે ? "

આવાં આત્મશ્લાઘાનાં વચનો સાંભળી ખુશામતીઆ હામા હા કરવા લાગ્યા, પણ સાંગણ નિગામરાને આ વાત પસંદ પડી નહિ તેથી ઉભા થઇ બે હાથ જોડી બોલ્યો કે, અન્નદાતા ! હજી આપ પાદશાહ તરીકે ઓળખાઇ શકો નહિ કારણકે હજી ઘણા રાજાઓ જીવતા બાકી છે માટે પ્રથમ તમામને તાબે કરીને પછી પાદશાહનું ઉપનામ ધારણ કરવાથીજ સર્વમાન્ય થશે તો આપ તેમ કરશો તેવી મારી અરજ છે.

સાંગણ નિગામરાની આવી અરજથી ધલુડો સોઢો છેડાઇ ગયો કેમકે સાંગણ નિગામરા વિરૂદ્ધ ઘણા દિવસથી ઉશ્કેરણી ચાલતી હતી વિરોધીઓ ધલુડા સોઢાને કહેતા હતા કે " આપ પાદશાહ કહેવાઓ તે સાગણ નિગામરો દેખી શકતો નથી માટે તેને યોગ્ય શિક્ષા થવી જોઇએ. આવી ભભેરણીથી કાનનો કાચો અને આંખનો આંધળો રાજા ભંભેરાયો હતો, તેમા સાંગણ નિગામરાની કચેરી વચ્ચેની અરજથી તેનો વ્હેમ મજબુત થયો અને ઉશ્કેરાઇ બોલ્યો કે નિગામરા ! તમને હુ આજ દિવસ સુધી મારા વફાદાર સરદાર છો તેમ માનતો હતો પણ તમારૂં આજનું કચેરી વચ્ચેનું અપમાન એ બતાવે છે કે તમો મારા પ્રત્યે બેવફા

છો માટે હું તમને આજ્ઞા કરૂં છું. કે તમારે મારા રાજ્યની હદ છોડી ચાલ્યા જવું હવેથી ફરી મને મુખ દેખાડશો તો હું તમને કારાગ્રહમાં મોકલીશ માટે અત્યારેજ ચાલ્યા જાઓ"

નિગામરો કંઇ બોલવા જતો હતો પણ ધલુડા સોઢાએ બોલતો અટકાવી ચાલ્યા જવાનું ફરમાવ્યું તેથી અવનત ચ્હેરે ચાલી નીકળ્યો અને પોતાને ઘેર જઇ સ્ત્રી આદિને સાથે લઇ ચાલતો થયો. તેને એમ લાગતું હતું કે રાજા મને પાછો બોલાવશે પણ અભિમાનમાં અંધ થયેલો રાજા નિગામરાને પાછો બોલાવવા ઇચ્છતોજ નહોતો. તેથી નિગામરાની જાગીર પણ ખાલસા કરી નાખી જ્યારે જાગીર ખાલસા થવાની ખબર નિગામરાને પડી ત્યારે અત્યંત ક્રોધે ભરાયો પણ અત્યારે બોલવાનો સમય નથી એમ વિચારી ચાલતો થયો.

સાંગણ નિગામરો હવે નિરાધાર સ્થિતિમાં આવી પડયો હતો થળ-પારકરમાં રહી શકાય તેવું હતું નહિ કારણ કે ધલુડા સોઢાની ધાક હતી તેથી તેને કોઇ રાખવાની હીમત કરી શકયું નહિ તેથી વિટંબણામાં આવી પડયો અને હવે શું કરવું ? તે સુજતું નહોતું વિચારવા લાગ્યો.

નિગામરો વિચારમાં તન્મય થયો હતો તેને કયાં જવું શુ કરવું ? તે પોતાના ઉચાળા આગળ ઘોડેસ્વાર થઈ ચાલતો હતો તેવામા હડીયા વણઝારાની પોઠનો ભેટો થયો, હડીયો વણઝારો તે વખતમા નેક વેપારી હતો અને પોતાની પોઠોવતી દેશદેશાંતરમા વેપાર ચલાવતો હતો તે સમયમા બાંભણાસરમાં પણ આવ્યો હતો ત્યારે સાંગણ નિગામરાને અને હડીયા વણઝારાને સારો પરિચય થયો હતો જ્યારે નિગામરાને જણાયું કે હડીયા વણઝારાની પોઠ છે ત્યારે વણઝારાને મળવા ચિત્ત આકર્ષાયુ

તેથી ઘોડાને આગળ ચલાવી જ્યાં હઠીયો ઘોડેસ્વાર થઇ ચાલ્યો જતો હતો ત્યાં જઇને મળ્યો નિગામરાએ હઠીયાની સારી બરદાસ કરેલી હોવાથી જ્યારે હઠીયાએ નિગામરાને જોયો ત્યારે વ્હાલથી ભેટી પડયો અને થળ-પારકર છોડી અહીં સુધી કેમ આવવુ પડયું ? આ પ્રશ્ન પુછાયો ત્યારે તો નિગામરાના નેત્રામાથી અશ્રુ પ્રવાહ ચાલવા લાગ્યો આવુ જોઇ હઠીયો આશ્વાસન આપવા લાગ્યો અને નિગામ રાને શું દુઃખ છે તે જાણવા માગ્યું એટલે સાંગણુ નિગા-મરાએ પોતાની વિતક વાત બધી કહી સંભળાવી અને હવે શું કરવું ? તેવો પ્રશ્ન પુછયો.

હઠીયો—બંન્ધુ ! કોઇ વાતે તમારે મુઝાવું નહિ તમો મારા ભાઈ છો માટે તમો મારા સાથે ચાલો હું કાશ્મીર તરફ જાઉ છું. મારી પોઠમાં પુષ્કળ માલ ભરેલો છે તે ત્યાં વેચી નાખવાનો છે માટે માલની બેઠી કીમત બાદ જતાં નફો રહેશે તેમાંથી બે આના તમને ભાગના આપીશ કેમકે તમારા જેવા શુરા રાજપુત મારી સાથે હોય તો મને મુશીબત પડે નહિ વળી વેપાર વગેરેમાં પણુ અનુકુળતા પડે ” આવી અનુકુળ વાત નિગામરાને પસંદ પડી તેથી પોઠની સાથે ચાલ્યો અને જ્યારે પોઠ કાસ્મીર દેશમાં પહોંચી ત્યારે વેપાર કરવામાં સાથે જોડાયો. નિગામરો બાંભણાસરમાં રાજાનો સરદાર હોવાથી રાજકાર્યમાં કુશળ હતો તેથી વે-પારના કાર્યમાં કુશળતા મેળવતા મુશીબત પડી નહિ તેથી હઠીયા વણુઝારા સાથે રહી માલ ખપાવવા લાગ્યો ત્યારે બધો માલ વેચાઇ રહ્યો ત્યારે સારો નફો મલ્યો. હઠીયા વણુઝારાને કાશ્મીરમાં બનતો માલ ભરવાનો હતો. તેથી નિગામરાએ પોતાના ભાગે આવતા પઇસા લેવા કહ્યું કેમકે પોતાને જોઇતા પઇસા ભાગમાંથી આવે તેમ હતા અને તે

પૈસાથી માણસો રાખી ધલુડા સાથેનું વેર લેવાનો ઇરાદો હતો તેથી પોતાના ભાગના પૈસા લઇ સાંગણ નિગામરો થર-પારકર તરફ રવાના થયો, અને હઠીયો વણઝારો ત્યાં રોકાયો,

પ્રકરણ ૨ જું.

હોથલ.

કાશ્મીર પ્રદેશ સૌન્દર્યની મૂર્તિ છે, ત્યાંની સ્ત્રીઓ સૌન્દર્યમાં સર્વોપરી છે. આવા સૌન્દર્યજન્ય પ્રદેશમાં રાજ્યના નજીકનો ભાયાત રાજ્યના મોટા હુદ્દાપર હતો તેને સંતતી કાંઈ ન હોવાથી ચિંતાતુર રહેતો હતો દૈવયોગે તેને પુત્રીનો પ્રસવ થયો તેથી જોશીને બોલાવી જન્માક્ષર કરાવ્યા એટલે જોશીએ જન્માક્ષાર જોઇને માથું ધુણાવ્યું અને કહ્યું કે આ પુત્રી અવયોગમાં અવતરી છે. માટે તેનું મુખ તેનો પિતા જોશે કે તુરત પ્રાણ ત્યાગ થશે આવું જોશીનું કહેવું સાંભળી પુત્રીના પિતાએ માણસોને આજ્ઞા કરી કે આ પુત્રીને લઇને જંગલમા ચાલ્યા અને રમણીય સ્થળ જોઇ ચંદન વૃક્ષ નીચે રેશમી રૂમાલમાં વિંટાળી પુત્રીને મુકી કોઇ પ્રાણી તેની હિંસા ન કરે તેટલા માટે આસપાસ અગ્નિ પ્રાદુ્ભ કરી ચાલતાં થયા.

સાંગણ નિગામરો પોતાની સ્ત્રી અને પોતાના થોડા માણસ સાથે રવાના થયો અને ચાલતાં જે સ્થળે પુત્રી ચંદનવૃક્ષ નીચે મુકેલી હતી ત્યાં આવ્યો. આવી જુએ છે તો તુરતની જન્મેલી પુત્રી જોઈ તેથી નિગામરાને અનુકમ્પા ઉત્પન્ન થઇ. વળી વિચારવા લાગ્યો કે, આ પુત્રી તેજસ્વી

જણાય છે. ગમે તે કારણથી તેના માબાપે તજી દીધી હોય. પણ દેખાવ છે તો કોઈ કુલીન, માંટે પુત્રી તરીકે મારે ઉછેરવી. અહીંયાં રહેશે તો કોઇ ક્રુર પ્રાણી તેનો ઘાત કરશે આવા વિચારથી પુત્રીને લઇ પોતાની સ્ત્રીને સોંપી. તેની સ્ત્રીને કુદરતી વહાલ ઉત્પન્ન થવાથી સ્તનમાં દુધ ભરાઇ આવ્યું તેથી પોતાનીજ પુત્રી હોય તેમ સ્તનપાન કરાવ્યું.

પુત્રી અતિશય સૌન્દર્યવતી હતી. તેથી સર્વ કોઇને અત્યંત વહાલી લાગતી. પુર્ણિમાના ચન્દ્રની કળાની પેઠે તેનું મુખ સુંદર હતું. તેની લાવણ્યતા અને મધુરતાથી તેનાં પાલક માતા પિતા અત્યંત પ્રેમથી તેનું લાલનપાલન કરતા હતા. અને પ્રાણથી અધિક ચાહતા હતા. સાગણ નિગામરાનો ગીરાશ છુટી ગએલો હોવા છતા જ્યારે પાલક પુત્રિના હસતા મુખને નિહાળતો ત્યારે બધું દુઃખ વિસારી જતો. આ પુત્રી હાથ આવી માટે હોથલ એવા હુલામણા નામથી તેને બોલાવતો. જેમ જેમ પુત્રી મોટી ઉમ્મરની થતી ગઇ તેમ તેમ સૌન્દર્ય તેમજ ગુણમાં વધવા લાગી; અને જતે દિવસે હુલામણાનું નામ હાથલ હતું તેનું હોથલ થયું.

હોથલને અભ્યાસ કરવાની જરૂર જણાતાં એક વૃદ્ધ સંન્યાસી અતિથી તરિકે આવેલા તેને રાખ્યા અને હોથલનો અભ્યાસ શરૂ કર્યો

સંન્યાસી વિદ્વાન હતા એટલુંજ નહિ પણ તે સાથે ગોગિ પણ હતા, તેથી પોતે યોગ સાધતા, આથી હોથલને પણ વિદ્યાભ્યાસ સાથે યોગ સાધનની સારી સંધિ પ્રાપ્ત થઇ અને પોતાના ગુરૂ પાસે રહી વિદ્યા મેળવવા લાગી

હોથલનામાં કુદરતની સમ્પૂર્ણ કૃપા હતી. તેથી પોતાના ગુરૂ જે શિખવતા તે તરતજ ગ્રહણ કરી લેતી. થોડી મુદ્દતમાં તેણે યથાર્થ વિદ્યાભ્યાસ કરી લીધો. તેની સાથે અશ્વા-

રોહણુની ક્રિયા અને શસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરવાને ચુકી નહિ તે નારીજાતિ હોવા છતાં તેનામાં પુરૂષોચિત ગુણો દ્રષ્યમાન થતા હતા અને એક વીરને છાજતાં બધા લક્ષણોથી વિભુષિત હતી.

પોતાના ગુરૂની સેવા કરવામાંજ નિમગ્ન રહેતી અને પોતાના ગુરૂને ઈશ્વર તુલ્ય માની તેના વચનો બ્રહ્મ વાક્ય પ્રમાણે માનતી.

હોથલના આવા સદગુણથી ગુરૂ પ્રસન્ન થયા અને વિદ્યાભ્યાસ પુર્ણ થયા પછી તેને યોગ ક્રિયામાં પ્રવૃત કરી અને થોડે થોડે બધી યોગની ક્રિયાઓ બતાવી.

જ્યારે હોથલને યોગ્ય જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું ત્યારે સાંગણ નિગામરા પાસેથી સન્યાસી મહાત્માએ વિદાય માગી અને તેનાં સાથે કહ્યું કે, હોથલ શૂરવીર છે તેમજ યોગણી છે માટે તેને સંપુર્ણ છુટથી રહેવા દેજો તેના કોઇપણ કાર્યની આડે આવશો નહિ. કારણ કે, હોથલ એક આદર્શ આર્ય સ્ત્રી તરીકે પ્રખ્યાત થશે. તેના સર્વ ઉત્તમ ગુણોથી પ્રજામાં તેની પ્રસંશા થશે માટે તે જ્યાં જ્યાં જવાનો વિચાર કરે, કે ગમે તેવી રીતે વર્તે છતાં તેના પ્રત્યે જરાપણ શંકા રાખશો નહિ

ગુરૂજીનો વિયોગ થશે તેમ માની હોથલનાં ચક્ષુઓ અશ્રુ પુર્ણ થયાં કારણ કે માતાને યોગ પ્રક્રિયાઓથી સિદ્ધિની પ્રાપ્ત કરાવનાર અને પોતાનું ઉત્તમ પ્રકારનું જીવન ઘડનાર હોવાથી તેને ઘણું લાગી આવ્યું હોથલે ઘણી આજીજીથી પ્રાર્થના કરી પણ ગુરૂજીએ આશિષ સાથે કહ્યું કે, હવે તું સુખેથી રહે.

“ ના, ના, ગુરૂજી ! આપના વિના હું ઘડી પણ રહી શકીશ નહિ. આપે મારા ઉપર જે અનુકમ્પા દર્શાવી એક આદર્શ સ્ત્રી થવાનું શિક્ષણ આપ્યું છે, પણ હજી મારામાં

ઘણી અપુર્ણતા છે આપ જો મારી પાસે થોડા દિવસ રહો તો અપુર્ણતા દુર થાય" હોથલે કાકલુદી વાણીથી કહ્યું.

"બેટા ! તું આમ અધીરી ન થા હવે મારૂં અવસાન નજીક આવ્યું છે, એટલે શ્રીકાશીજી જવાનું છે તને આથી વિશેષ વિદ્યાની આવશ્યકતા નથી મારી આશિષ છે" ગુરૂજીની આજ્ઞા ન ઉલ્લધી શકાય એ શિષ્યનો ધર્મ છે–તેથી હોથલ શાંત થઇ અને ગુરૂ મહારાજ પોતાને ઇચ્છીત સ્થળે ગયા.

હોથલ હવે યોગક્રિયા વધારવા લાગી અને હોથલ પરાડુંગરમાં એક ગુફા બનાવી ત્યાં યોગ સાધના કરવા લાગી જેમ જેમ વયમા વધારવા લાગી તેમ તેમ યોગમાં પણ વધવા લાગી, અને દિવસોના દિવસો યોગક્રિયામા રહેવા લાગી.

હોથલ કયા જાય છે, શું કરે છે તે વિષે સાંગણ નિગામરો કે તેના પુત્રો વગેરે કોઇપણ પુછપરછ કરતા નહિ તેમ તેના માટે કોઇપણ શંકા લાવતા નહિ પણ ઉલટી રીતે હોથલથી પ્રસન્ન રહેતા. વળી નિગામરો પોતે પોતાના ગીરાસ માટે બારવટું-કરતો હોવાથી પણ હોથલના કાર્ય માટે દેખરેખ રાખતો નહિ. હોથલ હવે પુર્ણ યોવનવયમાં પહોચી હતી. છતા કોઇએ તેના લગ્નની વાત ઉચ્ચારી નહતી

પ્રકરણ ૩ જું.

ઓઢો.

જે હકીકત લખીએ છીએ તે વિક્રમ સંવત ૨૫ ના આશરાની છે. મનાઇ જામને ચાર પુત્રો, તેમાં હોથી સર્વથી મોટો હતો અને ઓઢો બુઢો અને તુગો નાનો હતો. બધા કરતાં ઓઢો ચંચળ અને સૌન્દર્ય યુક્ત હતો તેથી બધા ભાઇઓનો તેનાપર અપુર્ણ પ્રેમ હતો બધા તેને માન આપતા

હતા અને તેની મુરાદો પાર ઉતારવા ઉત્સુક રહેતા હતા.

એક વખત ઓઢો ચોમાસાની ઋતુમાં પોતાના શયનાલયમાં નિદ્રાધીન થયો હતો. આ વખતે રાત્રિનો ત્રિપ્રહર ગત હતો અને એજ પ્રહર અવશેષ હતો તે વખતે કુલાહલ થવાથી ઓઢો એકાએક નિદ્રાનો ત્યાગ કરી જાગી ઉઠયો, અને પોતાના અંગરક્ષકને " આ શેનો કુલાહલ છે ! તેમ પુછવા લાગ્યો.

એક અંગરક્ષકે પાસે આવી નમન કરી જવાબ આપ્યો કે:—" નામદાર આ ચોમાસાની ઋતુમા ખેડુત લોકો પોતાના ઢોરોને ચરવા લઇ જાય છે, તેનો કુલાહલ થાય છે."

" અત્યારે ઢોરોને ચરવાથી ફાયદો શું ? ઓઢાએ જીજ્ઞાસાથી પ્રશ્ન પુછયો.

" નામવર ! અત્યારે ઢોરોને ચારો ચરવાથી પુષ્ટિ મળે છે." અંગરક્ષકે ખુલાસો કર્યો.

" શું માણસોને આવી રીત પ્રહર ચાર્યાં હોય તો તે મજબુત થાય ખરા ! " ઓઢાએ ફરી પ્રશ્ન કર્યો.

" જી હા હજુર ! " નોકરે જવાબ આપ્યો, ઓઢાને આ સાંભળીને ખાત્રી થઇ કે, જો મારા રાજપુત્રોને રાતના ચાર વાગે પૌષ્ટિક ખવરાવું તો તે બલિષ્ટ થાય અને તેના બળથી હું અજિત થાઉં, આમ વિચાર કરીને દરરોજ રાત્રિના ચાર બજે પોતાના સમાન વયના રાજપુત્રોને પાકો વગેરે ખવરાવવા લાગ્યો. તેથી થોડાજ દિવસમાં રાજપુત્રો પુષ્ટ થયા.

રાજપુત્રોને પૌષ્ટિક ખોરાક આપીનેજ ઓઢો નિશ્ચિત થયો નહતો પણ તે સાથે અંગકસરત પણ કરાવવા ચુકતો નહિ સારી પેઠે ખોરાક ખવરાવીને પછી ઘોડેસ્વાર થઇને બધા સાથે ખુલી હવામાં જતો,ત્યાં પટ્ટા ખેલાવતો, ભાલા

કેમ નાખવા વગેરે યુદ્ધને ઉપયોગી તાલિમ આપતો, અને દસ બજે ઘેર આવી ભોજનાદિથી પરવારી દિવસના દ્વિતીય પહોર પછી મહાભારત રામાયણ કે સૂરવીરોના ચરિત્રો બધા રાજપુત્રો સાથે શ્રવણ કરતો આથી બધા રાજપુત્રોમાં શાર્ય ઓતપ્રોત થયું હતું.

ઓઢો શરીરે સુદ્રઢ તેમજ સૌન્દર્ય યુક્ત હતો તે સાથે તેને વસ્ત્રાભુષણોનો પણ શોખ હતો તેથી અવનવા ચિત્તા-કર્ષક વસ્ત્રો અને આભુષણો ધારણ કરતો.

ઓડાનો મોટો ભાઇ હોથી ગાદી ઉપર હતો. તેને ઓઢા ઉપર અત્યંત પ્રેમ હતો. તેથી તેની ઇચ્છાની આડે આવતો નહિ એટલુંજ નહિ પણ તેની બધી ઇચ્છાઓ પુર્ણ કરવાને કાળજી રાખતો, ઓઢો સ્વરૂપવાન શૌર્યવાન શીલવાન સાથે બુદ્ધિવાન હતો. તેથી હોથીજીને રાજકારો બારમાં પણ ઘણો ઉપયોગી થઇ ગયો હતો એટલુંજ નહિ પણ રાજ્યનો બધો ભાર પોતાના શીર પર લીધો હતો તેથી હોથીજીને ઓઢો અત્યંત પ્રિય થઇ પડયો હતો.

જ્યારથી ઓઢો પુખ્ત ઉમરનો થયો હતો ત્યારથીજ પોતાના રાજ્યના દુસ્મનોને વશ કર્યાં હતા તેની વીરહાક વાગતી હોવાથી–કોઇ ધોલાયગઢ ઉપર ચડી આવવા હિમ્મત કરતું નહિ તેથી પ્રજાને કોઇ વખત ઉપદ્રવને ભોગ પડવું પડતું નહિ કેમકે ઓઢાએ પોતાના પ્રૌઢ બાહુબળનો બધા દુસ્મનોને પરિચય કરાવ્યો હતો તેથી બધાના મનમાં ઓઢાનો ભય પેશી ગયો હતો.

રાજકાર્યના ઘુંચાએલા કોકડા ઉકેલવામાં ઓઢાનીબુદ્ધિ હોથીજી કરતાં ઘણીજ સારી હોવાથી પળે પળે ઓઢાની સલાહની આવસ્યકતા પડતી તેથી હોથીજીને ઓઢો ઘણો પ્રિય હતો અને પોતે ઓઢાને પુત્ર પેઠે લાલનપાલનકરતો હતો

ઓઢાનો એવો નિયમ હતો કે સાંજે પોતાનાં માતતુલ્ય વડિલબન્ધુ હોથીજીનાં પત્નિ મીણાવતીને પ્રણામ કરવા જતો ઓઢાનો વડિલ બન્ધુ અને તેનાં પત્નિ પ્રત્યે માતાપિતા જેવો ભાવ હતો: રાણી મીણાવતી ઓઢા પ્રત્યે વાત્સલ્યભાવ અંતઃકરણથી રાખતી કે કેમ ! તે હાલ કહી શકાતું નથી. ઓઢાને પોતાનો વત્સલ્યભાવ છે તેમ બતાવતી હતી. તેથી ઓઢાને એમ થતું કે મારા પર બન્ધુ પત્નિને એક માતા ના જેવો પ્રેમ છે. પણ સ્ત્રીનાં હૃદય કોણ પારખી શક્યું છે સ્ત્રી કહેવાય છે અબળા પણ તેના હૃદયના ગુપ્ત ભાવો જાણવાને બ્રહ્મા પણ અશકત બને છે કેમકે છ કાને ગયેલી વાત ગુપ્ત રહે છે પણ પોતાના 'મનમાં ગુપ્ત રહેલી વાત બ્રહ્મા પણ જાણી શકતા નથી આવું નિતિકારનું કહેવું છે તો સ્ત્રીઓના મનમાં રહેલા ગુપ્તભાવને શી રીતે જાણી શકાય ? કેમકે સ્ત્રીઓનો બાહ્ય દેખાવ રડવાનો હોય અને બીજાને તે ધાર. ધાર રડે છે તેમ બતાવે પણ તેના હૃદયમાં આનંદ હોય તે જાણી શકાય નહિ તેમ બાહરથી હસવાનો ડોળ કરે અને હૃદયમાં બીજુંજ હોય છે. માટેજ '**मधुतीष्टति जीह्वाग्रे हृदयेतु हलाहलम**' એ પ્રમાણે તેના હૃદયની વાત જાણી શકાય નહિ તેથી અત્યારે આપણે મીણાવતીનો પ્રેમ શુદ્ધ છે કે કેમ ! તે જાણી શકીએ નહિ માટે આપણે તો હાલમાં મીણાવતીનો પ્રેમ શુદ્ધ છે તેમજ માનવું માટે વખત આવતા સુધી ધીરજ રાખી શું થાય છે, તે જોઇએ

પ્રકરણ ૪ થું.

હોથલની પ્રતિજ્ઞા અને નિગામરાનો સ્વર્ગ વાસ.

હોથલને યોગિ તરફથી યોગ્ય શિક્ષણ સાથે યોગક્રિયા પ્રાપ્ત

થઇ તે આપણે જાણી શકીએ છીએ પણ હોથલ એટલેથીજ સંતુષ્ટ થઇ નહોતી તેણે લશ્કરી તાલીમ લેવા માંડી હતી.

ઘોડે ચઢવું હથિયાર કેમ વાપરવા વગેરે વિદ્યા તેણે થોડા દિવસમાંજ સાધ્ય કરી હતી તેની પોતાના ભોયરામાં જવા માટે ઘોડેસ્વાર થઇનેજ જતી હતી અને રસ્તામાં આવતા ક્રુર સીંહોને પોતાની મર્દાનગીથી ઠાર કરતી હતી વળી ઘણી વખત લુટારાનો ભેટો થતો પણ તેને પોતના બાહુબળથી પરાસ્ત કરીને વિજયી થતી હતી તેના સૌન્દર્ય સાથે પરાક્રમની પ્રસંસા પણ ચોમેર ફેલાઇ ગઇ હતી, એક સ્ત્રી જાતીમા આવું અદ્દભુત પરાક્રમ સાભળી મનુષ્યો આશ્ચર્ય પામતા હતા.

સાંમણ નિમાગરો ધલુડા સોઢા સામે બારવટુ કરતો હતો તેમાં પણ હોથલ ઘણાં વખત ઉપયોગી થતી હતી. પણ હોથલનો ઘણોખરો વસવાટ પોતાના ભોયરામાં હોવાથી કાયમ ઉપયોગી થતી નહિ વળી ધલુડા સોઢને તેની મદદ બહુ પસંદ પડતી નહોતી કેમકે વખતે પોતાની પુત્રી પકડાઇ જાય તો પોતાને જીવતે મુવા જેવું થાય તેથી તેને સાથે કોઇક દિવસ લેતો હતો. અને તેથીજ તેના એકાંત નિવાસ માટે આડે આવતો નહિ. પણ જેમ તે એકાંત નિવાસ કરે તેમ સાગણ નિગામરો ઇચ્છતો તેથી પણ હોથલને પોતાના ભોયરામાં એકાંત નિવાસ માટે અનુકુળતાજ હતી.

સાંગણ નિગામરો બાંભણાસરના ધલુડા સોઢા સામે બહારવટું કરવા ટોળી બાંધી હતી અને તેથી બાંભણાસરની હદમા લુંટફાટ વગેરે કરતો પણ તેની અસર ધલુડા સોઢા ઉપર કાઇ થઇ નહોતી તેથી નિગામરો હતાસ થયો હતો પણ પોતાનો પ્રયત્ન જારીજ રાખ્યો હતો, તેના મનમાં એમ

હતું કે ધલુડો સોઢો મારા સાથે સુલેહ કરીને મારી જાગીર-પાછી આપશે પણ તેના બારવટાની કાંઇ પણ અસર થતી નથી એવું જોઇને ધલુડા સોઢાની સાંઢો લાવવાનો વિચાર થયો. તે સાંઢોમાથી રાણી સાંઢ ધલુડાને બહુજ પ્રિય હતી તે સાંઢ આવે તો ધલુડો તુરતજ સંધી કરે પણ તેવો મોકો મળ્યો નહિ તેથી તેના અંતઃકરણમાં અતિશય ઉદવેગ રહ્યા કરતો હતો.

સાંગણ નિગામરાની વૃદ્ધ વસ્થા આવી પહોચી હતી હવે તેની બધી શક્તિનો લોપ થયો હતો તેથી તેના દુઃખની અવધી હતી દમકદમ ધલુડાનાં વૈરનો કીડો ડંશ દેતો હતો હવે તેની ચિંતાએ નિગામરાની બધી શક્તિનો લોપ કર્યો. અને શય્યા વશ થયો.

નિગામરાની માંદગી વૃદ્ધિગત્ થવા લાગી અશક્તિને લઇને તેનાથી પોતાની મેળે શય્યાંમાંથી ઉઠી શકાતું નહોતું પોતાના પાલક પિતાની માંદગીથી હોથલના મનમાં અતિશય ખેદ થવા લાગ્યો તેણે નિશ્ચય કર્યો હતો કે આ વખતની ભયંકર માંદગી અને વૃદ્ધાવસ્થા આ બે કારણોને લઇને મારા પિતાનો અંત આવે તેવો વહેમ દ્રઢ થયો હતો તેથી પોતાના ભોંયરાંનો થોડા દિવસને માટે ત્યાગ કરીને નિગામરાની સેવા સુશ્રુષામા રહેવા લાગી તેને જણાયું કે, હવે પિતાજીની સે-વાનો જેટલો લાભ લેવાય તેટલો લેવો તે સિવાય બીજો ઉપાય નથી આમ નિશ્ચય કરી બધો વખત સેવામાંજ ગાળવા લાગી દવા વગેરે આપવાનું અને બીજું બધું કામ પોતે જાતેજ કરવા લાગી પણ બધું વ્યર્થ ! સાંગણ નિગામરાની માંદગી વધતી ગઇ અને અંતકાળ નજીક આવ્યો.

હોથલના ગભરાટનો પાર રહયો નહિ હવે પોતાના વ્હાલા પિતાનો થોડા વખતમાંજ સદાને માટે વિયોગ થશે,

એ વિચારે તેનું મગજ ભમવા લાગ્યું પિતા વિયોગ મુર્તિમંત થઇને ચક્ષુ સમક્ષ તરવરવા લાગ્યો. તેને હવે એમ જણાયું કે પિતાજીને હવે છેલ્લા શ્વાસોજ ભરવાના અવશેષ રહ્યા છે.

પોતાના અંતકાળ નજીક આવ્યો છતાં પોતાનો અંતસ્થ હેતુ સિદ્ધ થયો નહિ. તેથી નિગામરાને બહુજ લાગી આવ્યું તેમા પોતાનું અપુર્ણ કાર્ય કોઇ પુર્ણ કરે તેવું નહિ હોવાથી તેના પરિતાપમા દ્વિગુણિત વધારો થવા લાગ્યો. તેને પુત્રો તો ત્રણ હતા પણ તેઓમાં એવું શૌર્ય અને સાહસ નહિ હોવાથી વૈર લેવાશે નહિ તેમ નકકી થયું તેથી પોતાનોપ્રાણ જતો નહોતો.

પિતાની છેલ્લી ઘડી છે. તેમ જોઇ ત્રણે પુત્રો સમીપ આવીને સાગણ ને નિગામરાને કહેવા લાગ્યા કેઃ—

" પિતાજી ! આપના અંતઃકરણમાં કાંઇ પણ ઇચ્છા હોવ તે કહો–કારણ કે આપની આ, અવસ્થા ભય ભરેલી છે તેથી આપને આરોગ્ય પ્રાપ્ત થશે તે શંકાજ છે. "

પોતાના પુત્રોનાં વચનો સાભળી હોથલ પ્રત્યે જોઇ બેઠા થવાનો પ્રયત્ન કર્યો પણ તેનાથી સ્વતઃ બેઠા થવા જેટલી શક્તિ રહી નહોતી તેથી હોથલે તરત નિગામરાના મસ્તક નીચે પોતાનો કોમળ હાથ લઇ બેઠો કરવા મસ્તક ઊંચુ કર્યું અને તેને બેઠો કરી પાછળ ટેકો રાખી બેઠી.

નિગામરો શ્વાસ લઇ બોલાવા લાગ્યો કેઃ—

" પુત્રો ! તમને પાળી–પોષી મોટા કર્યા તેના બદલા તરીકે મારે એટલુંજ માગવું છે. પણ મને શંકા રહે છે કે " આટલું બોલતા શ્વાસ દ્વિગુણિત થયો તેથી બોલી શક્યું નહિં ત્રણે પુત્રો અને હોથલની જિજ્ઞાસા વધવા લાગી પિતાજીનું શું શું કહેવું છે, તે જાણવાને આતુર બન્યા, "

નિગામરો ઘડી શ્વાસ લઇ ધીમે ધીમે કહેવા લાગ્યો

કે-"ધલુડા સોદાએ જે મારૂં અપમાન કર્યું છે તેનો ડંસ મારા કાળજાને કોતરી રહ્યો છે. બાકીની જીંદગી સોદા સાથેના વેરનો બદલો લેવામાંજ ગાળી છે પણ જોઇએ તેવી વેરની વસુલાત થઇ નહિં, તેથી મારા મનમાં બહુજ ખેદ થયા કરે છે."

આટલું કહેતા વળી નિગામરાનો શ્વાસ વધવા લાગ્યો. અને પોતાને બોલવામાં અતિશય શ્રમ લાગ્યો હોવાથી વિ-શ્રાંતિ લેવા ઘડી થોભ્યો. પોતાના પિતાના કહેવાની મતલબ શું છે, તેના ત્રણે પુત્રોના સ્હમજવામાં આવી તેથી ચ્હેરો નિસ્તેજ થવા લાગ્યો અને એમ પણ થયું કે જો પિતાજી વેર લેવાની પોતાની ઇચ્છા બતાવશે તો આપણાથી તે કાર્ય થઇ શકશે નહિં.

હવે ડોસાનો શ્વાસ જરા ઓછો થયો તેથી બોલવું શરૂ કર્યું–" જુવો પુત્રો ! તમારી પાસે મારી છેલ્લી વખત એકજ માગણી છે, અને તે તમે પાર પાડશો તો મારો આત્મા શાંતિને પામશે, અને તે કાર્ય તમે નહિ માથે લ્યો તો મારા આત્માને અશાંતિ રહેશે પણ મારા મનમાં શંકા રહે છે કે, તમે તે કામ કરવાને શકિતવાન નથી. તેથી નાશીપાસ થાઉં છું અને મારા મનને વિષાદ થાય છે.

પોતાના પિતાનું મનનું દુઃખ હોથલના જાણવામાં થોડુ ઘણું આવ્યું હતું, પોતાના ત્રણે બંધુઓ નિરૂત્તર રહ્યા અને તેના હૃદયમાં ભીતિનો સંચાર થયો. તે તેઓના ચ્હેરા ઉપરથી હોથલ સારી પેઠે સમજી શકી. તેથી પોતાના પિતાને ઉદ્દેસીને બોલી કેઃ–

" પિતાજી! વધુ શ્રમ ન લેતા વાતને ન લંબાવતાં ટુંકમાંજ કહો આપને ત્રણે પુત્રો છે. તેથી આપની આજ્ઞા પૂર્ણ કરવામાં પોતાના–પ્રાણનો પણ દરકાર રાખશે નહિ."

હોથલે પોતાના બંધુઓને આવેશ ચઢાવવા કહ્યું

"બ્હેન ! મને એજ પરિતાપ થયા કરે છે કે, ત્રણ પુત્રો હોવા છતાં મારૂં દુઃખ જેવું ને તેવું રહ્યું જો તેઓમાં સૌર્યાંશ હોય તો મને ગ્લાનિ થાય નહિં અને અત્યારે આવેલા મરણને શરણ થતાં ઉલટો આનંદજ થાત. પણ શું કરૂં ! તેમાં કોઇ દૈવત દેખતો નથી." ડોસાએ પોતાના ઉભરા સાથે નિરાશા જણાવી.

"આપ પ્રથમ આપની ઇચ્છા જણાવો અને તે ન બને તેમ ભાઇઓને જણાય તોજ નિરાશ થાઓ પણ હજી આપે ઇચ્છા પ્રદર્શિત કરી નથી ત્યાં આમ છેક હતાશ ન બનો." હોથલે ઇચ્છા જણાવવાના ઉદ્દેશથી કહ્યું.

"હા એતો ખરૂં પણ મારા મનમાં શંકા રહે છે અને કુતુહલ થયા કરે છે કે મારી અંતિમ ઇચ્છા પાર પડશે કે નહિ. પણ તે ઇચ્છા જણાવ્યા સિવાય છુટકો નથી" એમ કહી ધડી શ્વાસ લઇ બોલ્યો.

"મેં ઘણો પરિશ્રમ વેઠ્યો છતાં ધલુડાનું વેર લઇ શક્યો નહિ. પણ જો મારા પુત્રો બાબણાસર જઇ તેની પીરાણી સાંઢ સાથે બધી સાંઢો વાળી લાવે તો મારા મનને સંતોષ થાય અને તેમ કરવાની અત્યારે પ્રતિજ્ઞા કરે તો મારા પ્રાણ જાય, નહિ તો મને ઘણીજ વિટંબણા પડશે" નિગામરાએ પોતાના અંતિમ ઇચ્છા જણાવી જવાબની રાહ જોતો પુત્રોના ચ્હેરા તરફ જોઇ રહ્યો.

નિગામરાના પુત્રોના મનમાં જે ભય હતો તે સત્ય ઠર્યો. આ કાર્ય કાંઇ સ્હેલું નહોતું તેમ નિગામરાના પુત્રોમાં એ કાર્ય કરવાનુ બીલકુલ સાહસ હતુંજ નહિ. તેથી હવે શું જવાબ દેવો ! તે વિચારવા લાગ્યા અને મૌન્યનું અવલંબન કર્યું. આવી રીતે પોતાના પુત્રોને મૌન થએલા જોઇ

નિગામમરાની નિરાશામાં વધારો થયો. તેથી ભગ્ન સાદે બોલ્યો કે:—

" અરેરે ! મેં તમને જન્મ આપી પાલણ-પોષણ કર્યું તે બધું વૃથા ગયું ! તમે પુરુષ વેશમા સ્ત્રીજ છો જો તમારામાં પુરૂષોચિત ગુણો હોત તો મને નિરાશ થવું પડત નહિ. તમે ત્રણ પુત્રો છતાં હું વાંઝીયોજ રહ્યો તમે પુત્રરૂપે નહિ પણ પુત્રીરૂપે આવ્યા હોત તો, મને દુઃખ થાત નહિં."

આટલું બોલી શય્યામાં પટકાઈ પડયો અને શ્વાસ વધવા લાગ્યો પોતાના પિતાને આમ દુઃખી થતાં જોઈને હોથલને ઘણું લાગી આવ્યું. તેણે નિગામરાને થોડું પાણી પાયું અને પોતાનો કોમળ અને નાજુક હાથ નિગામરના લલાટ ઉપર મુકીને બોલી કે–" પિતાજી આપની અંતિમ ઇચ્છા ભયંકર છે. તે પૂર્ણ કરવાને માટે મોટા લશ્કરની જરૂર છે. મારા બંધુઓ ! તે કાર્ય કરવાને અશક્ત નિવડયા છે. તેથી આપને ગ્લાનિ થાય છે પણ આપનું કામ હું પૂર્ણ કરીશ માટે આપના આત્માને શાંતિ આપજો. "

હોથલનાં વચનો નિગામરાને અમૃત જેવા લાગ્યા. પણ, સ્ત્રીજાતિથી આ કાર્ય બનવુ દુર્ઘટ છે એવે વિચારે વળી ખીન્નતા પ્રાપ્ત થઇ.

પોતાના પિતાની શંકા હોથલ જેવી ચાલાક સ્ત્રીને જણાતાં વાર લાગી નહિ તેથી બોલી કે—" પિતાજી ! આપની અંતિમ ઇચ્છા મારાથી પાર નહિ પડે તેવી શંકા લાવશોજ નહિ. હું સ્ત્રીજાતિ છું તેથી શું થયું ? તે કાર્ય ગમે તેવું દુર્ઘટ હશે તો પણ મારા મનને સહેલું છે તેમ માનજો હું ગમે તે પ્રકારે આ કાર્ય પાર પાંડયા પછીજ જંપીશ. "

હોથલની શક્તિ નિગામરાના જાણવામાં હતી તેથી

પોતાની શંકા વધુ વખત રહી નહિ તેથી આશિર્વાદ આપતો બોલ્યો કે-" પુત્રી તું સર્વ પ્રકારે સુખી થજે. તુ મારું અપૂર્ણ કાર્ય પૂર્ણ કરીશ તેના માટે હવે શંકા રહી નથી. પણ એકજ ઉદ્દેશ મારો અપૂર્ણ રહ્યા છે તેથી મને ગ્લાનિ થાય છે અને તે ઇચ્છા તો તુંજ પાર પાડી શકે તેમ છે."

"પિતાજી ! મારાથીજ બની શકે તેવું જે કાર્ય હશે તે તો આપ માનજો કે તે પૂર્ણ થઇજ ગયું માટે સુખેથી કહો." હોથલે આતુરતાથી કહ્યું.

"બેટા ! એક ઇચ્છા એવી મારા મનમાં રહી ગઇ છે કે, તારા અત્યાર સુધીના વર્તનથી મને એવી શંકા રહ્યા કરે છે કે, તું તારા લગ્ન કરીશ નહિ પણ હું લાંબા વખત સુધી રહ્યા હોત તો તારા લગ્નનો લ્હાવો હું લેત અને સુખી થાત." હોથલે નહિ કલ્પેલ તેવો જવાબ મળ્યો.

વળી થોડી વિશ્રાંતિ લઇને નિગામરો બોલ્યો કે,--"બેટા ! તું તારા લગ્ન કોઈ તારા યોગ્ય રાજપુત સાથે કરીશ—એવી ખાત્રી આપીશ તો પછી આ સંસારમા મારી કોઇ ઇચ્છા અવશેષ નથી."

હોથલને આવી માગણીનો સ્વપ્ને પણ ખ્યાલ નહોતો પ્રથમનું વચન આપવામા જેટલો ઉત્સાહ અને મુખ ઉપર તેજ ઝળકતું હતું તે આ બીજી માગણીથી નાશ પામ્યું, જો પોતાના પિતાની અંતિમ્ માગણીનો-અસ્વિકાર કરે તો પિતૃદ્રોહી થાય અને સ્વિકાર કરે તો પોતાની સ્વતંત્રતાનો ભોગ આપવો પડે. આ વિચારે તેના હૃદયને હલમલાવી નાખ્યુ. પિતૃભક્તિ અને પોતાની સ્વતંત્રતાની તુલના કરવા લાગી છેવટે પિતૃભક્તિનું પલ્લું નીચે નમ્યું અને પોતાની સ્વતંત્રતા કરતા-પિતૃભક્તિનું મહત્વ વિશેષ જણાયું તેથી બોલી કે—

" પિતાજી ! મારે લગ્ન કરવાનો વિચારજ નહતો પણ આપની છેલ્લી ઇચ્છાને તાબે થયા સિવાય મારો ઉપાય નથી. કારણકે, પિતાની ઇચ્છાને તાબે થવું તે મારો પ્રથમ ધર્મ છે. માટે આપ આપના આત્માને શાંતિ આપજો હું આપનું વેર લીધા પછી અર્થાત્ ધલુડા સોઢાની સાઢો વાળ્યા પછી મારા યોગ્ય કોઇ રાજપુતની સાથે લગ્ન કરીશ" હોથલે નિરૂપાયે પોતાના પિતાની માગણીનો સ્વિકાર કર્યો.

આ સાંભળી નિગામરાંને શાતિ થઇ અને પોતાની ઇચ્છા હવે પૂર્ણ થશે. તેથી તેને અત્યન્ત આનંદ થયો. તેજ પળે તેના જીવનની જયોતી બુજાવા લાગી અને બેટા તું સુ......ખી......થા......જે આમ બોલતાં બોલતાં નિગામરાનો આત્મા ચાલ્યો ગયો.

નિગામરાનો આત્મા ચાલ્યો ગયો અને શબને જોઇ હોથલ અતિશય ગભરાઈ ગઇ તેણે પોતાનું શરીર પિતાના શબ ઉપર નાખ્યું અને પિતાજી ! પિતાજી ! આપની રંક પુત્રીને છોડીને ચાલ્યા ગયા વગેરે શબ્દો કહી આક્રંદ કરવા માંડયું. તેના આક્રંદથી આસ–પાસના મનુષ્યો પણ રૂદન કરવા લાગ્યા. અને શોકની સરિતા વહન કરવા લાગી.

હવે ગમે તેટલો શોક કરવાથી પણ પોતાનો પિતા જવાબ દેશે નહિં એમ માની તેની દહનક્રિયા કરવા માટે પોતાના બંધુઓને સુચના કરી. એટલે રૂદન છોડી ત્રણેજણા દહનક્રિયા કરવાના કાર્યમાં પ્રવૃત્ત થયા.

સાંગણ નિગામરાનો વિધિ સહીત અંતીમ સંસ્કાર કર્યો બધા શબ-દહન કરીને ઘેર આવ્યા. હોથલને પોતાના પિતાનો વિયોગ અસહ્ય થયે પણ કુદરતના કાયદાને માન આપ્યા સિવાય તેનો બીજો કોઇ ઉપાય નથી. તેમ માની પોતાનો શોક ઓછો કર્યો, અને સારી પેઠે પિતાનું ઉદક

કારજ કરવામાં પોતાના બંધુને ઉત્તેજી ને દાન—પુણ્ય પણ કરાવ્યું.

પોતાના ભાઇઓએ જે કાર્યમાં પોતાની અશક્તિ જણાવી તે કાર્ય પોતે માથે લીધેલું હોવાથી તે પાર પાડવાની ચિંતા હોથલને થવા લાગી અને કેવી રીતે કાર્ય કરવું ? તેનો મનમાં વિચાર કરી રાખ્યો.

પ્રકરણ ૫ મું.

મોહને વશ અને આંતર હેતુનો સ્ફોટ.

કંડ કકડારા પ્રગણના ઘેલાયગઢમાં આજે આનંદ ઉત્સવ થઇ રહ્યો છે. હોથીજી પોતાના ભાઈ ઓઢાના લગ્ન હોવાથી આનંદમાં મત બન્યો છે. અને લગ્નનો લ્હાવો લે છે, હોથીજીની સ્ત્રી કે જે ઓઢા ઉપર પ્રેમ રાખતી હતી તે બહારથી તો પુત્ર વાત્સલ્ય જણાવતી હતી પણ અંદરખાને તેના પર મોહાંધ બની હતી. તેથી ઓઢાને પોતાનો પ્રિયતમ બનાવવા ચાહતી હતી પણ સ્પષ્ટ રીતે ઓઢાને તે જણાવી શકતી નહિ હોવાથી પોતાના હૃદયમાં પ્રેમનો કીડો કોતરતો હતો તે સર્વ વસ્તુમાં ઓઢાની નવયુવાન મૂર્તિને નિહાળતી હતી શ્વાસેશ્વાસ ઓઢાનું સ્મરણ કરતી હતી. આમ કેટલાક દિવસ ચલ્યું પણ પોતાનો આંતર હેતુ જણાવવાને તેની હિમ્મત ચાલી નહિ, ઓઢો પોતાની માગણી કબુલ રાખશે નહિ પણ ઉલ્ટો તિરસ્કાર કરશે તેવો સંશય દ્રઢ થયો હતો.

એક દીવસ તેના મનમાં એમ આવ્યું કે હવે ઓઢાનાં લગ્ન થવાનાં છે. જો તેને પોતાની પરણીપત્ની પ્રતિ પર

પ્રેમ બંધાયો તો મારી આશાનું નિકંદર વળશે આમ વિચારી પોતાની દાસીને સ્હમજાવી ઓઢાને તેડવા મોકલ્યો

ઓઢો અત્યારે અગત્યના કાર્યમાં ગુંથાએલો હતો તે કાર્ય એ હતું કે, ધલુડા સોઢાના સરદાર બાભણીયા સમાએ, આ લગ્નની સંધીનો લાભ લઇને ધોલાયગઢનુ ધણ વાળ્યું અને એવો વિચાર કર્યો કે લગ્નની ધામધુમમાથી કેર જાડેજા કોઇ ચઢી આવશે નહિ. તેથી પોતે સુખરૂપ ધણ વાળીને પોતાને સ્થળે જઇ શકશે.

આ તેનો વિચાર ભુલ ભરેલો હતો. કેમકે ઓઢાનાં લગ્ન હતાં પણ હોથીજી વગેરે તેના ભાઇઓ જઇ શકે તેમ હતું.

'ધણ વાળવાના સમાચાર ધોલાયગઢમાં વીજળી પેઠે પહોંચી ગયા કે તુરતજ ઓઢો વાર ખેંચવા તૈયાર થયો પણ હોથીજી વગેરેએ ઓઢાને ધણ વાળવા જવાને ખાળ્યો"

ઓઢોઃ—"બાભણીયા સમાએ જે અપકૃત્ય કર્યું છે. તેનો બદલો મારેજ વાળવો છે માટે મને જવા દો અને થોડાજ વખતમાં તેને મારા હાથ બતાવી નિર્વિઘ્ને પાછો આવું છું." પણ ઓઢાની આ વાત કોઇએ માની નહિ તેમ દુશ્મનો પાછળ તેને જવું તે યોગ્ય નથી એમ કહી અટકાવ્યો

હોથીજી વગેરે વારની પાછળ ગયા અને આજે ઓઢાના લગ્નનો દિવસ હોવાથી ઓઢો ઘેરે રહ્યો પણ ઓઢાના ચ્હેરા ઉપર ઉદાસીનતા જણાતી હતી. તેનો લગ્નોત્સવ હોવા છતાં જરાપણ ઉત્સાહ હતો નહિ. આવા આનંદને દિવસે દુશ્મનો ચઢી આવ્યા અને પોતાના વડિલ બન્ધુને જવું પડ્યું તે તેને ઘણું લાગી આવ્યુ. પોતાને સાથે લીધો હોત તો સારૂ હતું. એમ વિચાર વમળમાં ગુંચાવા લાગ્યો પણ

બધાની આગળ પોતાનું જોર કાંઇ કામ આવે તેમ નહોતું એથી વિના છુટકે લડવાનું તજી ઘેર રહેવું પડયું હતું પણ શું થશે ? મારાં લગ્ન વડિલ બન્ધુ વિના થશે એ વિચાર સુંસાયો નહોતો.

ઓઢાનાં લગ્ન, ગેડીના વિશળદેવ સોલંકીના કુંવરી રૂપસુન્દરી સાથે થવાના હોવાથી રાજપુત રિવાજ મુજબ ધોલાયગઢથી ખાંડું ગયું હતું તેથી રૂપસુંદરીને, પોતાના પિતાના ઘેર બાંય પહેરાવી ખાંડા સાથે બે મંગળ વરતાવી આજે લગ્નનો દિવસ હોવાથી માણસો રૂપસુંદરીને તેડી ધોલાયગઢની ભાગોળે આવી પહોચ્યા હતા. અને દિવસ અસ્ત થયા બાદ વરરાજા વેલમાં બેસવા આવવાની રાહ જોતા હતા.

વરરાજાને શણગારવા તઇયારી થવા લાગી હોથીજીના સ્ત્રી મીણાવતી ઓઢાને વસ્ત્રાભૂષણોથી સજ્જ કરવા ઉત્સાહથી પોતાને હાથે બધું કાર્ય કરતી હતી તેમાં તેનો એ હેતુ હતો કે, આવી રીતે પણ ઓઢાના શરીરનો સ્પર્શ અને મુખાવલોકન નિર્ભયપણે થઇ શકતું હતું. રાણીજી પોતાના હાથે વરરાજાને પોશાક પહેરાવે છે. તેથી બીજાઓને તેના અંતર હેતુની ગંધ પણ ન આવી શકે, તેથી તે નિઃચિંત હતી.

ઓઢાને વસ્ત્રાભૂષણોથી સજ્જ થએલો જોઇ, મીણાવતી અતિશય મોહમુગ્ધ બની તેને થઇ આવ્યું કે, અત્યારેજ હૃદયાલિંગન દઇ ઓઢાને ભેટી પડું. પણ લોક લજ્જા અને સ્ત્રીઓની સ્વાભાવિક લજ્જાએ, તેમ કરવાની હિમ્મત ચાલી નહિ તેથી તે વિચારોને દબાવીને બોલી કે,

(દુહો.)

ઓઢે કેસરીયા પેરીયા. સાથે બાંધ્યો મોડ;

આમાં રહેલી ગુઢ યુક્તિ ઓઢાના સમજવામાં આવી નહિ. એતો પોતરના હમેશના સરલ સ્વભાવને લઇને એમજ માન્યું કે, ભાભીએ કાંઇક મશ્કરી કરી.

ગાજતે વાજતે ઓઢાનો વરઘોડો નિકળ્યો, ગામની ભાગોળે જઇ કન્યા સાથે રથમાં બેસી ગુલાલ ઉરાડતાં દરબાર ગઢમા આવ્યા આ વખતે નવલ દમ્પતિને પોંખવાં જોઇએ. અને તે પોખવામા વરની માતા કે ભોજાઇ હોવાં જોઇએ ઓઢાની માતાનું સ્વર્ગગમન થવાથી હોથીજીની સ્રી મીણાવતીને જ પોખવાનું હતું. પણ મીણાવતી ઓઢાને પોખી શકે તેમ નહોતું. કેમકે અંતઃકરણથી ઓઢાને પોતાનો યાર બનાવવા ચાહતી હતી જો પોખણું કરે તો માતાને દરજજે ગણાય, અને પોતાનો ગુપ્ત હેતુ સિદ્ધ થાય નહિ.

જ્યારે ઓઢો અને તેની નવલ વધુ આગણામાં આવી ઉભા ત્યારે મીણાવતી દુરથી જોઇને વિચારવા લાગી કે કોઈ પણ બ્હાનું કાઢીને ઓઢાને પોખવો તો નહિ. જો પોખીશ તો ઓઢાને વશ કરવાની આશા છે તે પણ નિર્મૂળ થશે. પછી ઓઢો કોઇ રીતે માનશે નહિ. આમ વિચારી પોતાના પેટમાં સખત દરદ થાય છે. તેથી પોતાનાથી ઉભા રહી શકાતું નથી. તેમ દાસીને સમજાવ્યું એટલે મીણાવતીના દરદની વાત દાસીએ ગોરને કહી.

મીણાવતી પલંગમાં પડી પડી ઓઢાની પ્રશંસા કરવા લાગી અને મનમાં કહેવા લાગી કેઃ—

(દુહો.)

" ઓઢે કેસરીઆં પેરીયાં, આંગણુ થયો ઉજાળો;
દેખી દેરના મુખને, સૂરજ થયો છે કાળો. "

આમ મનોગત ઓઢાની પ્રશંસા કરતી, ઓઢાની નવ પરણીત સ્રીની ઇર્ષા કરતી સુઇ રહી. ઓઢાનાં લગ્ન સ-

માપ્ત થયાં તેઓ નુતન દમ્પતિને આશિર્વાદ આપી મનુષ્યે પોત પોતાને ઘેર ગયાં.

સૂર્યોદય પહેલાં ઓઢો શય્યાનો ત્યાગ કરી પ્રાતઃવિધિ પુર્ણ કરી પોતાની ભાભીને મળવા ગયો. આ વખતે મીણાવતી પલંગમાં પડી જ હતી. તેને આખી રાત્રિ નિદ્રાના અભાવે વિચારે જ ગાળવી પડી હતી તેથી નેત્રો જરા સુજી આવ્યા હતાં. શરીર ભારેખમ જેવું થયું હતું. ઓઢો મહેલ પાસે આવીને ઉભો રહ્યો, અને દાસી મારફત પોતાના આગમનના ખબર આપ્યા ઓઢાના આગમનના સમાચારથી મીણાવતીને નુતન ચૈતન્ય પ્રાપ્ત થયું. શય્યાનો ત્યાગ કરી પોતાના કેશ અને વસ્ત્રાભુષણ વ્યવસ્થિત કર્યાં પછી ઓઢાને અંદર બોલાવવાની દાસીને સુચના કરી.

ભાભી અત્યારે સારૂ છે ને? ઓઢાએ દાસીના કહેવાથી મહેલમાં પ્રવેશી બારણા પાસે ઉભો રહી પોતાની ભાભીને પ્રશ્ન કર્યો.

"હા, અત્યારે તમને જોઇને મારૂ દરદ બધુ શાંત થયું છે" મીણાવતીએ વ્યંગમાં જવાબ આપ્યો.

"આખી રાત્રિ મેં દરદના દુખમાં વિતાડી પણ તમને તો ઘણા આનંદમા રાત્રી ગઇ હશે." મીણાવતી બોલી.

ભાભીની આવી મશ્કરીથી ઓઢના મુખપર સ્મીત હાસ્ય થયું તેથી મોહાન્ધ થએલી મીણાવતી પોતાની શુદ્ધિ વિસરી ગઇ અને ઓઢો પોતાના આંતરિકભાવને સમજ્યો છે. અને તેનો મારાપર પ્રેમ છે. આવા મિથ્યા ભ્રમમાં પડીને હિમ્મતથી આગળ ચાલી. ઓઢા પાસે આવી તેનો હાથ પકડી બોલી કેઃ—

(દુહો.)

"ઓઢા મ બેશ ઉંબરે, પલંગ પર ધર પાય;
અરધી રાતે ઉઠીને, વહાલે ઢોળું વાય.

- ઓઢાને મીણાવતીના હાવભાવે ચમકાવ્યો. કેમકે મીણાવતીએ સ્પષ્ટ શબ્દોમાં ઓઢાને કહ્યું કેઃ—ઓઢાજી આ પલંગ બીછાવેલો છે, તેના પર પધારો ઊંબરા પર શા માટે બેસો છો. કેમકે તમારા સમરણમાજ રાત્રિ નિર્ગમન કરી છે, તમારા નામનો જપ કરૂં છું માટે મારા મનનો ઉદ્વેગ શાંત કરો.

મીણાવતીનો ઉપરોક્ત ભાવ ઓઢાના સ્હમજવામાં આવ્યો તેથી બોલ્યો કેઃ—

દુહો.

એ પલંગ હોથી તણો, હોથી મારો ભાઇ;
તું તેની છો પરણીતા, થાએ મારી માઈ."

"ભાભી? આ શું બોલો છો? તમે મને પલંગપર બેસવાનું કહો છો તે શોભતું નથી આ પલંગપર બેસવાને હોથીજી લાયક છે, અને હોથીજી મારો ભાઇ છે. ભાઇની સ્ત્રી તે માતા બરાબર છે. માટે તમે તો મારી માતા છો મારાથી માતા પ્રત્યે ગૃણીત કાર્ય બનેજ નહીં."

ઓઢાએ મીણાવતીને ઉપલંબમાં કહ્યું.

ઓઢાના આવા વચનોથી મીણાવતી ખંચવાણી હવે શું કરવું! વિચારવા લાગી અચાનક કાંઇ વિચાર સ્ફુરી આવંતા હિમત રાખી બોલી કેઃ—

દુહો.

ઓઢા થઇશ દુખીઓ, ન કહે મુખથી ના,
અવર ગોતરના આપણે, ન થાઉં તારી મા."

ઓઢા! શા માટે આવી હઠ કરે છે, આમાંથી દુઃખ સહન કરવું પડશે. વળી તું જેર જાડનો જાડેજો રજપુત છે. અને હું ચૌહાણ કુળની છું. એટલે તારી મા થઇ શકું નહિ. તારામાં આવી ભ્રમણા શાથી પેદા થઇ છે તે

સમજી શકતી નથી. તારા જેવો યુવક મારા યોવન વનના ભોગી ભ્રમર થવાને લાયક જ છે, મારી બધી આશાઓ તારાપર જ છે. ઘણા દિવસથી તારા ઉપર હું મોહમુગ્ધ બની છું માટે મારા પરિતાપને સમાવી સુખ આપ." મીણાવતીએ, સ્ત્રી જાતિની સ્વાભાવિક લજ્જાનો ત્યાગ કરી કહ્યું.

દુહો.

"નથી થયું થાશે નહિ, નહિ ચડાવું ગાળ;
કલંક લાગે કુળ મહી, તેમાં શું છે માલ."

"ભાભી! આવું કોઇ દિવસ થયું નથી. અને થાશે પણ નહી. તારી સાથે ભ્રષ્ટ થઇ ગાળ બેસાડું તો કલંક લાગે. વળી આવું કરવામાં કાંઇ માલ નથી. કેમકે આવા અપકૃત્ય કરનાર કામાન્ધોનો નાશ થયો છે. હું રાજપુત હોઇ આવા કુકર્મો શી રીતે કરી શકું? માટે આ વાત ભૂલી જાઓ." ઓઢાએ પોતાના વચનમાં દ્રઢ રહી કહ્યુ.

મીણાવતીએ છેલ્લા શબ્દો કહી ઓઢો ચાલવાને તઇયાર થયો એટલે મીણાવતી ક્રોધ કરી બોલી કે—

દુહો.

ઓઢા થઇશ દુ:ખીઓ, કાઢીશ અહીંથી દુર;
દેખીશ નહિ આ ભોમને, જઇશ પાણી કેરે પુર."

"ઓઢા સમજ તને ઘણું દુ:ખ પડશે મારી ઇચ્છા વિરૂદ્ધ વરતવાથી પાછળથી તને પસ્તાવો થાશે, આ કડકડારામાં રહેવા પામીશ નહી, અને રાનરાન રખડવું પડશે જો મારી ઇચ્છાને તાબે થઇશ તો મારા જેવી સ્ત્રીનુ સુખ અને રાજ્યનો માલિક થઇશ. તને રાજાનો ભય હોય તો તે તજી દેજે, તારો અને મારો ગુપ્ત ભેદ તે જાણી

શકશે નહિ. વળી રાજા મારા વચનોથી વિરૂદ્ધ વરતતા નથી માટે તેનો ભય રાખીશ નહિ. ',

મીણાવતીએ ભય બતાવવા સાથે લાલચનો ઉપયોગ કર્યો.

" નહિ ! નહિ ! ! સિંહ કોઇ દિવસ તૃણનું ભક્ષણ કરશેજ નહિ. દિનકર કદી અંધકારથી ડરશેજ નહિ. ચન્દ્ર પોતાની શિતળતા તજી ઉષ્ણતા ગ્રહણ કરશે નહિ અગ્નિ શિતળતા કરશેજ નહિ. તેમ ઓઢો કદિ પોતાના ધર્મને તજશે જ નહિ. ભલે કાલે આવનારી આપત્તિ અ-વળું વહન કરે છતાં ઓઢો કદિ ચળશે જ નહિ પોતાના પવિત્ર ક્ષત્રિય ધર્મનો ત્યાગ કરી કુળને કલંકીત કરશેજ નહિ. "

ઓઢાએ ઉગ્ર સ્વરૂપ ધારણ કરી મીણાવતીનો તિર-સ્કાર કરી ક્રોધીત થઇને ચાલતાં ચાલતાં કહ્યું:—

દુહો.

" ભાભી તારાં વેણ, સુણી સમ મન લાગતાં;
ભલે બને દુઃખ દેણ ઓઢો અવળું કરે નહી. "

પ્રકરણ ૬ ઠું.

દેશવટો.

મીણાવતી ઓઢાના તિરસ્કારથી અત્યંત ગુસ્સે થઇ ગમે તે રીતે ઓઢાએ કરેલ અપમાનનો બદલો લેવો તેવો નિશ્ચય કર્યો. સ્ત્રી પ્રેમભાજન છે. પોતાના પ્રીયતમના માટે સર્વસ્વનો ભોગ આપનાર છે જેનાપર પોતાની પ્રીતી હોય તેના માટે ધંનજત ઐશ્વર્ય કુળાચાર વગેરેનો ત્યાગ કરે છે પણ

વખતનો પ્રીયતમ-વેરી થાય તે તેનું અહીત કરવા પ્રાણનો પણ ભોગ આપ્યા શીવાય રહેતી નથી. તો મીણાવતી જેવી મહારાણી પોતાના અપમાનનું વેર લેવા પ્રેરાય તેમાં નવાઇ શી !

પોતાને શું કરવાનું છે તે દાસીને સહમજાવી રાખ્યું. પોતે પાઠ ભજવવા કોપભુવનમા જઇ સુતી.

હોથીજી દુશ્મન ઉપર વિજય મેળવી સાંજે ઘેર આવ્યો, આ વખતે સન્ધ્યાકાળ વ્યતિત થયો હતો, ઘેરઘેર દીવાઓથી કૃત્રિમ પ્રકાશ કર્યો હતો પણ હોથીજીએ પોતાના દરબાર ગઢમા જુદોજ પ્રકાર જોયો.

આખા રાજમહેલમા અંધકારજ જોવામાં આવે છે, આવું જોઇ હોથીજીના આશ્ચર્યનો પાર રહયો નહિ. " એક દિવસમાં આ શો પ્રકાર બન્યો છે ! " આમ વિચારવા લાગ્યો મનોગત ઘણા પ્રશ્નો કર્યા પણ કાંઇ નિર્ણય કરી શકયો નહિ. આનંદના દિવસે શોક જણાવવાનું શું કારણ હશે, આ કુતુહલથીં તેનું મગજ ભમવા લાગ્યું. પોતે રાજમહેલ સુધી આવ્યો છતાં કોઇએ કાંઇ વર્તમાન કહ્યા નહિ. માટે જ તેની કુતુહલતા વૃદ્ધિગત થઇ હતી.

રાજમહેલથી અંદર દાખલ થઇ હોથીજીએ એક દાસીને પુછ્યું ત્યારે દાસી પોતાની અનભિનતા દર્શાવી બોલી કેઃ—

દુહો.

" આ નીશ્ચય આવા કે; દારૂએ ધુમ લગી !
સીકુડેની રાણી રૂવે, ઓઢો મોલે આવીયો ! "

" દાસી હોથીજીને કહેવા લાગી કે, બીજી હકીકત હું જાણતી નથી, પણ આ બધું દારૂથી થયું હશે. જ્યારથી ઓઢો અહીં આવ્યો ત્યારથી રાણીજી રોયા કરે છે. એટલી મને ખબર છે. તે ઉપરાંત મને ખબર નથી. "

"રાણીજી ક્યાં છે ?"

"કોપભુવનમાં સુતાં છે."

"ચાલ ત્યારે દિપક લઇને આગળ."

તુરતજ દાસીએ એક દીપક હાથમાં લઈ આગળ ચાલી અને મીણાવતી જ્યાં સુતી હતી ત્યા આવી દિપકના પ્રકાસમા મીણાવતીની સ્થિતિ જોઈ હોથીજી આશ્ચર્ય પામ્યો. મીણાવતીના કેસ વિંખરાઇ ગયા છે. વસ્ત્રો અવ્યવસ્થિત થયાં છે, તેના મુખ ઉપર શોકની છાયા પ્રસરી રહી છે, ક્રોધ અને શોકમિશ્રિત થઇ રાણી અતિશય દુઃખી હોય તેમ પ્રથમજ દૃષ્ટિયે હોથીજીના જાણવામા આવ્યું હોથીજી ઉપર મીણાવતીએ સંપૂર્ણ સત્તા મેળવી હતી, તેના સૌન્દર્યમા મુગ્ધ બન્યો હતો. તેના હાવભાવ અને કટાક્ષથી વશ થઇ ગયો હતો. મીણાવતીને પ્રસન્ન રાખવા જે કહે તે કરવા તૈયાર હતો. પોતાનું બધું સુખ મીણાવતીમા જ માનતો હતો. જરાતરા મીણાવતીને ઉદાસ જુએ તો હોથીજીનું હૃદય ચુર્ણ બની જતું હતું. તો અત્યારે આવી સ્થિતિ જોઇ તેને લાગી આવે તેમા નવાઇ નહિં.

"પ્રિયા શા માટે તું રોષમા છે ?" પ્રેમભરી વાણીથી હોથીજીએ મીણાવતીનો હાથ ઝાલી કહ્યું.

"મારી સાથે તમારે વાત પણ કરવી નહિ," મીણાવતીએ હોથીજીનો તિરસ્કાર કરી હાથ તરછોડી છણકો કર્યો.

"મારો એવો ગંભીર ગુન્હો શો થયો છે કે, મારો તિરસ્કાર કરે છે ?" હોથીજીએ નમ્રતા ધારણ કરી. તરછોડેલા હાથને પોતાના બંને હાથોવડે દાબીને કહ્યું.

"એમાં તમારો વાંક નથી પણ"

"ત્યારે કોનો વાંક છે. ?"

"એ વાતને જવા દો. ગઇ ગુજરી ભુલી જાઓ.

જે બનવાનું હતું તે બનવાકાળે બની ગયું. બાળકના કૃત્ય સામું જોવું નહિ" હોથીજીના હાથપર પોતાનું મસ્તક ટેકવી વાતને વધારવાના ઉદ્દેશથી કહ્યું.

"બનવાકાળે બન્યું" "બાળકનું કૃત્ય! આ બધું શું? તેમા મને સમજ પડતી નથી માટે જે ખરી હકીકત હોય તે કહો." હોથીજીએ કપાલપર ચુમ્બન લઇ કહ્યું.

"એમાં કાંઈ સાર જેવું નથી. મારા માટે તમારા બંધુઓમા કલહ શા માટે કરવો જોઇએ." મીણાવતીએ અશ્રુપ્રવાહ સાથે કહ્યું.

"તારા ઉપર આખી સૃષ્ટિ ઓવારી નાખું તો બંધુ શા હિસાબમાં! નીતિ વિરૂદ્ધ વર્તનાર બંધુનો ત્યાગ કરવો ઉત્તમ છે." હોથીજીએ ઉશ્કેરાઇને કહ્યું.

"ઓઢાજી બાળક છે તેણે જે કર્યું તેના માટે ક્ષમા આપવી જોઇએ."

"તેણે જે અપકૃત્ય કર્યું હોય તે કહે. કહેવામા સંકોચ રાખે તો મારા સોગન છે." હોથીજીએ વાતને જાણવાની અધીરાઇ કરી.

"ઓઢાજી આજે મને મળવા આવ્યા હતા. તેમણે હદ ઉપરાત મદ્યપાન કર્યું હતું. મારા ઉપર ઘણા દિવસથી મોહ મુગ્ધ બન્યા હશે. પણ તે વાત ગુપ્ત રાખી હતી દારૂના કેફમા મારા પ્રેમની માગણી કરી પણ મેં તેમને ઘણી રીતે સમજાવ્યા છતાં સમજ્યા નહિ. છેવટે મારાપર બળાત્કાર કરવાનો ઇરાદો કર્યો પણ સારા ભાગ્યે લવિંગા દાસી આવી પહોંચી તેથી ઇશ્વરે મારૂં સતીત્વ રાખ્યું પણ આ વાત ભુલી જાઓ, મારા માટે થઇને ઓઢાજીનો ત્યાગ કરવો નહિ. હું આ વાત કહેવાની નહોતી પણ આપે સોગન દીધા ત્યારે કહ્યા વિના ચાલે નહિ" મીણાવતીએ તદ્દન બનાવટી વાત કહી.

ઓઢાની બેઅદબીની વાત સાભળી સ્ત્રીચરિત્રનો અનભિજ્ઞ ભોળા હોથીજીનો ગુસ્સો ઉછળી આવ્યો. અને સહવારમાં ઓઢાને તેના પાપની શિક્ષા કરવાનો દઢ વિચાર મીણાવતીને જણાવ્યો. ઉપલક રીતે મીણાવતીએ ક્ષમા કરવા કહ્યું, પણ હોથીજીએ માન્યું નહિ. તેથી મનમા પ્રસન થઇ હોથીજીના શરીર સાથે લપટાઇ ગઇ. મિષ્ટ વચનો અને નેત્ર કટાક્ષથી હોથીજી ઉપર સમ્પૂર્ણ સત્તા મેળવી પોતાનો વિજય થયો માન્યો.

સૂર્યોદય પહેલાં પ્રાત વિધી પૂર્ણ કરી વસ્ત્રાભુષણથી સજ્જ થઇ હોથીજી કચેરીમાં આવ્યો. ઓઢો પણ પોતાના વડિલબંધુને પ્રણામ કરવા કચેરીમાં હાજર થયો, હોથીજીને પ્રણામ કર્યા પણ તે તરફ દુર્લક્ષ આપી હોથીજી બોલ્યો કેઃ—

સોરઠો.

" ઓઢા કુળ અંગાર, પાકયો કેરનં કુળમાઃ
નિકળ રાજની બ્હાર, મુખ મને ન બતાવનો.

સોરઠીઓ દુહો.

" જો તું રહે આ રાજમા, તો તુજને ધીક્ક રઃ
શિર છેદી તરવાર, રકત સ્નાન તારૂં કરૂં. "

પોતાના વડિલબંધુના મુખમાંથી આવા વચનો સાભળી ઓઢો–વિમાસણમા પડયો સ્ત્રીઓ શું કરે છે ? તે અબળા નહિ પણ પ્રબળા છે તેનો વિચાર કરવા લાગ્યો. પોતે નિર્દોષ છે, પોતાની ભાભી સદોષ છે; છતઃ નિર્દોષને દોષિત ઠરાવવા તે સફળ નિવડી તેથી ઓઢાને ઘણું લાગી આવ્યું તેને જણાયું કે અહીં રહેવામા સાર નથી કોઈ દિવસ આપત્તિ આવી પડશે આમ વિચારી બોલ્યો કેઃ—

સોરઠો.

"જેવી મારી નીત, તેવી ન રાખી બન્ધુએ;
ખોટી નારી પ્રીત, ફસાયો મિથ્યા મોહમાં. "

"અરે ! મારા બંધુએ જરાપણ વિચાર ન કર્યો નારીના મિથ્યા મોહમાં ફસાઇ સત્યાસત્યનો નિર્ણય કર્યા સિવાય મારો ત્યાગ કર્યો, પણ ખેર ! જે ભવિષ્યમાં માંડ્યું હશે તે થશે" આમ વિચાર કરી કચેરીનો ત્યાગ કરી ચાલવા માંડ્યો પણ કાંઈ વિચાર સ્ફુરી આવતા પાછો ફરી હોથીજીને કહેવા લાગ્યો કેઃ-

"બંધુ ! આપે મારા ઉપર શંકાશીલ થઇ, ભયંકર આરોપ મુકયો છે; પણ આ સ્ત્રીચરિત્રમા ફસાયા છો જરા વિચાર કરો ! સાહસ કરવાથી પસ્તાવો થશે. ઘણાં પુરૂષો સ્ત્રીચરિત્રમાં ફસાયા છે, અને તેના પાપનો પશ્ચાતાપ કર્યો છે. કેટલાકો નારી પ્રેમ પાસમાં બંધાયા છે, કેટલાકોએ નારીને વશ થઇ બધાનો ત્યાગ કર્યો છે. પણ જ્યારે મોહ-જાળ જણાઇ છે, ત્યારે અત્યંત દુઃખ થયું છે, તેમજ આપ પણ સ્ત્રીચરિત્રમા ફસાયા છો મારા વિષે જરા પણ વિચાર કર્યા શિવાય એક તરફી હકીકત સાભળી છે. પણ જ્યારે આપને જણાશે ત્યારે પશ્ચાતાપ થવામા બાકી રહેશે નહિ આપે મને આજ્ઞા કરી છે એટલે હું વિદેશ જવાનો છું. કેમકે વડિલ બંધુની આજ્ઞા એજ ધર્મ આજ્ઞા છે ઘણા ક્ષત્રિયોએ વડિલ બંધુની આજ્ઞા પાળવા બધા સુખનો ત્યાગ કર્યો છે. તો આપનો આજ્ઞાધારક કનિષ્ટ બંધુ પણ તેનું અનુકરણ કરવાને ચુકશે નહિ આપને ફરી ફરીને એજ વિજ્ઞપ્તિ છે કે, આપની કુલટા સ્ત્રીથી ચેતજો તેના ઉપર સમ્પૂર્ણ વિશ્વાસ રાખશો નહિ જો રાખશો તો કોઇ દિવસ પસ્તાવાનો સમય આવશે."

ઓઢાના ઉપરોકત હેત વચનથી હોથીજી વધુ ઉશ્કેરાઇ ગયો; તેના ક્રોધનો પાર રહ્યો નહિ અત્યંત આવેશમાં યુક્ત થઇ રક્ત નેત્રે બોલ્યો કેઃ—

" દુષ્ટ તારી લવારી બંધ કર ! અને અહીંથી ચાલ્યો જા નહિ તો મારી શમશેરથી તારૂં મસ્તક ધડથી જુદુ થઇ મારા પગમા ન્પડશે, માટે તારા પ્રાણની દરકાર કરતો હો તો અહીંથી ચાલ્યો જા "

ઓઢે જાણ્યું કે હવે બાજી હાથથી ગઇ છે. માટે અહીંથી ચાલ્યા જવામાં જ શ્રેય છે. આમ વિચારી કચેરીનો ત્યાગ કરી ચાલ્યો ગયો.

પ્રકરણ ૭ મું.

મીણાવતીનો પશ્ચાતાપ.

હોથીજીનું અપમાન ઓઢાને અસત્ય લાગ્યું તેથી વિદેશ જવાની તાલાવેલી થઇ આવી. પોતાની નવપરણીતા સ્ત્રીને વીસલદેવ વાઘેલાને ઘેર પાછી મોકલી આપી તેથી પોતાંનો અરધો ભાર ઓછો થયો.

પોતાના કેળવાયેલા પચાસ અંગરક્ષકો અને બીજા માણસો* સાથે પ્રવાસની તઇયારી કરી. બધાને શહેર બહારના બાગમા આજની રાત્રિ નિર્ગમન કરવાનો ઓઢાનો હુકમ હતો તેથી સાથે જનારા બધા પોતાના પ્રયાસમા ઉપયોગી સામાન સાથે બાગમાં જવા લાગ્યા.

ઓઢાનાં ગઇ કાલે લગ્ન થયાં અને આજે પરદેશ

* કહેવાય છે કે ઓઢા સાથે આ વખતે ૧૪૦ ઘોડેસ્વારો ૩૦૦ ઉંટો, ૧૮૦૦ સો ગાયો, ૩૦૦ ભેંશો, અને ૫૦૦ પેહલો હતા. તે ઉપરાંત પોતાના ૫૦ અંગરક્ષકો કે જેને રાત્રિના ચાર વાગે પકવાન વગેરે પૌષ્ટીક ખવરાવી, તાલીમ આપી કેળવેલા વફાદાર હતા. આ બધા ઓઢા પ્રત્યેની વફાદારી બતાવતા સાથે ચાલ્યા હતા.

જાય છે આવા સમાચાર વિદ્યુત વગે આખા શહેરમા પ્રસરી ગયા. તેથી નગર જનોના આશ્ચર્યનો પાર રહયો નહિ. આમ એકાએક હાથીજી અને ઓઢાના અણુબનાવથી નગરજનો અવનવા તર્ક વિર્તક કરવા લાગ્યા.

ઓઢો દેશવટે જાય છે તેમ વૃદ્ધ કારભારી મોતીશાહના જાણવામા આવ્યું તેથી વફાદાર કારભારીને ઘણું લાગી આવ્યું. ઓઢા જેવો શુરવીર દેશવટે જાય તો રાજ્યને ઘણું નુકશાન પહોંચે. દુશ્મનો ચઢી આવે અને વખતે ગાજ પણ ગુમાવવાનો સમય આવે. આવા વિચારથી મોતીશાહ ગભરાઇ ગયો અને ગમે તેરી રીતે સ્હમજાવી ઓઢાને જવા દેવો નહી. એમ વિચારી ઓઢો પોતાને મહેલે તઇયારી કરતો હતો ત્યાં આવ્યો.

" ઓઢાજી ! આ શું કરો છો ? અત્યારે રીસાવાનો સમય છે ! તમારા જેવા શુરા રજપુતને સાહષ્ણુતાનો ત્યાગ કરવો જોઇએ નહિ હજી તો ગઇ કાલે જ લગ્ન થયાં છે. દશાઇયાં પણ પુરા થયા નથી, જ્યાં સુધી દશાઇયાં ન્હાવ નહીં ત્યાં સુધી બહાર નિકળાય જ નહિ. વળી તમે વિચાર કરો ! તમારા લગ્નનો લાભ લઇને દુશ્મનો ચઢી આવ્યા હતા તો તમે પરદેશ જાઓ તો દુશ્મનો પોતાની તક જવા દેશે નહી અને રાજની પાયમાલી થશે આવા સમયમાં ભાઇઓ વચ્ચે કુસંપ કરવો જોઇએ નહિ. માટે સમજો." આટલું બોલી મોતીશાહ જરા વિશ્રાંતી લેવા અટકયો ઓઢો કાંઇપણ પ્રતિઉત્તર આપ્યા વિના સાંભળ્યા જ કરતો હતો. મોતીશાહ વિશ્રાંતિ લઇ બોલવા લાગ્યો કેઃ—

દુહો.

" ઓઢા ભાઇ ભાઇમાં, રીતથી સુધરે કાજ.
યુદ્ધ વખતની બાબડી, જાતી રાખે લાજ;

સુખમા સાભરે સ્ત્રી અને, દુઃખમાં પાઘડે ધીર;
મધ્ય રાત્રિનાં યુદ્ધમાં, સાંભરે પોતાનો વીર."

"માટે ઓઢાજી! કુસંપ છોડી દ્યો વડિલ બંધુ વખતે ઓછો ગીરાશ આપે કે હાલમાં ન આપે તે માટે ચિંતા છોડો હું તેમને સ્હમજાવીને તમારૂં સામાધાન કરાવીશ માટે જવાનો વિચાર છોડી દઇ સુખે ઘેર રહો. બધું ઠીક થશે."

મોતીશાહને એમ જણાયું હતું કે, હોથીજી સાથે ગીરાશની ખટપટ થઇ છે. માટે તે સમાવી દેવાનું અને હોથીજીને સ્હમજાવવાનું માથે લઇ કહ્યું.

"ના ના. એવું કાંઇ જ નથી. વડિલ બંધ સાથે ગીરાશનો વાંધો બીલકુલ નથી તેઓ મને ગીરાશ આપે યા ન આપે તેની દરકાર કરતો નથી. વળી ગીરાશ માટે લઇને બંધુ કલહ કરૂં જ નહિ તેમ એવા કારણથી હું જતો નથી. મને મુસાફરી કરવાનો શોખ છે તેથી મોટા ભાઇની આજ્ઞા મેળવી થોડા દિવસ મુસાફરીએ જાઉં છું બીજુ કાંઇ કારણ નથી આપ જરા પણ ચિંતા કરશો નહિ. મુસાફરી પુર્ણ થશે એટલે પાછો અહીં આવીશ પણ થોડા દિવસ તો મુસાફરી કરવાના વિચારને રોકી શકતો નથી. માટે આપને ચિંતા કરવાનું પ્રયોજન નથી." ઓઢાએ મુળ વાતને છુપાવીને મોતીશાહને સંતોષ આપવા તદ્દન બનાવટી વાત કહી.

ઓઢાના કથન ઉપર મોતીશાહને વિશ્વાસ આવ્યો બન્ધુ કલહ નથી એમ જણાવાથી સંતોષ થયો. તેથી ઓઢા પાસેથી રજા લઇ ઘેર ગયો.

ઓઢાએ પોતાનો બધો સામાન ઉંટ ઉપર ભરાવી બાગ તરફ રવાના કર્યો. આવું જોઇ ગામના માણસો કહેવા લાગ્યા કેઃ—

સોરઠીઓ દુહો.

"ઓઢે ઉચાળા ભર્યા, ઊંટ માથે માલ;
છોડી દેશનું વ્હાલ, વિદેશ જાવા ચાલીઓ"

નગરજનો ઓઢાના જવાથી શોકપુર્ણ થાય પણ તેમનો ઉપાય નહોતો એટલે આ બાબતમા મૌન રહ્યા વિના છુટકોજ નહોતો.

પોતાનો બધો સામાન બગીચામા પહોંચાડયો. આવા સમાચાર દાસી મારફતે મીણાવતીને મળયા. એટલે મીણાવતી રાણીને અત્યંત અફસોસ થયો પોતાની ઇચ્છા પાર પડી નહી. અને પોતે માનતી હતી કે, ઓઢાને થોડો ઘણો ભય બતાવવાથી પોતાની ઇચ્છાને તાબે થશે પણ આવી રીતે ઓઢો છેલ્લી ઘડી સુધી પોતાના વિચારમાં દ્રઢ રહેશે. તેનો સ્વપ્ને પણ ખ્યાલ નહોતો તેથી બોલી કે:—

દોહરો.

"જે કારણે આપીયો, કાળજ માંહી કાપ;
એ સજ્જન તો ચાલીયો, જપતી જેના જાપ."

આવી રીતે વીચાર કરતી મીણાવતી ઉઠીને ઉભી થઇ પણ તેનામાં ચાલવાની શક્તિ રહી નહિ. તેના પર અત્યંત બોજો પડયો હોય તેમાં શોકાર્ત હૃદયે ઓઢાને જોવા ચક નાખેલી બારીએ આવી. અને જુએછે તો પોતાના રિસાલા સાથે ઓઢાને જતો જોયો તેથી અત્યંત ગભરાઇ ગઇ.

દોહરો

"મીણાવતીએ નીરખીયો, વ્યાપી પ્રેમની પીડ;
ચાલ્યો પ્રીતમ પરહરી, પડી વિરહની ભીડ."

"અરેરે ! મેં ભુલ કરી અને ઓઢાને દેશવટો અપાવ્યો. જો તે વખતે મેં સહન કર્યું હોત તો ઠીક હતું, ઓઢો આજે નહિ તો કાલે માનત પણ હવે ફરીને એનાં

દર્શન દુર્લભ થશે. મારા ચિત્તના ચોર વિના મારાથી રહેવાશે નહિ તેને નહિ દેખું તો મારો દિવસ શી રીતે જશે ? હવે શું ઉપાય કરવો " આમ વિચાર કરતી ઓડ઼ે: જ્યાં સુધી દેખાયો ત્યાં સુધી ઉભી રહી અને જ્યારે દ્રષ્ટી મર્યાદાની બ્હાર થયો ત્યારે હતાશ થઇ મ્હેલમા આવી પલંગપર પડી અને બોલી કે:—

" પ્રચંડ અગ્નિ વિરહનીઆ, પ્રજાળે અંગ બધું મારૂં બધા આ રાજના સુખો, નથી કાંઈ લાગતું સારૂં, ડશે છે અંગને આતો, થઈ દુશ્મન અણુકારો; નથી કાંઇ ચેન સુજને તો, થયો આ દેહ અકારો સોનેરી સેજ સુંવાળી, શુળીસમ દુઃખ દેનારી, અરે ? સૌગંધ કે શીતળ, ચીજો નવ સુખ દેનારી. અરેરે ! રંકને હાથે, રતન નવ સાંપડે કદીએ; અહા ! વિયોગ વ્હાલનો, હરિનો પ્રાણ તો લીએ. "

ભીણાવતી આમ અતિશય વિરહ વેદનામાં પીડાવા લાગી. જે જે વસ્તુઓ જુએ તેમાં ઓઢાની પ્રતિમા જોવા લાગી. આવી રીતે વિચારમાંજ દિવસ નિર્ગમન કર્યો અને રાત્રિ પડી

ભીણાવતીના મનની સ્થિતિ ડામાડોળ હતી. રાત્રી ભોજન પણ કર્યું નહોતું જ્યારે હોથીજી આવ્યો ત્યારે પણ ભીણાવતીએ શય્યાનો ત્યાગ કર્યો નહોતો તેમ પતિએ આપવુ જોઇએ તે માન પણ આપ્યું નહિ. તેથી રાણીની તબીયત સારી નથી તેમ માની પાસે આવી બોલ્યો કે:—

" પ્રિયે ! આજે શરીર અસ્વસ્થ છે ? "

મને અત્યારે ઠીક નથી. માથું ચઢી આવ્યું જીવ ગભરાય છે. માટે વાત કરી શકાતી નથી. માટે આરામથી સુવા દો.

" કાંઇ દવા કરીએ. "

" મારા રોગનું ઔષધ શું ? એ તો આરામ આવી જશે, "

" બીજું કાંઇ દરદ થાય છે ? "

" મને અત્યારે કાંઇક ગુપ્ત દરદ થાય છે. પણ કળી શકાતું નથી, "

" રાજવૈદ્યને બોલાવી નિદાન અને ચિકિત્સા કરાવીયે, એટલે આરામ આવી જશે. "

" રાજવૈદ્યના ઔષધથી આરામ આવશે નહિ. પણ જરા નિદ્રા આવે તો તુરત આરામ આવી જશે, જરાતરમાં ગભરાવનું કારણ નથી "

" ત્યારે સુખેથી નિદ્રા લીઓ. હું બીજા ખંડમાં નિદ્રા લઇશ. "

" ભલે પધારો "

હોથીજી બીજા ખંડમાં જવા ચાલ્યો ગયો. મીણાવતીને પીડા ટળી તેમ લાગ્યું. તેનું બધું ચિત્ત ઓઢામાં લાગ્યું હતું. તેથી એકાંત સેવન કરવું તેને યોગ્ય હતું.

મીણાવતી અનિદ્ર સ્થિતિમાં રહી, તેની ચિત્ત વૃત્તિને બીલકુલ ચેન પડતું નહોતું. અને વિચાર સાથે પશ્ચાત્તાપ કરતી હતી કેઃ—

અરેરે ! હું અભાગણીએ કાંઇ વિચાર કર્યો નહિં ! મારે હાથે ચઢેલો હીરો ખોઇ નાખ્યો ? હવે હું કેવી રીતે ઓઢાજીને મારો કરીશ તેનું મન મારા તરફથી શી રીતે આકર્ષી શકું ! હાય હાય એ તો ચાલ્યા જવાના ! આહયાં હોય તો તેના મુખાવલોકનથી પણ સંતોષ મળે. પણ હવે તેટલું સુખ પણ ભાગ્યમાં સરજાયલું નથી ! આમ ચિંતામગ્ન અને વિચારવમળમાં મહા કષ્ટે એક પ્રહર રાત્રિ અવશેષ રહી ત્યારે નિદ્રા આવી.

નિદ્રાધિન થયા પછી મીણાવતી સ્વપ્નસૃષ્ટિમાં વિચારવા લાગી. જાણે ઓઢો પોતાની સન્મુખ ઉભો છે. તેના મુખ ઉપર, ક્રોધ સ્પષ્ટ દેખાઈ આવે છે, મીણાવતી હસ્તદ્વય જોડી પ્રાર્થના કરે છે. ચરણોમાં શિશ નમાવી કહે છે કેઃ—

" પ્રાણનાથ ! મને છોડીને જશો નહિ. મારા અપરાધની ક્ષમા આપો. આપના વિરહાગ્નિમાં બળતી આ દાસીને બચાવો. મારાપર દયા કરો ! ! દયા કરો ! હું આપની છું. આપ મારા થાઓ ! આપના વિના જળ મચ્છ પેઠે તલપું છું. આપના વિના મારા પ્રાણો રહેશે નહિ. હું અપરાધિણી છું. મને ક્ષમા કરો ! હે મારા ચિત્તના ચોર ! હૃદયેશ્વર આ દીન દાસીનો સ્વિકાર કરો. મદન જવરથી પીડાતી કીંકરીપર કૃપા કરો !

આવી રીતે મીણાવતી સ્વપ્નમાં ઓઢાની પ્રતિમા નિહાળી વિનવે છે. પણ ઓઢો જરા પણ દરકાર રાખતો નથી. તેનો તિરસ્કાર કરે છે અને છેવટે મીણાવતીને તરછોડી અદ્રશ્ય થયો.

ઉપરના સ્વપ્ન બનાવથી મીણાવતી જાગી અને પોતાના સ્વપ્નની વાત યાદ કરી વિશેષ આક્રંદ કરવા લાગી. આ વખતે સૂર્યોદય થઇ ગયો હતો. મીણાવતી રાત્રિના ઉજાગરાથી છેક મોડી રાત્રિ સુધી વિચાર વમળમાં તણાતી હોવાથી નિદ્રા આવી નહોતી તેથી પ્રાતઃકાળમાં મોડી જાગવા પામી હતી.

પ્રકરણ ૮ મું.

મનામણું.

મીણાવતી નિદ્રાનો ત્યાગ કરી, દંતધાવન કરવા ઓઢાના મહેલ તરફ સામે જોઇને બેઠી અને ઓઢા વિના શુન્ય મહેલ જોયો.

દોહરો.

" ઉઠી રાણી સેજથી, ચિંતવે સામો મ્હેલ;
ઓઢો ચાલી નીકળ્યો, કરવા વિદેશ રહેલ."

ઓઢાના જવાથી મીણાવતીની મનઃસ્થિતિ સ્થિર નહી રહેવાથી પોતે બગાડેલું કાર્ય પોતેજ સુધારવું. આમ વિચારી દાસીદ્વારા હોથીજીને પાસે બોલાવ્યો.

"કેમ પ્રિયા ! તબીયત તો સારી છે ને?" હોથીજીયે મીણાવતી પાસે આવતાં પ્રશ્ન કર્યો.

"હા. નાથ ! અત્યારે સારૂં છે. પણ મને ઉદ્વેગ થયા કરે છે." મીણાવતીએ ઉદ્ગાર કાઢ્યો.

"ઉદ્વેગ થવાનું કારણ શું છે?" હોથીજીએ અધીરા બની કહ્યું.

"આપ મોટા છો, અને ઓઢાજી નાના છે. તેમને જે શિક્ષા કરી છે તેથી આપની નિંદા થશે. કેમ કે ક્ષમા કરવાનો આપનો ધર્મ છે. માટે ઓઢાજીને ક્ષમા કરવી જોઇએ.

મીણાવતીએ વિવેકનો ડોળ કરી બતાવ્યો.

દોહરો.

"તમે માઇના પુતરો, સગા ભાઇઓ છો;
ઓઢો જાય રિસામણે, તેને મળાવી લ્યો"

મીણાવતીના ઉપદેશથી હોથીજી બોલ્યો કે—" જો તારી આવીજ ઇચ્છા હોય તો હું તેને ક્ષમા કરૂં છું. આવેશમાં આવી તેનો તિરસ્કાર કર્યો પણ હવે વિચાર થયા કરે છે. પણ મારૂ કહેવું માનશે નહિ. માટે તમે જાતે જઇ મનાવી લાવશો તો આવશે. કેમ કે તમારાથી તેમને દેશવટો મળ્યો છે અને તમારાથીજ મનાશે. માટે જલદી જાઓ. હજી ઓઢો બાગમાંજ છે. જો ઢીલ કરશો તો ચાલ્યો જશે."

હોથીજીની સમ્મતિથી મીણાવતી આનંદમા રથ જોડાવી આવી બાગમા, જે સ્થળે ઓઢો હતો તે સ્થળે આવી અને બોલી કેઃ—

સોરઠો.

" વિનવતા વરસ ચાર. ઓઢા તે એળે ગયા;
કહ્યું હૃદયમાં ધાર, અપાવું સુખ હું રાજનું. "

મીણાવતીના લોભ વચનોથી ઓઢાના હૃદયપર કાંઇ અસર થઇ નહિ તેમ પોતાના પવિત્ર વિચારને ફેરવ્યો નહિ તેથી બોલ્યો કેઃ -

સોરઠો.

" બાળક જેવાં વેણ, ભાભી મુખ શોભે નહિ;
તેથી લાજે નેણ, કલંક લાગે કુળમા. "

ઓઢાના મુખથી નિરાશાજનક વચનો સાંભળી મીણાવતી ગભરાઇ ગઇ અને હવે શો ઉપાય કરવો ! આમ વિચારવા લાગી. પોતાનો અધિકાર. માન વગેરે ભુલી ગઇ અને કાકલુદી ભરેલી વાણીથી બોલી કેઃ—

દોહરો

" આંખો તારી ચમકતી, જાદુભરી જણાય;
મન હરી મોહીત કરી, મળવા મન અકળાય

ચુંબક પેઠે ખેંચતી, મુજ હૃદય નીજ પાસ,
ઓઢા મુકો આંબળો, પુર્ણ કરો મમ આશ.
આંખો તારી અટપટી, ખટપટ કરતી જણાય;
ભુરકી નાખી ભરમાવતી, અદ્દભુત તુજ કળાય

ઓઢાજી હું તમને વિનવું છું તમે મારાપર પ્રેમ લાવો તમારા પ્રેમ પાસામાં હું બંધાઇ છું. તમારા વિના મારાથી દિવસો જશે નહી. વળી તમારા નેત્રોના તેજથી હું અંજાઇ ગઇ છું તેણે મારા હૃદયપર સમ્પૂર્ણ અધિકાર મેળવ્યા છે. હું હતાશ થઇ ગઇ છું, તમારા દર્શન વિના રાજસુખ તુચ્છ જેવું લાગે છે. વસ્તિમાં હોવા છતાં ઉજ્જડ–વેરાનમાં હોઉં તેમ જણાય છે વસ્ત્રભુષણો વિંછી પેઠે ડંખ દીએ છે. શીતળ પદાર્થો અગ્નિ પેઠે દાહ કરે છે. માટે તમારા મોહક નેત્રોમા પ્રેમ જોવા તલપી રહી છું. તમારા નેત્રો મને સ્થિર થવા દેતા નથી. તેણે મારાપર ભુરકી નાંખી છે. માટે તમારા નેત્રોનાં દર્શનનાં આતુર મારાં નેત્રોને પ્રણય ભરી દ્રષ્ટિથી તૃપ્ત કરો. ” મીણાવતીએ નમ્ર વાણીથી કહ્યું,

આવું મીણાવતીનું બોલવું સાભળી બોલ્યો કે–

દોહરો.

“ આખા આડા ડુંગરા, દેશું અમે જરૂર;
પરવરશું પરદેશમા; તમથી થાશું દુર. ”
ડુંગર વચમાં રાખતા, નહિ દેખો મુજ આંખ
નહિ રહીએ રાજમાં, સૂરજ તેની સાખ.
પરદેશે અમે પરવરી, નહિ દેખાડીએ મુખ;
નહિ દેખો આ નેત્રને, કયાંથી થાશે સુખ,

“ હે ભાભી ! અમે અહિંથી ચાલ્યા જઇશું અને તમારા ને અમારા વચ્ચે ડુંગરને રાખશું. ” એટલે મારી આંખો તમારા જોવામા આવશે નહિ. જ્યારે તમારા નેત્રો

મારાં નેત્રોને જુએ છે ત્યારેજ તમને મિથ્યા મોહ થાય છે. પણ તે નેત્રો દૂર થવાથી તમને મોહ થશે નહિ, જ્યાં સુધી તમારા ને અમારા વચ્ચે ડુંગર આવશે નહિ ત્યાંસુધી અમે રાત પણ રહેશું નહિ. ડુંગર આડે આવવાથી બધી પંચાત પતી જશે.

આવું સાંભળી મીણાવતી વાત ફેરવીને બોલી કે—

(દોહરો.)

" શું થાશે તુજ મ્હેલનું, વિખરાશે તુજ માલ;
પશુ તારા કોણ પાળશે માટે પાછો ચાલ.
માને કહ્યું જો માહરૂં, રાખી હૃદય પર ધાર;
કરૂં હાથની છાંયડી, તુ છે પ્રાણુધાર.

ઓઢા ! તમારા વિના મ્હેલો સુના દેખાશે તેમાંથી વસ્તુઓ વિખરાઈ જશે, ગાયો, ભેંસો વગેરેનું લાલનપાલન કોણ કરશે ? માટે પાછા ચાલો અને મારૂં કહેવું માનો, તમને મારા હૈયાનો હાર કરીને રાખીશ અને હાથે છાંયા કરીશ માટે પ્રાણના આધાર! પાછા વળો. "

મીણાવતીના કહેવાનો તિરસ્કાર કરી બેપરવાઇથી ઓઢો બોલ્યો કેઃ—

(દોહરો)

" ઉજડ થાયે મેડીઓ, શહેર બને સમશાન;
રાજપાટ પલટે કદી, ઓઢો ન મુકે માન.
નદી નીર અવળાં વહે, પશ્ચિમ ઉગે સુર;
ધરુવ ચળે પરવત ફરે, (પણ) ઓઢો ખોવે ન નૂર.
લખ્યું હશે લલાટમાં, થવાનું હોય તે થાય;
ઓઢો ધર્મ ન ચુકશે, પ્રાણ ભલે ને જાય."

" ભાભી ! જે થવાનું હોય તે ભલે થાય પણ હું મારા કુળનો ધર્મ તજવાનો નથી. ભલે આખા જગતનું

રાજ્ય મળે કે અતિશય દુખ પડે પણ હું મારી ટેક છોડવાનો નથી તારા જેવી કુલટા અને કુલ અંગાર સ્ત્રીમાં ફસાઈ મારો સર્વસ્વનો નાશ કરવાનો નથી. તું રાજપુત કુળમાં જન્મ લઇ શુદ્ધ શિયળ અને પતિવ્રતનો નાશ કરવાને તૈયાર થઇ છે. તેથી હું મારા શિયળ અને પતિવ્રતનો ત્યાગ કરવાનો મને સુખ થાઓ અગર દુઃખ થાઓ તેની પરવા નથી, મારૂં શરીર ભલે અત્યારેજ ગત પ્રાણ થાય તેની ફીકર નથી, જે ન બની શકે તેવી બાબત કદી બને? છતાં મારી ટેકથી હું ટળવાનો નથી

આવી રીતે ઓઢાએ અનેક વચનો કહ્યાં ભીખાવતીએ જાણ્યું કે ઓઢો હવે માનવાનો નથી અત્યારે વધુ ચીડવવવામાં સાર નથી તેનો વિચાર કોઇ રીતે હાલમાં ફેરવાય તેમ નથી. માટે થોડા દિવસ પરદેશ વેઠશે અને જ્યારે પરદેશનું દુઃખ સહન કરશે, ત્યારેજ ઠેકાણે આવશે ત્યાં સુધી તેના વિયોગનું દુ.ખ સહન કર્યા શિવાય છુટકો નથી. આમ વિચાર કરી નિરાશ હૃદયે ચાલી નીકળી.

ભીખાવતી શહેર તરફ વળી કે તુરત ઓઢાએ પોતાનું મેલાણ ઉપાડયું અને પોતાની જન્મ ભુમિનો ત્યાગ કરી ચાલતો થયો.

પ્રકરણ ૯ મું.

ચારણને દાન

પોતાના રિસાલા સાથે ઓઢો કંડકકારા પ્રગણાને છોડી ચાલતો થયો. આ વખતે પોતાની જન્મભુમિનો ત્યાગ કરતાં અતિશય લાગી આવ્યું પોતાના સ્નેહીજન અને સ્વભુમીનો પારત્યાગ માણસને અસહ્ય થઇ પડે

છે, તેવીજ રીતે ઓઢાને આ વિયોગ પણ અસહ્ય થયો તેના નેત્રો અશ્રુપુર્ણ થયાં. હૃદય ભરાઇ આવ્યું હવે ક્યારે સ્વભુમિનાં દર્શન થશે ! તે વિચારે મગજ ભમી ગયું. અને જન્મભુમિને છેલ્લા પ્રણામ કરી બોલ્યો કેઃ—

હે માતા ! તારો અત્યારે વિયોગ થાય છે પણ આ રંક પુત્રથી તારી યતકિંચત પણ સેવા બની નથી. તેમ તને જરાપણ ઉપયોગી થયો નથી માટે મને ક્ષમા કર અને ફરીને તારાં દર્શન થાય તેવો વર આપ. ”

આમ સ્વભુમિન વંદના કરી ઓઢો ચાલતો થયો અને રસ્તામાં આવેલા કીર નામના પર્વતને જોઇને બોલ્યો કે—

(દોહરો)

“ કીરા તું તો અચળ થઇ, રહયો જન્મભુમી માંય,
ઓઢો સ્વદેશ છોડીને, પરદેશ ચાલ્યો જાય. ”

આવી રીતે કીર નામના ડુંગરને કહી આગળ ચાલ્યો એટલે એક હોલો કચ્છ તરફથી ઉડતો આવ્યો તેને જોઇ ઓઢો બોલ્યો કેઃ—

(સોરઠો.)

“ બાબીડા ! બિઇઆર, કડે વેંગે કચ્છ કે ! ”
ઝીઆડીજ જુવાર, પાડો પુછી પિરિયન જો !”

હોલા તું પાછો કચ્છ તરફ ક્યારે ફરવાનો છે ? જ્યારે તું પાછો કચ્છમાં જા, ત્યારે પાડોશ પુછીને મારા સ્નેહીઓને જુહાર કહેજે

આમ કહી બંને પ્રાંતમાં પોતાનો મુકામ કર્યો. ઓઢાના સમાચાર સર્વત્ર પ્રસરી ગયા. એટલે આસપાસના ચારણ ભાટો આવવા લાગ્યા અને ઓઢાની કીર્તિ ગાવા

લાગ્યા, ઓઢાતે બધાને ગાયો, ભેંસો વગેરે દાનમાં આપી સંતુષ્ટ કરવા લાગ્યો છેવટે ગાયો, ભેંસો વગેરે બધી દાનમાં અપાઈ ગઇ ફક્ત પોતાને દુધ ખાવાને માટે એકજ ભેંસ રહી.

વડસર ગામનો ચારણ આ વખતે બધાની પાછળ આવ્યો તેણે આવીને ઓઢાની પ્રસંસા કરી. તેથી ઓઢે તેને શું જોઇએ છીએ તેમ પુછયું. એટલે ચારણે ભેંસની માગણી કરી. ત્યારે ઓઢે કહ્યું કે "ભેંસ એકજ રહી છે. અને તે મારે દુધ ખાવા માટે જ છે. માટે બીજું જે કહો તે આપું" આવા ઓઢાના જવાબથી ચારણ ચીડાઇ ગયો અને બોલ્યો કેઃ—

(સોરઠો.)

"મેયું મોટો માલ, દેવો ઘણો દોહલો;
રેખડિઆરને વ્હાલ, જેવી નીજ કાકીઓ."

ભેંસો આપવી તે સ્હેલી નથી એતો ઘણી દોહલી છે. વળી રેખડિયારા જામને તો પોતાની કાકી જેવી છે. માટે બીજાને કેમ અપાય? આવી રીતે અપમાન સુચક શબ્દો કહ્યા છતાં ઓઢો ક્રોધ બ્હાર જણાવ્યો નહિ. અને તરતજ ચારણને પોતાની એકની એક ભેંસ પણ આપી દીધી એટલે તે દુહાને ઉલટાવી સારા રૂપમા દુહાને બનાવી બોલ્યો કેઃ—

સોરઠો.

મેયું મોટા ઠામ, દેવી ઘણી દોહલી;
રેખડીઆરા જામ, તેને મન તો કોડિયું"

ભેંસો ઘણી મોંઘી વસ્તુ છે, અને તેનું દાન કરવું પણ દોહલું છે છતાં રેખડીઆરા જામને તો મન કોડિની કિમ્મતની છે.

ચારણને ભેંસનું દાન આપીં ઓઢો ચાલતો થયો. આગળ ચાલતાં સિંધુ નદીમાંથી નીકળેલી નદી બન્નીના રણમાં પડી હતી તે રસ્તે જનારને આડે આવતી હતી અને તે નદી વહાણથી ઉતરાતી હતી ઓઢાને પણ વહાણથી ઉતરવાની ફરજ પડી તેથી પોતાના માણસો સાથે વહાણ પર ચઢયો.

સોરઠો.

" અમે મનાઈના લાકડા, પાણી માથે પાડયા.
રાત્રિ આખી ચાલ્યા, લોઢે લહેરે ચડયા.
પગેરૂં પાણી ઉપરે, વેખે નવ દેખાય.
શોધ કરે સજ્જન કદી, પ્રયત્ન નિષ્ફળ જાય
બેઠા વહાણની ઊપરે, મેલ્યા વ્હાલ કુર,
સ્વદેશ છોડી ચાલ્યા, ચાલ્યા પાણી પુર.

આવી રીતે ઓઢો વિચાર કરતો વહાણમાં બેસીને પોતાના માણસો સાથે નદી ઉતર્યો. હવે કચ્છ દેશ ગયો, અને સિંધની સરહદમા આવ્યા એટલે ઓઢો બોલ્યો કેઃ–

છોડી સ્વજનનો સ્નેહ, આવ્યો અવર ધરા વિષે;
દુઃખથી દમે છે દેહ, કાળજ કંપે કચ્છ વીણ. "
વ્હાલા તણો વિયોગ, સહન ન થાય શરીરથી
ફરી મળવાનો જોગ, પ્રભુ તું કયાર આપશે. "

બધા સાથે ઓઢો સિંધ દેશમાં પ્રવેશ્યો; હવે આ બધા સાથે કયાં જઇને રહેવું ! આ પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થયો કારણ કે, એકાદ બે મનુષ્યનો સમાસ તો ગમે ત્યાં થઈ શકે પણ આખા રિસાલાનો સમાસ થાય તેવું સારૂ રાજ્ય મળવું જોઇએ રાજ્ય સિવાય બધાનું પોષણ થઇ શકે નહિ.

આવો વિચાર આવતાં, ઓઢાએ પોતાના માણસો પૈકી અનુભવી અને વ્યવહાર કુશળને એકત્ર કર્યા, અને પો-

તાનો વિચાર જણાવ્યો, ત્યારે બધા મળીને એજ નિશ્ચય ઉપર આવ્યા કેઃ—

" નામદાર ! આપણા બધાનો સમાસ થાય તેવું સિંધમાં એક બીજું એક પણ રાજ્ય નથી પણ બાંભણાંસર છે. અને બાભણાસરમાં ધલુડા સોઢા પાસે જઈએ તોજ આપણો સમાસ થઇ શકશે "

" આપણા સાથે તેનો કાંઇ પરિચય નથી, તો તેનું શું કરવું ? " ઓઢાએ વચમાં એક શંકા દર્શાવી કહ્યું.

" આપને તે સારી પેઠે જાણે છે, તેણે આપની કીર્તિ સાંભળી છે તે હું સારી પેઠે જાણું છું કેમકે એક વખત ધલુડા સોઢાની કચેરીમા હું હતો અને ધલુડા સોઢાએ તેના મુખથીજ આપની પ્રશંસા કરી હતી. " સિંધનો એક વૃદ્ધ ચારણે ઓઢાની સાથે થયો હતો, તેણે ખુલાસો કર્યો.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

છદ્મવેશમાં કપટજાળ.

બધાની સમ્મતિથી ઓઢો બાભણાસરમા ધલુડાસોઢા પાસે ગયો. ઓઢાથી પ્રશંસા સિંધ સુધી પણ પ્રસરી ગઇ હતી. અને ધલુડો સોઢો પણ સારી પેઠે જાણતો હતો. ઓઢો જેવો કચેરીમા ગયો અને અમલ ચોપદાર સાથે પોતાનો પરિચય કરાવ્યાથી ધલુડાએ માન સહિત પાસે બેસાડયો અને આગમનનું કારણ પૂછ્યું, ઓઢાએ નોકર રહેવાનો વિચાર દર્શાવ્યો તેથી ધલુડાએ ઘણા હર્ષથી પોતાની પાસે નોકર રાખ્યો.

ઓઢો થોડે થોડે ધલુડા સોઢાની પ્રીતી મેળવવા લાગ્યો. જેમ જેમ ઓઢાની રાજકુશળતા ધલુડાની જાણમા આવતી ગઇ તેમ તેમ ઓઢા પ્રત્યે પ્રીતી વધતી ગઇ અને એકાદ વર્ષમાં ધલુડાની સંપુર્ણ પ્રીતિ મેળવી લીધી. ધલુડાનો પણ ઓઢાનો સંપુર્ણ વિશ્વાસ પડી ગયો હતો બધું રાજ્યકાજ ઓઢાના હાથમા સોપ્યું હતું, આમ કચ્છથી આવેલા રાજા પર બધો વિશ્વાસ રાખે અને મોટો અધિકારી નીમે તે ઇર્ષાળુઓને યોગ્ય લાગ્યું નહિ, તેમની અસુયા વધવા માડી અને થોડે થોડે તેની જવાળા નીકળવા લાગી.

બધાએ એક સંપ કરી વિચાર બાંધ્યો કે આપણે બધાએ રાજાને એકજ વાત કહેવી અને એટલુજ કે " ઓઢો છુપા સંદેશા કચ્છમા મોકલે છે અને કચ્છના મણિયારા (ધોલાયગઢ) ના બાબણાસર પર ચઢાઇ લાવશે " આવી રીતે વાત નક્કી બાંધી.

ધલુડાસોઢાની જરાપણ મુલાકાત થતી અને વખત મળતો કે તરત ઓઢા વિરૂદ્ધ ઉશ્કેરણી કરતા પણ ધલુડાસોઢા ઉપર તેની કાઇ પણ અસર થઇ નહીં તેથી બધાએ કપટ કરવાનો વિચાર કર્યો અને તેની સંધી પ્રાપ્ત થાય તેમ ઇચ્છવા લાગ્યા.

એક દિવસે ઓઢાને સાથે લઇ ધલુડાસોઢા શિકાર ખેલવા નિકળ્યો હતો, ઓઢાના ઇર્ષાળુઓ પણ સાથે જ હતા, શિકાર કરી પાછા વળ્યા કે તરતજ એક સ્ત્રી જોવામા આવી તેણે કચ્છી પહેરવેશ પહેર્યો હતો, પોતાનું મુખ અવગુંઠનમા હોવાથી તેનો ચહેરો જોઇ શકાતો નહોતો.

એક માણસને ઓઢા પાસે મેકલી કહેવરાવ્યું કે " કચ્છમાંથી કોઇ સ્ત્રી આવી છે અને તે કાંઇક સંદેશો

કહેવાની છે. " આવું સાંભળી ઓઢાને ધલુડાએ કહ્યું કે. જાઓ અને તે શું કહેવા માગે છે તે સાંભળો આવું સાંભળી ઓઢો તે સ્ત્રી પાસ ગયો. ધલુડાસોઢા ચાલતો થયો. ઓઢાથી દૂર થયો એટલે દુશ્મનોને કહેવાનો લાગ મળ્યો તેથી કહેવા લાગ્યા કેઃ–" નામદાર ! અમે આપને કહેતા આવ્યા છીએ કે, ઓઢો! વફાદાર નહિ પણ જાસુસ છે. અને તેના જાસુસો કચ્છમાં જાય છે અને આવે છે આજે આપે જોયું તે સ્ત્રી નહોતી પણ તેનો જાસુસ જ હતો. માટે આવા ઉપર વિશ્વાસ મુકયાથી કોઇક દિવસ હાનિ થવાની સંભવના રહે છે, કેમકે રાજનીતિનો એક નિયમ છે કે, રાજાએ કોઇના ઉપર સંપુર્ણ વિશ્વાસ રાખી તેને બધું કાર્ય સોંપી એશઆરામ કરવો નહિ. તેમ અજાણ્યા મનુષ્યને અધિકાર ઉપર નિયુકત રાજના ગુપ્ત રહસ્યોની માહિતી આપવી નહી. આમ કરવાથી પરિણામે હાનિ થયા વિના રહેતી નથી.

આવી રીતે ધલુડાને અતિશય ઉશ્કેર્યો, તેથી તેના હૃદયમા શંકાનો ઉદભવ થયો અને જેમ જેમ તેના વિષે વિચાર કરવા લાગ્યો, તેમ તેમ શંકા દ્રઢ થવા લાગી, ઓઢાને આવતાં વખત લાગ્યો, એટલે ધલુડાસોઢા વગેરે શહેરમાં પહોચ્યા.

છમવેશમાં જે સ્ત્રીએ ઓઢાને પોતા પાસે બોલાવ્યો હતો, તેણે ઓઢો ગયો એટલે કહ્યું કે "તમે મારા પાછળ ચાલો " ઓઢાને આ વિશે શંકા થઇ હતી પણ પોતાને તે શું કરનાર છે ! આમા કપટ છે ખરૂં પણ હવે શું થાય છે તે જોઉં. આમ વિચારીને તેની પાછળ ચાલ્યો તે સ્ત્રી તેને ગાઢ જંગલમાં લઇ ગઇ અને સામે ફરીને ઉભી રહી એટલે ઓઢાએ કહ્યું કે " તમે મને અહીં શા માટે બોલાવી લાવ્યાં છો. ?

" તમને એક વાત કહેવાની છે. " સ્ત્રીએ સ્મીત હાસ્ય કરીને કહ્યું.

" ખુશીથી જે કહેવું હોય તે કહો. " ઓઢાએ જવાબ આપ્યો.

" મારી વાત ઘણી જ ગુપ્ત રાખવાની છે. " સ્ત્રીએ ધીમેથી કહ્યું.

" ભલે હું ગુપ્ત રાખીશ. "

" બસ એટલુંજ " સ્ત્રીએ જરા ઉતાવળથી કહ્યું.

" શું તમારે મને વાત કહેવાની છે ? તે હવે જણાવો. " ઓઢાએ અધીરતા બતાવી.

" મારે એટલુંજ કહેવાનું હતું. તે તમને કહી દીધું હવે વધારે કહેવાનું નથી. "

આમ કહી તે સ્ત્રી વિધુત વેગે ચાલી ગઈ અને વૃક્ષ ઘટામા અદ્રષ્ય થઇ.

આ સ્ત્રીની આવી વર્તણુંકથી ઓઢાને આશ્ચર્ય થયું અને આ બધો શો પ્રપંચ હશે ! તે કાંઇ સમજી શકયો નહિ. પોતાના વિરોધીઓનો આ બધો કપટ પ્રયોગ છે તેમ તે સમજી ગયો. પણ હવે જે થાય તે થવા દેવું. આમ વિચાર કરી શહેર તરફ રવાના થયો અને સિધ્ધો ધલુડાસોઢા પાસે સાંજની કચેરીનો સમય થવાથી ગયો.

ધલુડેસોઢો પ્રથમથી જ શંકાશીલ થયો હતો. તેથી ઓઢાને પાસે બોલાવી બોલ્યો કેઃ—

" ઓઢાજી ! પેલી સ્ત્રીએ તમને શી વાત કહી ? "

" નામદાર ! તેણે મને કાંઇ કહ્યું નહિ ફકત આ વાત ગુપ્ત રાખવાની છે, એટલું જ કહ્યું. " ઓઢાએ ખુલ્લા દીલથી કહી સંભળાવ્યું.

" એમ બનેજ નહિ તમે જુઠું બોલો છો. " ધલુડાસોઢાએ ઉશ્કેરાઇ કહ્યું.

" આપ નામદાર પાસે જુઠું બોલી પાપનો ભાગી થવા ઇચ્છતો નથી." ઓઢાએ નમ્ર થઇ કહ્યું.

" હું અત્યાર સુધી તમને વફાદાર સ્હમજતો હતો પણ તમે કપટથી અંહી રહ્યા છો. તમારો ગુપ્ત સંકેત મારૂં રાજ્ય લેવાનો છે તે હું જાણું છું અને તમારૂં પાપ પ્રસિદ્ધ થયા વિના રહ્યું નહિ. તમારા ઉપર આટલા દિવસ મેં જે વિશ્વાસ મેલ્યો તેનો તમે દુરૂપયોગ કર્યો છે માટે હું આજ્ઞા કરૂં છું કે તમે અહીંથી ચાલ્યા જાઓ." ધણુડાએ આવેશમા આવી કહ્યું.

" આપે મારા પર દોષ મુકયો છે. પણ હું તદ્દન નિર્દોષ છું. આપ જે અપમાન કરો છો તે મારે અત્યારે સહન કર્યા વિના છુટકો નથી" આમ કહી ઓઢો પોતાના રાજપુતો સાથે સિંધ છોડી ચાલી નિકળ્યો.

પ્રકરણ ૧૧ મું.

બાંભણાસર પર ચઢાઈ.

ઓઢો પોતાના રિસાલા સાથે બાંભણાસરમાંથી નિકળી પોતાના સસરા વિશળદેવ સોલંકીના શહેરમા ગેડીએ આવ્યો અને વિશળદેવે તેનો ઘણો સત્કાર કર્યો.

ઓઢાને પોતા ઘેર આવેલો જોઇ વિશળદેવને હર્ષ થયો અને પોતાના રાજકાર્યમાં ઓઢો ઘણો ઉપયોગી થશે એમ ધારી ત્યાંજ રહેવાનો આગ્રહ કરી રાખ્યો.

એક દિવસ ઓઢો હજામત કરાવતો હતો તે વખતે ઓઢાનો સાળો હાજર હતો હજામત કરાવી રહ્યા પછી પોતાના નાકમાંથી વાળને ખેંચી કાઢવા હજામને કહ્યું એટલે હજામ ચીપીઆવતી વાળ ખેંચવા લાગ્યો. એટલે

ઓઢાના સાળાએ હજામને સંકેતથી કહ્યું, કે ચારચાર પાંચપાંચ વાળોને સાથે લઇને પેંચ એટલે ઓઢાજીની શુરવીરતા કેવી છે તે જણાઇ આવે.

ઓઢાના હાથમાં દર્પણ હતું તે દર્પણમાંથી પાછળ બેઠેલા પોતાના સાળાનો સંકેત દેખાતો હતો. આવી રીતે પોતાનો સાળો મશ્કરી કરે છે તેમ લાગવાથી કાંઇક પણ પોતાની શુરવીરતા બતાવવી આવા વીચારથી હજામના ઢીંચણને પોતાના ઢીંચણ નીચે દાબી પેચકબજ કાઢી પેતાના ઢીંચણને આરપાર વીંધી નાખ્યો અને તે નીચે હજામનો ઢીંચણ હતો. તે પણ વીંધી પેચકબજ પૃથ્વીમાં ગયો. આથી હજામના પ્રાણ નિકળી ગયા, અને જડવત્ થઇ ગયો; આવું ઓઢાનું પરાક્રમ જોઇ ઓઢાનો સાળો આશ્ચર્ય પામ્યો.

હજામના આકસ્મિક મરણથી તેની સ્ત્રી અત્યંત શોકાતુર થઇ અને પોતાના પતિને ઓઢાજીએ માર્યો એમ સાંભળી ઓઢા પાસે આવી આક્રંદ કરવા લાગી ઓઢાએ તેનું ઘણું શાન્તન કર્યું પણ શાંત થઇ નહિ અને કહેવા લાગી કે મ્હારા દુખનો પાર નથી થોડા દિવસ પહેલા બાભ્રુણીઆ બાદશાહના માણસો આવી ધણ લઇ ગયા તેમાં મારી બે ભેંસો ગઇ પણ મારા પતિને દરબારમાં નોકરી હોવાથી ગુજરાનનું સાધન હતું. પણ હવે તો નોકરી પણ રહી નહી એટલે મારા બાળ-બચ્ચાંઓનો અને મારો નિભાવ શી રીતે થશે! આટલું કહી ધારધાર રડવા લાગી આવી રીતે સ્ત્રીના રૂદનનો ધ્વનિ સાંભળી વીશળદેવ સોલંકી ત્યાં આવ્યો અને થએલા બનાવથી ઉદાસ થયો. તેમાં ધણ વાળવાની વાત સાંભળી અત્યંત દીલગીર થયો.

" જ્યારે ધણ વાળી ગયાની વાતનું સ્મરણ થયા

છે ત્યારે મારૂં કાળજું કપાઈ જાય છે. હવે હું વૃદ્ધ થયો, કુંવરની ઉંમર હજી નાની છે, તેમ તેને ધલુડા સામે મોકલતાં જીવ માનતો નથી. તેમ જ્યાં સુધી તેનું વૈર ન લેવાય ત્યાં સુધી મારા આત્માને શાંતિ નથી તેમ કોઈ વૈરનો બદલો લે તેવું નથી જ્યારથી બાંભણીયા બાદશાહના માણસો ધણુ લઈ ગયા ત્યારથી મારી આયુષ ઓછી થવા માંડી છે.

પોતાના સસરાને દીલગીર થતો જોઈને ઓઢાએ કહ્યું કે–"*મામા ! તમે દીલગીર થશો નહિ. ધલુડા સોઢાની સાંદો વાળીને તમને સુપ્રત કરીશ અને તમારા વૈરનો બદલો લઇશ માટે ગભરાશો નહિ, " ઓઢાએ આશ્વાસન સાથે કહ્યું "

" શું મારા જમાઈને દેખી પેખીને જોખમમાં ઉતારૂં ! બાંભણીઆનો બાદશાહ શુરવીર છે તેણે ઘણા રાજાઓને પોતાને તાબે કર્યા છે. તે સામે મોકલતાં મારો જીવ માને નહિ વળી મારા વૈર માટે મોકલું અને કાંઇ અનિષ્ટ થાય તો જગત મને મુર્ખ ગણે માટે તે વાત કરશો નહિ " વિશલદેવે ઉદાશીનતા જણાવી.

" એક રજપુતના મુખમાં આવા શબ્દો અને ભીરૂતા સોભે નહિ આપ શુરવીર છતાં ડરપોકની પેઠે બોલો છો તે શોભતું નથી માટે મારા કાર્યને આડે આવશો નહિ. આપ મારા અનિષ્ટ માટે ચિંતા તજો કેમકે જે સમયે જે થવાનું હશે તે થઈ રહેશે " ઓઢાએ પ્રોત્સાહ વર્ધક શબ્દોથી કહ્યું.

" ભલે ! આપ જેવા સુરવીરના વીચારની આડે હું આવતો નથી માટે સુખેથી ધલુડા ઉપર વિજય મેળવી વહેલા પધારો " વીસલદેવે સંમતિ આપી.

બીજે દિવસે ઓઢો તૈયાર થઇ પોતા સાથે દોઢસો

---

* રાજપુતોમાં સસરાને મામા કહેવાનો ચાલ છે.

ઘોડેસ્વારો સાથે રવાના થયો અને ઉલટ ભેર મજલ દર-મજલ કરતો આગળ ચાલ્યો.

સિંધ તરફ ચાલતાં ચાલતાં એક વિશાળ સરોવરની પાસે ઘાડા વડવૃક્ષ નીચે ઓઢાએ પોતાનો મુકામ કર્યો. બધા આનંદથી વિશ્રાતી લેવા લાગ્યા તેમની પાસે બે રસ્તા હતા. તેમાં એક આડો રસ્તો હતો તેમા એક ઘોડેસ્વાર આવતો જણાતો હતો. તેના મુખ પર મુછ પણ ફુટી નહોતી તેની ઉમર વીશેક વર્ષની હોવા છતાં મુછ કે દાઢીનું નામ નિશાન હતું નહિ. તેના સર્વાંગપર સૌન્દર્ય ઝળકતું હતું. તેણે વસ્ત્રાભુષણો પણ ઉમદા પહેર્યાં હતાં તેથી કોઇ રાજકુમાર હોય તેવું પ્રથમ દર્શનેજ ભાન થઇ આવતું હતું. કમરમાં લટકતી તલ્વાર, ખભે તીર અને ભાથો, ખોભળામાં ભાલો વગેરે હથિઆરોથી સુસજ્જિત થયો હતો પોતાના અશ્વને ધીમી ગતિથી ચલાવતો જ્યા ઓઢાના માણસો પડાવ કરી ઉતર્યાં હતા તેની નજીક આવ્યો આવી રીતે ઉમદા અશ્વ અને આભુષણો સહિત એકલો ઘોડેસ્વાર હોવાથી ઓઢાના માણસો અરસપરસ વાતો કરવા અને વિનોદ કરવા લાગ્યા.

પહેલો—" આ યુવક એકલો છે તેના પાસે ઘોડો સારો છે. તે લઇ લીધો હોય તો. "

બીજો—"ઘોડો તો સારો છે પણ તેના ઘરેણા પણ સારા છે. તે ઉતારી લીધા હોય તો તેનાથી શું બની શકે? "

ત્રીજો—"એ બધું તો ઠીક! પણ હથિઆરો સારાં છે."

આવી રીતે વાતો કરતા સાંભળી આગંતુક સ્વારે અટ્ટહાસ્ય કર્યું. તે હાસ્યમા કાંઈ ભાવ હોય તેમ જણાતું હતું. આ માણસોની વાતો પ્રત્યે તેણે દુર્લક્ષ આપ્યું અને જેમ

કાંઇ સાંભળ્યુંજ ન હોય તેમ બતાવી કહ્યું કે " જુવાનો ! મારા હુક્કાની ચલમમા જગ દેવતા—અગ્નિ આપશો ?"

"ત્યારે નીચે ઉતરોને ! અગ્નિ તૈયાર છે નો ચલમ ભરી લ્યો ! એક તો બંધારણ રાખવી અને પોતાની જાતને મહેનત કરવી નહિ તે બે વાતને બને ખરૂં ! તેમ રાખવું હોય તો એક સાથે નોકર રાખવો એટલે બધું કામ કરી આપે" એક ચબાવલે તોછડાઇથી કહ્યું,

"ભલે હવેથી તેમ કરીશ."

એટલું બોલી આગંતુક સ્વારે પોતાના ભાથામાથી તીર કાઢ્યો કમાનની પણછ—પ્રત્યંચા ચઢાવી એક અર્ધ બળેલ લાકડામાં તીર ફેંક્યો અને તેની પાછળ બીજો ફેંક્યો આવી રીતે તીરની પછવાડે તીર લાગવાથી પોતાની બરોબર તીર થઇ ગયા એટલે તીરને ખેંચતા અર્ધ બળેલ લાકડું પોતાની પાસે ખેંચાઇ આવ્યું એટલે ચલમમા દેવતા ભરી પીવા લાગ્યો આગંતુક સ્વારનું આવું કાર્ય જોઇ બધા આશ્ચર્ય પામ્યા અને પોતે ધારેલો હેતુ પાર પડશે નહિ તેમ માની સમાચાર કહેવા ઓઢા પાસે ગયા. ઓઢો પોતાની પાસે બેઠેલાઓ સાથે વાર્તાલાપ કરતો હતો ત્યા જઈ એક માણસ આવેલા રાજપુતની હકીકત કહી એટલે ઓઢો ઉભો થઇ આગતુક સ્વાર પાસે આવી ઉભો આ વખત તે સ્વારે એક તીર સામેના ઝાડના થડમાં ફેંક્યો હતો અને માણસોને કહ્યુ હતું કે જે આ તીર ખેંચી કાઢશે તેને મારો ઘોડો આભુષણો અને હથિઆરો આપી દઇશ. એક પછી એક માણસો ખેંચવા લાગ્યા પણ કોઇથી તીર ખેંચાગો નહિ. બધા હતાસ થયા ત્યાં ઓઢાએ આવીને રામ રામ કહ્યા.

આવેલા સ્વારે એક યુકિત કહી કે "તમે બધા એકત્ર

થઇને ખેંચો અને તીરને દોરડાવતી બાંધો એટલે નીકળી જશે." બધા સ્વારોને આ વાત ગમી એટલે બાલાતંગ છોડી તીરની પછવાડે બાંધી એકી સાથે ખેંચવા લાગ્યા પણ તીર આખો ઝાડમાં ભોંકાઇ ગયો હતો તેથી નીકળ્યો નહિ પણ પાછળ બાધેલા પાછાઓ નીકળી ગયા એટલે બાધેલા દોરડા પણ નીકળી ગયા એટલે ઘણાં તો પછાડ ખાઇ ભુમિ ઉપર પછડાઇ ગયા. આવું જોઇ બધા માણસો શરમાઇ ગયા તેથી ઓઢો તીર ખેંચવા તૈયાર થયો.

ઓઢો શુરવીર તેમ અગઆળ વાળો છે. માટે જરૂર તીરને ખેંચી કાઢશે આમ વિચારી તે સ્વારે પોતાનો ઘોડો ચલાવ્યો અને તીર પાસે થઇ ચપટીથીજ વિનાશ્રમે તીર ખેંચી કાઢયો, તેથી ઓઢાના આશ્ચર્યનો પાર રહયો નહિ.

"આપ કેવા રાજપુત છો ?" ઓઢે પ્રશ્ન કર્યો.

"હું નિયામરા જાતનો રાજપુત છું" આગંતુકે જવાબ આપ્યો.

"આપનું નામ જણાવશો કે" ઓઢાએ નામ જાણવાની ઇચ્છા કરીને પ્રશ્ન કર્યો.

"મારૂં મુળ નામ તો હાથી છે પણ હું એકલો ફરતો હોવાથી બધા મને એકલમલ કહીને બોલાવે છે. પોતાનું નામ અને ઉપનામ કહ્યું.

"આપ કયાં જાઓ છો ?" ઓઢાએ વધારે જાણવાની જિજ્ઞાસાથી કહ્યું.

"હું નોકરી કરવા જાઉં છું કયાંક મળે તે નોકરી કરવી છે." આવેલ સ્વાર હાથીજીએ પોતાના નિકળવાનો હેતુ વ્યક્ત કર્યો.

"હું બલુડાસોઢા ઉપર વૈર લેવા જાઉં છું તો મારામાં નોકર રહેશો. ઓઢાંએ પોતાનો સ્પષ્ટ હેતુ કહી

સંભળાવ્યો. " હા હું રહું તો ખરો ! પણ શરત એવી છે કે. ધણુડાસોઢાનો જે માલ મળે તેમાંથી અર્ધ ભાગ હું લઉ " હોથીજીએ પોતાની શરત આગળ કરી.

" અરધ માગો છો તો કામ પણ અરધ કરશોને ?" એક વૃધ્ધે વચમાંજ પ્રશ્ન કર્યો.

"હા જો હું અરધો અરધ કામ કરૂં તોજ મારે અરધ ભાગ લેવો નહિ તો કાઇ પણ લેવું નહિ." હોથીજી ઉર્ફે એકલમલે અંતઃકરણથી કહ્યું.

" ભલે ! તમે અત્યારથીજ અમારી સાથે રહો ઓઢાએ સમ્મતિ આપી. "

આવેલ સ્વારે પોતાના બે નામો કહ્યાં હતાં પણ આપણે તેનું નામ એકલમલ હતું તેને છોડી દઇ તેણે જણાવેલા તેના મુળ નામ હોથીજીથીજ ઓળખીશું.

પ્રથમ દર્શનેજ હોથીજીને ઓઢા ઉપર અને ઓઢાજીને હોથીજી ઉપર અનુરાગ ઉત્પન્ન થયો હતો હોથીજીએ ઓઢાની બહાદુરી. ઉદારતા વગેરે સાભળ્યા હતા ખરાં પણ તેનું રૂપ કેવું છે ? તેની માહેતી નહોતી. જ્યારે ઓઢાને જોયો ત્યારે તેના રૂપ ગુણ અને મીષ્ટ ભાષણથી વિષેશ પ્રેમ થયો હતો. ઓઢાને પણ આવા સૌન્દર્યસમ્પન્ન બુદ્ધિશાલિ અને પરાક્રમ પુર્ણ નવયુવકને જોઇને ન સમજી શકાય તેવા રોમાંચનો અનુભવ થયો હતો જાણે કોઇ અદ્રષ્ય શક્તિ એક બીજાના હદયોને ખેંચી એકત્ર કરતી હોય તેમ લાગતું હતું. આવો નવયુવાન યોગ્ય ઉમરે પહોંચ્યા છતાં તેનામાં પુરૂષોચિત્ત દાઢી-મુછ હજી કેમ નહિ આવી હોય તેની શંકા ઉદભવી પણ આવી શંકાને ઓઢાએ ઝાઝું મહત્વ આપ્યું નહિ તેથી તે યુવકને પોતાનો મિત્ર બનાવવાનો દ્રઢ નિશ્ચય કર્યો.

હોથીજી અને ઓઢો સાથેજ રહેવા લાગ્યા એક બીજાની વાતો પ્રિય લાગતી હતી. ઘડી પણ જુદુ પડવું એકને પણ ગોઠતું નહોતું. હોથીજીનો કોમળ કંઠ અને તેમાંથી નિકળતા મિષ્ટ વચનો ઓઢાને અમૃત જેવાં મધુર લાગતાં હતા તેને એમ પણ થઇ આવતું કે, આ પુરૂષ છે પણ જો સ્ત્રી હોય તો કોઇ મહા ભાગ્યશાળી પુરૂષના અવતારને સફળ બનાવત. પરમાત્માએ પુરૂષમા પણ આવું સૌન્દર્ય કોમળતા લાવણ્યતા અને કોકીલ કંઠ આપ્યો છે.

આવી રીતે ઓઢો મનોગત ઘણા વિચારો કરતો પણ તેના મનનું સમાધાન થતું નહી. તેના પરાક્રમ અને સાહસ ઉપર મુગ્ધ બન્યો હતો. તેથી તેને ખરા દીલથી ચાહતો હતો.

હોથીજી પણ ઓઢાને અત્યંત પ્રેમથી ચાહતો હતો અને તેનામાં પ્રેમ જેટલો હતો તેટલો બહાર બતાવતો ન હતો. પણ ઓઢાના રૂપ ગુણે તેના ઉપર ભુરકી નાખી હતી. અને તેના દીલનું સમ્પુર્ણ આકર્ષણ કર્યું હતું. તેમાં સંસય ન હતો. આવી રીતે બંને જણા વચ્ચે ગાઢો પ્રેમ બંધાયો હતો. આ બનેની મૈત્રી પણ દિવસાનુદિવસ ગાઢ થતી જતી હતી.

ઓઢાનો હોથીજી જેવો પરાક્રમી મિત્ર મળવાથી ઉત્સાહીત થયો અને બાંભણીઆ ઉપર હવે સંપુર્ણ વૈર લેવાશે તેમ ધારી ત્વરાથી સીંધ તરફ હોથી સાથે રવાના થયો.

પ્રકરણ ૧૨ મું.

પુરૂષ કે પ્રેમદા

રાત્રિનો સમય હતો. ચન્દ્ર જ્યોત્સનાની શિતળતા છવાઇ રહી હતી, આજની રાત્રિ ખુશનેમાં હતી ઓઢો

અને હોથીજી પોતાના અસ્વો પાસે પાસે રાખી વાર્તાલાપ કરતા ચાલતા હતા ચન્દ્રમા પણ પુર્ણકળાનો હતો એ-ટલે પ્રથિકોના મન આનંદ સાગરમાં ડુબકા ખાતાં હતા. આ વખતે બન્ને મિત્રો આનંદ વાર્તામા મશગુલ બન્યા હતા. થોડા દિવસજ મિત્રતામાં બંનેના અંતકરણો એક થઇ ગયાં હતાં. એટલે ઓઢો બોલ્યો કેઃ—

સોરઠો.

રણુ ઘેડોને રાત અંદર ચોડાઇમાં જો;
સારા બોલી હુંએ સાથ, તકજે રરચ જવું માલિયું.

પુર્ણિમાના ચન્દ્રમાની શિતળતામા રણમા ઘોડેશ્વાર થઇ રાત્રિને વિષે ચાલવું. આ બધું તો આપણને પ્રાપ્ત થયું છે પણ જો અત્યારે મધુર સ્વરી પ્રિયા સાથે હોય તો કેટલો બધો આનંદ થાય ? આ વચનો સાભળી હોથીજી કાંઇ બોલ્યો નહિ. જાણે આ વચનોથી તેને દુઃખ થયું હોય તેમ કાઇક નિરાશાની છાંયા છવાઇ ગઇ. પણ રાત્રિનો સમય હોવાથી અને ઓઢો આ વખતે પ્રેમમય બન્યો હોવાથી હોથીજી પ્રત્યે તેનું લક્ષ હતુ નહિ પણ હોથીજીને આ શબ્દો અસર કર્યા શિવાય રહ્યા નહિ.

આવી રીતે રાત્રિ દિવસ ચાલતા છેવટે સિંધની સર-હદમાં બાભણાસર નજીક આવી પહોચ્યા. અને ધલુડા સો-ઢાની ત્રણસેહ સાંઢે ને વંડામા પુરેલી જોઇ હોથીજી બોલ્યો કેઃ—

“ આ સાઢો ધલુડાની તો નહિ હોય નો ! ”

“ હા, તેનીજ છે ” ઓઢાએ જવાબ આપ્યો.

“ ત્યારે તો આપણે સાઢો લઇનેજ સંતોપ માનીએ કેમકે ગામના બીજા માણસોનાં ઢોરો લેવા કરતાં ધલુડાની

સાંઢો લેવાથી બધું વેર વળી જશે. " હોથીજીએ પોતાનો હેતુ કહ્યો.

"મારો પણ એવોજ મત છે" ઓઢાએ સમ્મતિ આપી.

" ત્યારે હવે આપણું કામ શરૂ કરીએ. કહો તો તેના રક્ષકોને હું કબજે કરૂં અને કહો તો સાઢાને બહાર કાઢુ હોથીજીએ પોતાને એક કામ અરધમા કરવાનું કહ્યું.

ઓઢાના માણુસોએ કહ્યું કે અમે સાઢોને બહાર કાઢીશું અને હોથીજી સાઢોના રખેવાળોને કબજે કરે " આવું બોલવું સાંભળી હોથીજી તુરતજ આગળ ચાલ્યો અને સાઢોના રક્ષક પાસે જઇ કહ્યું કે' તમારી સાઢો લઇ જાવી છે તમે તઇયાર થાઓ " આવુ સાંભળી રક્ષકો પોતાનાં હથિયારો લઇ લડવા તઇયાર થયા તેઓને તીર વતી એક એકને ભુશાયિ કર્યા. અને તેના નેતાને નાક કાન વિહીન કરી ધલુડાને કહેવરાવ્યું કે " ઓઢો તમારી સાંઢો લઇ જાય છે, જો તમારામાં શકિત હોય તો પાછળ જાઓ."

આ તરફ ઓઢાના માણુસો સાઢોના વંડામા ગયા અને સાઢોને બહાર કાઢવા લાગ્યા પણ અજાણ્યા માણુસોને જોઇ સાઢો નહાસભાગ કરવા લાગી પણ બહાર નીકળતી હતી નહી, તેથી માણુસો મહેનત કરીને થાકયા હતા ત્યાં હોથીજી આવી પહોચ્યો બધાને દુર ખસેડીને પોતે અંદર ગયો. એક સાઢને ભાલો મારી તેના લોહીમા લુગડું ભીજાવ્યું અને સાંઢોને સુંઘાડ્યું એટલે બધી સાઢો વંડા બહાર નીકળી.

હોથી:—"ઓઢાજી! આ સાંઢો લઇ તમે ચાલતા થાઓ અને હું બાંભણીયાથી ધલુડો અહી આવશે તેને હરાવી પછી આવું છું, અગર તમે સામે થવા રહો તો હું સાંઢો લઇ આગળ ચાલું. "

આ બે વાતમાંથી એકે વાત ઓઢાને યોગ્ય લાગી નહિ. હોથીજી સાથે અત્યંત પ્રેમ લાગ્યો હતો તેથી એકલો રાખવા ખુશી નહોતો એટલામા ઓઢાના ઉતાવળીયા માણસો બોલી ઉઠયા " કેઃ–અમે સાઢો લઇને જઇએ તમે ધલુડા સામે થાઓ. " હોથીજીને આટલુંજ જોઇતું હતું, એથી તેમ કરવા કબુલ થયો.

ઓઢો હોથીજીના આગ્રહને ઉલંઘી શક્યો નહિ તેથી હોથીજીને એકલો છોડી ઓઢો ચાલતો થયો પણ હોથીજી-ને એકલો છોડી જવું યોગ્ય લાગ્યું નહિ, તેથી પોતાના થોડા માણસો સાથે છુપાઇ રહયો અને જરૂર પડે તે મદદ થઇ શકે.

હોથીજી ધલુડાસોઢાની રાહ જોઇ ઘોડેસ્વાર થઇ ઉભો રહયો સાઢાનો રક્ષક જેવો ધલુડા પાસે જઈ સાઢા વાળવાની હકીકત કહી એટલે ગર્વાન્ધ થયેલો સોઢો તુરતજ પોતાના માણસો લઇ ચાલતો થયો. જે સ્થિતિમા બેઠો હતો તેમજ ચાલી નીકળ્યો હોવાથી યુદ્ધના સાહિત્યોથી પુરો સજ્જ થયો નહોતો. કેમકે ઓઢા પાસે થોડા માણસો છે તે મને શું કરનાર છે. આવા ગર્વમા આસપાસનો વિચાર કર્યો નહીં અને તુરતજ હોથીજી પાસે આવી ઉભો.

આ વખતે હોથીજી સજ્જ થઇ ઉભો હતો. એટલે, ધલુડાએ કહ્યું કે " ઓઢો કેટલેક ગયો ? તું રસ્તેથી દુર ખસીને ઓઢાના સમાચાર આપ. "

" હુ ઓઢા તરફથી અહીં તમારા સાથે લડવા ઉભો છું માટે પ્રથમ મને જીતીને પછી ઓઢા પાસે જાઓ " હોથીજીએ યુદ્ધનું આમંત્રણ આપ્યું.

ગર્વાન્ધ સોઢો આ સાંભળી ક્રોધે ભરાયો અને પો-તાના માણસોને કહ્યું કે " આ માણસને પકડી લ્યો. ઓ-

દાને પણ જીવતો પકડી મારા સન્મુખ હાજર કરો. ”
આવી આજ્ઞા મળતાંજ માણસો હોથીજી ઉપર તુટી પડયા. હોથીજી પણ પોતાના ઘોડાને કુંડાળે નાંખી તીરનો આબાદ મારો ચલાવવા લાગ્યો હોથીજીનો ઘોડો કુંડાળે પડેલો હોવાથી તેને એક પણ ઘા વાગતો નહોતો અને હોથીજીના તીરો સંખ્યાબંધ છુટતાં હોવાથી ધલુડાના માણસો એક પછી એક પડવા લાગ્યા. આવી રીતે એક પ્રહરમાં ધલુડાના બધા મનુષ્યોને ઘાયલ કર્યા અને ધલુડાને પણ જખમી કર્યો એટલે બાંભણુસર તરફ ધલુડાને જવાની ફરજ પડી દુશ્મન પલાયન કરી ગયો હોવાથી હોથીજી નિશ્ચિત થઈ ચાલતો થયો કે તુરતજ ઓઢો પાસે આવ્યો એટલે હોથીજીએ કહ્યું કેઃ—

“ તમે કયાં ગયા હતા ? શા માટે સાંઢો પછવાડે ન ગયા ? ”

મારા મિત્રને મૃત્યુના મુખમાં મુકી હું જાઉં તે યોગ્ય લાગ્યુ નહિ. તેથી સંકટ સમયે સહાય કરવા ગુપ્ત રહ્યો હતો. પરમ કૃપાળુએ સહાય કરી એટલે ભય દુર થયો. ઓઢાએ પોતાની ખરી લાગણી દર્શાવી કહ્યુ.

ઓઢાના આવા પ્રેમથી હોથીજીના મન ઉપર ઓઢા પ્રત્યે ઉંડી અસર થઇ પણ તે ન જણાવતા મનમા જ સમાવી દીધી અને બંને મિત્રો ત્વરાથી સાઢો હાંકી જતા હતા તેની સાથે થયા. આ વખતે સાંઢોના ભાગ ઓઢાના માણસોએ પાડી રાખ્યા હતા. પણ તે ભાગ એક સારો અને એક નબળો હોવાથી હોથીજીએ સરખા ભાગ પાડી ઓઢાને એક ભાગ લેવા કહ્યું એટલે એક ભાગ ઓઢાએ લીધો પોતાનો ભાગ હતો તે હોથીજીએ ઓઢાને કહ્યું કે હું આપણા મિત્રતાની નિશાની તરીકે તમને આપી દઉં

છું. ઓઢાએ ભાગ લેવા આનાકાની કરી પણ હોથીજીના આગ્રહને વશ થયા સિવાય ચાલ્યું નહી, એટલે તે ભાગ પણ ઓઢાએ રાખ્યો.

હોથીજીએ ઓઢા પાસે રજા માગી અને કહ્યું કે, હવે આપણે જુદા પડવાના છીએ મારે જવાનો રસ્તો આવ્યો છે. આપે થોડા દિવસમા જે પ્રેમ અને લાગણી બતાવી છે. તે હું આ જન્મ પર્યંત ભુલવાનો નથી. તમે મને યાદ કરશોને ?"

"મને તો તમારો વિયોગ અસહ્ય થઇ પડશે. હું તો તમને દમ કદમ યાદ કરીશ પણ તમે મને સંભારશો કે નહિ. કેમકે તમારા જેવા પ્રેમીનો સહવાસ હું કાયમ ઇચ્છું છું. પણ તમે તેમ ઇચ્છતા નહિ હોવાથી યાદ કરશો નહી." ઓઢાએ ઉદાસ ચહેરે ઉદ્‌ગાર કાઢયો.

" શું હું તમને કદી વિસરીસ ! એ શંકા લાવશો નહિ" હોથીજીએ લાગણીથી કહ્યું.

આ બંનેને જુદુ પડવું જરાપણ ગોઠતું નહોતું જેવી રીતે ઓઢાને વિયોગનું દુઃખ થતું હતું તેવી રીતે હોથી-જીને પણ થતું હતું તેથી આવેશમાં હોથીજીથી બોલી જવાયું કે:—

દોહરો.

"જ્યાં લગી ઘટમા પ્્રાણ, તમને કદિ ન વિસરૂં;
ઉનાળા ધખવાય, થળ બાબીડી થઈ ફરૂં"

"ઓઢાજી! હું તમને શી રીતે વિસરી શકું ? આ શરીરમાં પ્રાણ છે ત્યાં સુધી તો તમારૂંજ સ્મરણ કરીશ અને ઉનાળાના પ્રખર તાપમાં પણ તમારા વિયોગે રણમાં હોળીની પેઠે રખડયા કરીશ."

હોથીજી પોતે પુરૂષ વેશમાં હોવા છતાં પોતાનું ભાન

રહ્યું નહિ ઓઢાને વિચાર થયો કે, આ પુરૂષ હોવા છતાં પોતાને સ્ત્રી જાતિનું વિશેષણ લગાડે છે માટે નક્કી આ સ્ત્રીજ હોવી જોઇએ આમ વિચાર કરી બોલ્યો કે. તમે શું કહ્યું ?" આ વખતે હોથીજી સમજી ગયો કે મારી, ચોરી પકડાઇ ગઇ છે," પણ તેણે ધીરજ રાખી કહ્યું કે,

હાહુરો.

" જ્યા લગી ઘટમાં પ્રાણ, તમને કદિ ન વિસરૂં;
ઉનાળા ધખવાય, થળ બાબીડો થઇ ફરૂં "

આવી રીતે પોતાને પુરૂષ તરીકે ઓળખાવ્યો પણ ઓઢાને ખાત્રી થઇ નહિ તેથી તેનાથી અનાયક બોલાયું કે:—

સોરઠો.

" કાગ હંસની હાર, જ્યારે શરપર ઉડશે:
હું કડકારો કુમાર તું હોથલ નિગામરી "

ઓઢાના કહેવા ઉપર હોથીજીએ દુર્લક્ષ આપ્યું અને જવાની રજા આપી એટલે ઓઢો બોલ્યો કે:—

સોરઠો.

" અંતર જડ્યા તમે, વિસરા કદિ વિસરાય ના;
ઘડી વિસરીએ અમે, તો ખાપણમા ખોલ લાગશે "

આવી રીતે કહી બંને મિત્રો જુદા પડ્યા. હોથીજીના ગયા પછી ઓઢાને ચેન પડ્યું નહિ. તેણે પોતાના સસરા વિસળદેવ સોલંકી તરફ પ્રયાણ કર્યું પણ હોથીજીની મુર્તિ તેના હૃદયમાં સજ્જડ ચોટી ગઇ. વળી તેને દ્રઢ શંકા થઇ કે હોથીજી પુરૂષ છે કે પ્રેમદા ! આ વિચારે તેનું મગજ ભમી ગયું તેને ખાત્રી થઈ તે જરૂર હોથલ નિગામરીજ હોવી જોઇએ. માટે તેની પાસે જઈ તે પુરૂષ છે કે પ્રેમદા! તે નક્કી કરૂં આમ વિચાર કરી પાછા જવાનો દ્રઢ મનસુબો કર્યો અને પોતાના માણસોને કહેવા લાગ્યો કે:—

(દોહરો)

" ઝાઝા કેહેજો જુવાર, વિશળદેવ લાધેલેકે;
જિત થઇ જે વાર, તુરત ઓઢો ત્યાં મુવો. "

આવી રીતે ઓઢાના મુખમાંથી અસંભવીત વચનો સાંભળી કોઇ બોલી શકયા નહિ ત્યારે ઓઢે કહ્યું કે "તેમ ન કહેવું હોય તો કહેજો કે ઓઢો થોડા દિવસ પછી આવશે." અને આ બધો માલ તેમને આપજો. આમ કહી ઓઢો જે તરફ હોથીજી ગયો હતો તે તરફ રવાના થયો. આ વખતે, તે બોલ્યો કેઃ—

સોરઠો.

" ચાલ્યો ચકાસર પાળ, હોથલ દેખી દુરથી;
છુટા મેલી વાળ, પાણી માથે પદ્મિણી. "

પાણી ઉપર વાળ છુટા મુકીને હોથલ ન્હાય છે. એક વૃક્ષ નીચે પોતાનો અશ્વ બાંધ્યો છે પાળીને કાંઠે વસ્ત્રો પડયા છે. આવા રીતે હોથલને જોઇ.

સોરઠો.

" ચડયો ચકાસર પાળ, (તો) હોથલ જીએ એકલી;
પાણી ઉપર વાળ, તરે તલાવની ઉપરે "

ઘણા દિવસ સુધી હોંથલ નાહી નો'તી તેથી પોતાના શરીરે અશૌચી થઈ હતી તેથી ઓઢા પાસેથી છુટી પડી. ચકાસર તલાવમા નહાવામાં મશગુલ બની હતી તેથી આસપાસનું ભાન રહયુ નહોતું. ઓઢો અદ્રષ્ય જોઇ આનંદ મગ્ન થયો હતો. હોથીજી તે હોથલ છે. એમ દ્રઢ થવાથી અને તે પાણીમાં નહાતી હોવાથી તેનું સૌન્દર્ય અધિક ઝળકતું હતું. આ રમણીય દ્રષ્ટ જોવામા ઓઢો તલ્લિન થયો હતો. અને વિચારતો હતો કેઃ-

(સોરઠો.)

" પાણી માથે પાન તરે ને હીલોળે ચડે;
તેવું મારૂં મન, પ્રેમ પણી ઉપર તરે. "

" જેવી રીતે પાણી ઉપર પાન તરે અને તરંગથી હીલોળે ચડે તેવી રીતે મારૂં મન હોથલના પ્રેમરૂપી પાણી ઉપર તરે છે " આમ કહી હોથલના કપડા પડયા હતાં તેના ઉપર ઓઢો બેઠો એટલે હોથીજી નાહિ પણ હોથલજ છે તેમ ખાત્રી થઇ હતી તેથી મનોરાજ્યમા તેને મેળવવા માટે અનેક પ્રશ્નો કરતો જતો હતો એટલે વરસાદના ચિન્હ જણાયાથી તેને જોઇને બોલ્યો કેઃ—

(દોહરો)

" ઉત્તર ચડીયા વાદળા, ડાકયા ડુંગરીઆ;
હૈયુ તરફડે મચ્છ જેમ, સજ્જન સાભરીઆ. "

" મારૂં મન અત્યારે હોથલજમાંજ લાગી ગયું છે. હોથલ વિના મારો સંસાર સુનો છે. અરેરે ! મારે હાથ આવેલો હીરો ગુમાવ્યો હોથલ મારી સાથે આટલા દિવસ રહી પણ મને તે ઓળખાઇ નહિ. હું કેવો મુર્ખ કે સ્ત્રી હોવા છતા હું તેનો પુરૂષ માનતો શું કોઇ પુરૂષમા આવું સૌન્દર્ય કદિ જોયું છે ? આવો મધુર કંઠ, આવી લાવણ્યતા વગેરે પુરૂષમા સંભવેજ નહિ. પણ તેના પરાક્રમ અને સ્વરૂપની આગળ હું કાઇ શંકા કરી શકયો નહિ. પણ જ્યારે તેણે ભુલથી પોતાને નારી જાતિમાં ઓળખાવી ત્યારેજ હું તેને જાણી શકયો પણ એ વખતે તેની સાથે ન આવ્યો તે ભુલ કરી, હવે તે દ્રષ્ટિએ ચડશે કે કેમ ? જો દ્રષ્ટિએ ન ચડે તો પાછું જવુંજ નથી. ગમે તો તેની શોધમા જિંદગી પર્યંત રખડવું પડે પણ તેને મેળવ્યા સિવાય રહેવું નથી. જ્યારે હું તેને મેળવીશ ત્યારેજ મારા આત્માને શાંતિ થશે.

વળી તેનો મારા ઉપર પ્રેમ છે. જે જે શબ્દો તે બોલતી હતી તે મારા પ્રત્યે ખરી લાગણીનાજ હતા. એટલે મારો તિરસ્કાર કરશે નહિ. મારા ઉપર તેનો પ્રેમ છે ખરો. જો પ્રેમ ન હોત તો આટલા દિવસ સાથે રહી મારૂં અંતઃકરણ જીતી લેત નહિ. વળી જુદા પડતાં તેને પણ દુઃખ થયું તે થાત નહિ માટેજ તેના પ્રેમની ખાત્રી થાય છે. કદાચ મારા ઉપર તે પ્રસન્ન નહિ હોય અને લગ્ન નહિ કરે તો પણ તેના સહવાસમાં રહેવાની ના પાડશેજ નહિ. તેના મુખની મધુરી વાણી તથા તેનું પૌર્ણિમાના ચન્દ્ર સમાન સુંદર મુખાવલોકન તો થશે." આમ વિચારતો ઘોડાના તાજાં પગલાં શોધતો પગલે પગલે ચાલવા લાગ્યો.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

ઓઢો હોથલની પાછળ ચાલ્યો. દુર જતા ચકાસર તળાવ આવ્યું ત્યારે ઓઢાએ વિચાર કર્યો કે આ પાળ ઉપર ચઢી જોઉં તો હોથલ દેખાશે આમ વિચારી પાળ ઉપર ચઢ્યો.

સોરઠો.

" ચઢી ચકાસર પાળ, ઓઢે અટકળ કરી;
હાલે હંસની હાર, તેવી નિગામરી નિકળી."

ઓઢો ચકાસર પાળ ઉપર ચાલવા માંડ્યો પણ હોથલ નિગામરી નિકળી ગઇ હોવાથી કયાંય દેખાણી નહિ. એટલે આગળ ચાલ્યો.

હોથલનું ધ્યાન ઓઢા તરફ ગયું. ઓઢાને અચાનક આવી ચઢેલો અને હોથલ વસ્ત્ર વિના નગ્ન હોવાથી શરમાઇ ગઇ. તેથી ઓઢાને ઉદ્દેશી હોથલ બોલી કેઃ—

" ઓઢાજી તમે દૂર જાઓ મેં વસ્ત્ર પહેર્યાં નથી, હું વસ્ત્ર પહેરી લઉં. "

" આપ પુરૂષ છો વળી મારા જાનિદોસ્ત છો તેથી બ્હાર નીકળીને વસ્ત્ર પહેરો. પુરૂષ એક વસ્ત્ર પહેરીને ન્હાય તેથી અમર્યાદા થતી નથી. માટે બહાર નીકળો. " ઓઢાએ કટાક્ષમાં કહ્યું.

તમે ચતુર છો અને મને ઓળખી ગયા છો. મેં બી લકુલ કપડા પહેર્યાં નથી એટલે તમારા દેખતાં બહાર શી રીતે નિકળી શકું ? તમે દુર જાઓ તો બહાર નિકળાય ! હોથલ પોતે સ્ત્રી છે તેમ કબુલ કર્યું.

હોથલ હવે જેમ કહીશ તેમ કરશે. જો મારા સાથે લગ્ન કરવાનું વચન આપે તોજ તેના વસ્ત્ર આપવા, આવા વિચારથી કાંઇપણ બોલ્યા ચાલ્યા વિનાનો બેસી રહયો.

પોતાના કહેવા ઉપર ઓઢાએ દુર્લક્ષ આપેલું જોઇ હોથલ બોલી કે:- ઓઢાજી ! તમે મારા પ્યારા મિત્ર છો એટલે ઉપાય નથી. પણ બીજો કોઇ હોત તો નકી મરણને શરણ થાત. "

હોથલના ક્રોધયુકત વચનો સાંભળી ઓઢો બોલ્યો કે:

સોરઠો

" ચાહે માર જીવાડ, મરણ ચાહું માશુક હાથે;
મુવા જીવારણ હાર, નેત્રો તારાં નિગામરી, "

તારી મરજી પ્રમાણે કર ! તારા હાથથી મરવું પણ ઉત્તમ છે. વળી મુવા માણસને જીવતાં કરે તેવા તારાં નેત્રો છે તો તારા હાથથી મરવું મને સ્વર્ગના જેવુ સુખ આપશે. "

" તમારો મારા ઉપર અગાધ પ્રેમ છે તે હું સારી પેઠે સમજું છું. પણ એક વખત મને કપડાં પહેરવા દો. હોથલ હારી જઇને બોલી.

" હું કપડા છોડવાનો નથી. કાંતો મારા સાથે લગ્ન કરવાનું વચન આપ અગર મારા પ્રાણ લે એમાંથી એક વાત કર્યા સિવાય હું કપડા લેવા દેવાનો નથી. " ઓઢાએ પોતાના વિચારમા દ્રઢ રહી કહ્યું.

સોરઠો.

" ઓઢા અળગો જાય, સરોવર પાળથી પરો.
" તું કહે તેમ થાય, મનમા હોયે તારૂં. "

" ઓઢાજી તમે એક વખત દુર જાઓ પછી તમારા મનની મુરાદ પુરી થશે. " હોથલે ઓઢાની ઈચ્છાને તાબે થવાનું વચન આપ્યું.

હોથલના કહેવા ઉપર વિશ્વાસ આવ્યો નહિ. જેથી જેમનો તેમ બેસી રહયો એટલે હોથલને ખાત્રી થઇ કે ઓઢો ત્યાંથી દુર જશે નહી. આમ વિચારીને ઓઢાના નેત્રો સામે ત્રાટક મુદ્રા કરી અને પોતાનો દ્રઢ સંકલ્પ કર્યો. કે ઓઢો મુર્છિત થયો " આગળ જોઇ ગયા પ્રમાણે હોથલે યોગ્ય સાધના કરી હતી અને તેનામા સિદ્ધી પ્રાપ્ત થઇ હતી, તેથી તેનો સત્ય સંકલ્પજ થતો હતો પોતાના તે સંકલ્પથી ઓઢાને મુર્છિત કર્યો હતો.

ઓઢાને મુર્છા આવવાથી બેભાન સ્થિતીમા પડી ગયો કે તુરત પોતાના લાંબા વાળથી શરીરને આચ્છાદિત કરી ઓઢાને પોતાના વસ્ત્રો પરથી દુર ખસેડી વસ્ત્રો પહેરી લીધા પછી ઓઢાને શુધ્ધીમા લાવવાનો પ્રયત્ન કરવા લાગી.

દોહરો.

" બાય ઝાલી બાળ જેમ, હોથલ કરતી સાદ;
ઓઢો મુર્છા પામીયો, રહી તેને યાદ.
બાથ ઝાલીને જેમ બાળકને જગાડે તેમ ઓઢાને

હોથલ જગાડતી અને સાદ કરતી હતી, પણ ઓઢો જાગતો નહોતો એટલે તેના મુખ ઉપર જળ સિંચન કર્યું. એટલે શુદ્ધીમાં આવ્યો. જે જે પોતે સ્ત્રીરૂપે માનેલી તે પુરૂષ વેશમાં જોવામા આવી એટલે ઓઢો નેત્ર મિંચી ગયો એટલે હોથલ બોલી કે:—

[સોરઠીઓ દુહો.]

"અતી પ્રેમથી ન મળે, એવું તારૂં બાલ;
તોપણ તારા આ હાલ, કદી આવું કરીએ નહિ."

"ઓઢાજી! તમે પુર્ણ ભાગ્યશાળી છો, કેમકે કોઈને પણ ન મળી શકે તેવું સુખ તને ભોગવવાનું સરજાયલું છે, અને મારા મન ઉપર કાબુ મેળવે છે છતા આવો હાલ થયો તે ખેદકારક છે." હોથલે સપ્રેમ આશ્વાસન કર્યું.

"મને જે થયું છે તે યોગ્યજ થયું છે, કેમકે પ્રેમમા અંધ બનેલો હોવાથી તમારા વચન ઉપર વિશ્વાસ રાખ્યો નહિ. તેનું આ પરિણામ છે."

ઓઢો અને હોથલ આજે બીજાંજ સ્વરૂપમા મળ્યા હતા આજ દિવસ સુધી જે એક બીજા મિત્રો કહીને સંબોધતા તેમની મિત્રતાની આજે સજ્જડ ગાઠ બંધાવાની હતી. ઓઢો લગ્નની પવિત્ર ગાંઠથી જોડાવાને ઉત્સુક હતો, એટલે લગ્ન કરવાને અધીર થઇ બોલ્યો કે: -

"પ્રિયા! અત્યંત તૃષાતુર મનુષ્યને ઠંડા જળનું નિર્મળ સરોવર પ્રાપ્ત થયા પછી જળપાન માટે જેટલો આતુર થાય છે તેટલો હું તારા સાથે લગ્ન કરવાને આતુર છું માટે એક પળ પણ મને અનંત યુગના જેવી થાય છે, તો હવે વધુ તલસાવ નહિં."

ઓઢાએ પોતાના વિચારને વ્યકત કર્યો.

" તમે એક રાજકુમાર છો, અને હું જંગલમાં ભટકનારી છું. મારા સાથે લગ્ન કરવાથી તમે સુખ માનો પણ હું તમને શું સુખ આપી શકીશ !" હોથલે ઓઢાનાં પારખા લેવા કહ્યું.

" મને શું સુખ મળનાર છે." ઓઢાએ વચમાં જ કહ્યું " મને ઘણું સુખ મળશે તેમ હું માનું. તું સ્વર્ગની અપ્સરા કરતાં પણ તારામા અધિક સુખ સમાએલું છે, તુંજ સુખનાં સ્થાનરૂપ છે. તુંજ મારા જીવનની દોરી છે. તુંજ મારૂં કલ્પવૃક્ષ છે, તારા સુખની આગળ બીજું સુખ તુચ્છ છે. માટે મારો સ્વિકાર કરીને જીવત જ્યોતિમાં તું સ્નેહ તેલ પુરી વધુ પ્રકાશીત કર." ઓઢાએ પ્રેમના આવેશમા મનો ભાવ વ્યક્ત કર્યો.

હુ લગ્ન તો કરૂં પણ તમારે મારી શરતો કબુલ હોય તો જ." હોથલે કારણને આગળ કર્યું.

"તારી ગમે તેવી શરતો હશે તો પણ મારે કબુલ છે જલદી કહે," ઓઢાએ ઉતાવળે કહ્યું.

'સાંભળો ત્યારે." હોથલે નીચેની શરતો કહેવી શરૂ કરી.

સોરઠો.

'જ્યાં માને મુજ મન, ત્યાં પણ તમે સાથે રહો;
ન આવું તમ વતન, શરત પહેલી મ્હારી."
'કોણ હુ ને નામ શું, તે ન કહેવું કાંય
એ શરતો જો તોડશો, હમ તમ વિયોગ થાય,"

"ઉપરની શરતો કબુલ હોય તોજ તમારા સાથે લગ્ન કરવા તૈયાર છું, પણ જો તે શરત વિરૂદ્ધ વર્તશો તો તમારો અને મારો વિયોગ થશે." હોથલે શરત કરી.

"તમારી શરત કબુલ છે," ઓઢાએ શરતો કબુલ કરી.

હોથલ અને ઓઢો ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યાં અને રાપર તાલુકામાં સઇગામથી નૈઋત્ય કોણુ તરફ હોથલ પર ડુંગરાના ભોંયરામાં આવ્યાં. ભોંયરૂં ઉગમણા બારણાનું અને પાસે ઓટલા બંને તરફ હતા વચમાં પગથીઆ હતાં, અને આગળ બેઠક હતી. તે બેઠકમા પેસવાનું દ્વાર અઢી હાથ પહોળું અને સાડાત્રણ હાથને આશરે ઉંચું હતું. તે બેઠકમાં થઇને અંદર ભોંયરામા જવાતું હતું. અંદર જવાનું દ્વાર સાકડું હતું પણ અંદરની ગુફા વિશાળ હતી દુર જતા ઓરડાના આકારવાળી હતી. તેની જરા દુર વાડી હતી તેમા જાતજાતના ફુલઝાડોનો બગીચો હતો. સૂર્યનો પ્રકાશ અને શુદ્ધ હવા આવે તે માટે ઠેકાણે ઠેકાણે ઉપરથી ખુલ્લું હતું. ટુંકામા એક રાજમહેલનું ભાન કરાવે તેવું હતું. આ ભોંયરૂં જોઇ ઓઢો વિશેષ આનંદમા આવ્યો.

હોથલે પોતાને લગ્નમાં જોઇતી સામગ્રી એકત્ર કરી વિદ્વાન બ્રાહ્મણોને બોલાવી અક્ષયતૃતિયાને દિવસે વેદ વિધિથી લગ્ન કર્યાં.

દોહરો.

રણમાં કીધો માંડવો, છાયા દાડમને દ્રાક્ષ
ઓઢો હોથલ પરણીયા, તેની સુરજ પુરજે સાખ

સોરઠો.

ચોરી આટા ચાર હોથલને ઓઢો ફર્યાં;
એક નિગામરી નાર, બીજો કુંવર કકડરનો.

આ રીતે લગ્ન વિધી પૂર્ણ કરી સ્નેહાળ દમ્પતિ આનંદ સુખનો અનુભવ કરવા લાગ્યા. હોથલ જેવી સૌન્દર્ય, બળ અને સાહસ ગુણુવાળી હતી તેવીજ પતિવ્રતા હતી. પતિવ્રતાના બધા ધર્મોનું યથાવિધિ પાલન કરવાને તત્પર રહેતી.

ગઝલ.

પતિવ્રતા નાર જે ઘરમા, આનંદનું રાજ ત્યાં વ્યાપે,
કરે સેવા અતિ સ્નેહે અનંત સુખ નાર તે આપે.
વિચારોમાં સલાહ આપે. મંત્રી સમ ક્લેશને કાપે;
ભોજનમાં વ્હાલ ધરનારી, ઉલટથી ચર્ણને ચાંપે.
માતા મત્રી અને દાસી, રંભાના ગુણ ધરનારી;
છાંયારૂપ સાથ રહેનારી, મળે સદભાગ્યથી નારી.
પતીના પદમા તીર્થો, પતિનો દેહ તે ઇશ્વર;
પતી આજ્ઞા ધરી માથું, પતિમા પ્રેમ બહુ રાખે

આવી રીતે પતિવ્રતા સ્ત્રીને તીર્થ પણ પતિ છે, દેવ પણ પતિ છે ગુરૂ પણ પતિ છે, આજ્ઞા તે વેદ વચનો છે, પતિ સેવા, તે સ્વર્ગ પામવાની પરમ સીડી છે. આખા જગતમા જે જે સ્પષ્ટ વસ્તુ છે તે બધું પતિમંજ છે. મોક્ષ મેળવવાનું સાધન પતિ ભકિત છે. પતિવ્રતાને પતિ સિવાય ભકિત નથી, મુકિત નથી, પતિ સેવા સીવાય યજ્ઞ, જપ, તપ, યોગ, ઉપાસના તીર્થ, વ્રત કે બીજું કાંઈ કર્મ નથી. તે બધાંને. સમાસ પતિ સેવામાજ થઈ જાય છે. આ બધું હોથલ સારી પેઠે જાણતી હોવાથી બધું તજી દઇને પોતાના પ્રિયતમ ઓઢાની શુદ્ધ અંતઃકરણથી સેવા કરતી હતી. આવી રીતે હોથલ અને ઓઢામાં સંપૂર્ણ દાંપત્ય ભાવ હોવાથી સ્ત્રી પ્રત્યે પુરૂષે અને પુરૂષ પ્રત્યેના ધર્મો જે જે શાસ્ત્રોમાં કહ્યા છે તેનું યથા વિધી પાલન કરતા હતા. વળી સ્ત્રી વિનાનું ઘર જંગલ જેવું લાગે છે. અને સર્વગુણ સમ્પન્ન સ્ત્રીની સાથે અરણ્ય સ્વર્ગ સુખકર છે, તેવીજ રીતે ઓઢાને જંગલ દેખાતું હતું.

પ્રકરણ ૧૪ મું.

મીણાવતીનું પ્રયાણ–બલિદાન.

પ્રેમ બળતા અંગમાં, શુદ્ધિ રહે ન શરીરની;
પ્રેમ બળતા અંગમાં, પરવા ગરહે તદબીરની.
પ્રાણથી તણાતા પ્રેમમા, બળી દેહ ભસ્મ થાય છે.
વ્હાલા તણા વિયોગમાં, દેહ પ્રાણ જુદા થાય છે.
જ્યાં પ્રેમ એવો હોય છે, તેનેજ પ્રેમી જાણવા;
નીજ પ્રેમી માટે પ્રાણ આપે, તેજ પ્રેમી પ્રમાણવા;
વેદના સહેવા વિરહની, જો પ્રાણ અંગ ટકી રહે;
તે પ્રેમીઓને ધિક્ક છે, તેમ પ્રેમશાસ્ત્ર છે કહે.

ખરા પ્રેમીઓ પ્રેમની અગ્નિમાં પોતાના પ્રાણનું બલિદાન આપે છે. પોતાનું સર્વસ્વ જાય પણ પ્રેમ પંથનો ત્યાગ કરતા નથી. દુનિયા તેને દિવાનાની ઉપમા આપે, અગર અકકલ શુન્ય કે, મુર્ખ કે ગમે તેમ કહે તેની દરકાર કરતા નથી. આખા વિશ્વમા પોતાના પ્રેમીનીજ મૂર્તિ જુવે છે. એથીજ પોતાના પ્રેમી સિવાય અન્યની દરકાર કરતા નથી.

મીણાવતીની સ્થિતિ પણ એવીજ થઇ હતી. ઓઢો પોતાનો તિરસ્કાર કરી દેશ છોડી ચાલ્યો ગયો. હવે ફરીને તેનું મુખ જોઇ શકશે નહિ. આમ એકાએક દુઃખનું કારણ પોતેજ બની પોતાના પગપર પોતેજ કુહાડો માર્યો પોતાની મુર્ખાઇથીજ ઓઢાના મુખાવલોકન સુખનો ઉચ્છેદ કર્યો તેથી મીણાવતીની સ્થિતિ દયાજનક બની ગઇ હતી. તેનો આનંદ નાશ પામ્યો હતો, વધુ સુખ હરાઇ ગયું હોય અને તે મનુષ્ય જેમ દુ:ખી થાય તેમ મીણાવતી દુઃખ ભોગવતી હતી

જ્યારથી ઓઢો પોતાનો ત્યાગ કરી ગયો ત્યારથી મીણાવતીના હૃદયમાં પ્રેમનો કીડો કાળજાને કોતરતો હતો. ઓઢાને વિયોગે ક્યાંઇ ચેન પડતું નહોતું, બધાં રાજ્યના સુખો દુઃખકારક જણાતાં હતાં. એક તરફ ભુલનું પરીણામ આ બન્ને અસહ્ય જણાતા હતા. મીણાવતીને હવે કોઈ ચીજ ઉપર અનુરાગ નહોતો. તેને રાત્રી દિવસ પોતાની ભુલ ડંશ દેતા કરતી હતી.

હોથીજી સરલ હૃદયનો હતો. મીણાવતી ઉપર અથાગ પ્રેમ રાખતો હતો, પણ મીણાવતી તેના પર એટલો બધો અનુરાગ ધરાવતી નહોતી, તેનું બધું મન ઓઢાના પ્રેમમાં લાગી રહ્યું હતું. ઓઢાએ તેનો તિરસ્કાર કર્યો અને અપમાન કર્યું હતું. છતા તેના હૃદયમા તેનો જરા પણ ક્ષોભ નહોતો. ઉલટી રીતે ઓઢાનો પ્રેમ મેળવવા તલપતી હતી.

બાગમાં ઓઢાની છેલ્લી મુલાકાત વખતે ઓઢાના વાક્ય પ્રહારો અને તિરસ્કારથી પોતાનું અપમાન થયેલું માની સક્રોધ આવી હતી અને થોડી ઘડીને માટે ઓઢા ઉપરનો મોહ ઓછો થયો હતો. પણ ઘેર આવી પલંગ પર સુતી અને ઓઢાએ કરેલા અપમાનનો વિચાર કરવા લાગી જેમ જેમ ઓઢાએ કરેલું અપમાન યાદ આવતું ગયું તેમ તેમ સાથે ઓઢાનું રૂપ, ગુણ, પરાક્રમ, બુદ્ધીમતા વગેરે યાદ આવતાં ગયા. તે સાથેજ મોહ વધવા લાગ્યો. ક્રોધ અને મોહ સાથેજ ઉત્પન્ન થયા તેથી બંને વચ્ચે તુમુલ યુદ્ધ શરૂ થયુ. છેવટે ક્રોધને દુર કાઢી મોહે તેનું સ્થાન લીધું.

"બાઇ સાહેબ! બાપુ પધારે છે." વિચાર મુગ્ધ હતી ત્યા આ શબ્દો સંભળાયા આ શબ્દો દાસીના હતા, મીણાવતીના વિચારોની પરંપરા તુટી જવાથી તેને ક્ષોભ થયો. દાસીના વચનો વજ્ર પેઠે ભોકાયા. હોથીજીનું

આગમન અત્યારે રૂચીકર લાગ્યું નહી, હોથીજી ઉપર જરા ક્રોધ આવ્યો એટલે મનમાંજ બબડી કે " હવે તે મારો પતિ નથી. તેના સાથે સંસાર સુખ ભોગવવું નથી. જ્યાં આમ વિચાર કરે છે કે તુરત હોથીજી આવી પહોચ્યો. મીણાવતી કંટાળતી ઉભી થઇ, મીણાવતી દર વખત હોથીજીને જે માન આપતી હતી, સ્મિત હાસ્ય, ભાવ, અને કટાક્ષથી પ્રસન્ન કરતી, અત્યંત પ્રેમ બતાવતી આ પૈકીનું એક પણ ચિન્હ હોથીજીના જોવામા આવ્યું નહિ. તેથી ઉલટો પ્રકાર આવ્યો. મીણાવતીનો ચ્હેરો ફીકકો થઈ ગયો હતો મુખ ઉપર સૌન્દર્યની છટા દેખાતી નહોતી અત્યંત દીલગીરીમા હોય તેમ તેનું મુખ શ્યામ થઇ ગયુ હતું.

આવી રીતે મીણાવતીને ચૈતન્ય વિહીન જોઇ હોથીજી ગભરાઈ ગયો. રાણીજીને શું એકાએક રોગ થઇ આવ્યો હશે ! કે શું થઇ ગયું હશે ? આ પ્રશ્નોનું પોતાના મનથી કાંઇ સમાધાન થઇ શકયું નહિ. ચિત્રવત્ બની મીણાવતી તરફ એકીટસે જોવા લાગ્યો.

" પ્રીય ! તમને શું થાય છે ? " હોથીજીએ લથડને સાદે જરા આગળ જઈ પુછયું.

" મને અત્યારે ઠીક નથી " મીણાવતીએ દીલગીર ચ્હેરે ઉત્તર આપ્યો.

" તમે ઓઢાને મનાવવા ગયા હતા તેનું શું થયું ?" હોથીજીએ વચમાજ પશ્ન કર્યો.

" મેં ઘણી રીતે મનાવ્યા પણ માન્યુ નહી. અહિંથી જતાં જ મારા શરીરને ઠીક નહોતું. મારી તબીયત સારી ન હોવાથી ઓઢાની સાથે અધિક વાત કરી શકી નહીં." મીણાવતીએ તદ્દન બનાવટી વાત ઘડી કાઢી.

" તમને તાવ તો જણાતો નથી " હોથીજીએ મીણા-વતીની નાડ જોઈ કહ્યું.

" તાવ નથી પણ કયાંઇ ચેન પડતું પડતુ નથી. જરા આરામ લઉ તો ઠીક. " મીણાવતીએ હોથીજીને ટાળવાના ઉદ્દેશથી કહ્યું.

" જરા આરામ લ્યો આટલું કહી હોથીજી ચાલતો થયો.

" હાસ ! બલા ગઇ " એટલું બબડી મીણાવતી શય્યામાં પડી. ઓઢાના વિચારો કરવા લાગી. તેને ખા-વાનું પણ ભાવ્યું નહિ. ઓઢાના પ્રેમ પાસમા જકડાઇ ગઇ અને ચિંતાતુર રહેવા લાગી તેને ખાવાનું પુરૂ ખ-વાતું નહોતું અને ચિંતામા રહેવાથી ચિંતાજવર લાગુ પડયો. શરીર સુકાવા માંડયું. અત્યંત વિચાર અને વિરહ વેદનાથી ક્ષયનો રોગ લાગુ પડયો. પોતાનું શરીર લાંબી મુદત ટકશે નહિ. એવી ખાત્રી થવા છતાં મીણાવતીને શ-રીરની દરકાર હતી નહી. પણ એક વખત ઓઢાજીના દ-ર્શન થાય તો પોતાને પુર્ણ ભાગ્યશાળી માનતી હતી. પણ ઓઢાના દર્શન તેના નશીબમા સરજાયલા નહોતાં તેથી જોત જોતામા તેનો જીવદીપ બુજાવા માંડયો અને છેવટના શ્વાસ સુધી ઓઢાનું ચિંતવન કર્યું. કહેવાની જરૂર નથી કે ઓઢાના ગયા પછી હોથીજી સાથેનો બધો સંબંધ છોડયો હતો.

પ્રકરણ ૧૫ મું.

પુત્ર પ્રાપ્તિ અને સ્વદેશગમન.

ઓઢાને હોથલની પ્રાપ્તિથી અત્યંત આનંદ થયો હતો હોથલની પતિભક્તિ અને સેવાથી રાજ સુખ અને કુટુંબી જનોને ભુલી ગયો હતો. આખી સૃષ્ટિના રાજ સુખને હોથલના સુખ આગળ તુચ્છ ગણતો હતો. આવી રીતે આનંદના દિવસ વિતાડતાં પુત્રની પ્રાપ્તિ થઇ તેનુ નામ જખરો પાડ્યું.

પુત્ર પ્રાપ્તિના આનંદમા ઓર વૃધ્ધિ થઇ. જખરાની ઉમર દોઢ વર્ષની થઇ એક દિવસ જખરાને પારણામા સુ-વાડી હોથલ પારણા પાસે ઉભી હતી, અને જખરાને બોલાવતી હતી. ત્યાં ઓઢાએ આવી હોથલને આલિંગન દઇ ચુમ્મન કર્યું. જખરાએ પોતાના બાળ સ્વભાવ પ્રમાણે પામરી પોતાના પગમાં ભરાવી મોઢા ઉપર ઓઢી, આવું જોઇ હોથલ અળગી ખસી ઓઢાને કહેવા લાગી કેઃ—

" નાથ ! હવે આપણે સંતતીવાળા થયા છીએ. આપણા પુત્રની મર્યાદા રાખવી જોઇએ. કેમકે અત્યારથી તેને મર્યાદા શીખવવાના સસ્કાર પાડવા જોઇએ, આપણે તેને બાળક માની તેની મર્યાદા ન રાખીએ તો તેનામા મર્યાદાના સંસ્કારો પડે શી રીતે ? અને એમ થવાથી પરિ-ણામે બાળકો અમર્યાદાશીલ થાય. જુવો આપના આ વગર વિચારથી જખરાને શરમ આવી તેણે પોતાના મુખ ઉપર ઓઢી લીધું. "

હોથલના કહેવાથી ઓઢાને પણ તે યોગ્ય જણાયું. અને પોતાની ભુલ કબુલ કરીને બોલ્યો કે " હવે આવી ભુલ કરીશ નહિ. "

જખરો બે વર્ષનો થયો એટલે બીજા કુંવરને જન્મ આપ્યો તેનું નામ જેસલ પાડ્યું. આ બંને પુત્રોને જોઇ દમ્પતિ આનંદસાગરમાં ઝીલવા લાગ્યા.

બંને કુંવરો મોટા થયા એટલે તેમને સાથે લઇ ઓઢો ભોંયરાની બહાર નીકળી ફરવા જતો. અને પોતાના પુત્રો સાથે આનંદ મેળવતો.

ચોમાસાનો દિવસ નજીક આવ્યો. વરસાદ આવવાની તઇયારી થવા માડી. ઓઢો અને કુંવરો નિત્ય નિયમ પ્રમાણે ફરવા નિકળ્યા હતા. આ વખતે સાંજનો સમય હતો. આકાશ વાદળાથી છવાઇ ગયું હતું. વરસાદ આવશે તેમ ભાસ થતો હતો, આવા સમયમાં પોતાના બંને કુમારોને લઇ ઓઢો કુદરતની લીલા જોતો ડુંગરની ટેકરી ઉપર બેઠો. અને બંને કુમારો આસપાસ બાલ ખેલ કરતા હતા. ત્યા જખરાની નજીક મોર લાટો કાઢીને બોલ્યો, આ જોઇ જખરાને કૌતક થયું અને પોતાના બાળ સ્વભાવ પ્રમાણે એક પત્થર લઇ તેના સામે દોડ્યો. આવું જોઇ ઓઢાએ જખરાને પોતાની પાસે બોલાવી કહ્યું કે:—

દોહરો.

મોરને નવ મારીએ, તેના રાતો નેણ,
ઊંચે ચઢી ટહુકા કરે, નિત સંભારે સેણ.
" સહુથી ઉંલ્લા ડુંગરા, ચાહે તેને ચકોર;
ભુલ્યાને સંભારી દે, એથી ન મારીએ મોર.

માટે મોરને મરાય નહિ, આવું સાંભળી જેસલ બોલ્યો કે " એ શું કહેતો હસે ? "

" હુ ડુંગરનો મોરલો, કાંકરી ચરપટ ભરૂં;
રત આવે ન બોલું તો હૃદય ફાટી મરૂં.

આવી રીતે પોતાના પુત્રને જવાબ દઇ પોતાના શહેર

તરફ મુખ રાખી ઓઢો બેઠો હતો, વિચાર કરતાં પોતાનું શહેર પોતાના ભાઇઓ વગેરે યાદ આવ્યા. તેથી કહેવા લાગ્યો કેઃ—

દોહરો.

" હું કંડકકડરાનો રાજીઓ, રખડું રાનની માંહી;
રાજપાટ સરવે તજ્યા, તજ્યાં કુટુંબ ને ભાઇ.
વ્હાંલાનો વિયોગ, સહન ન થાય શરીરથી;
પ્રભુ મેળવને જોગ, જઇ મળું મુજ બંધુને.
છોડી સુખ બહુ રાજનું, વનમા કીધો વાસ;
સેવા કરવા દાસ, પાસે કોઇ મળે નહિ. "

આવી રીતે પોતાની જન્મભુમિને યાદ કરી બોલે છે. ત્યા હોથલે આવી કહ્યું કે; " નાથ ! આમ દીલગીર શા માટે થાઓ છો ? મારાથી કાઇ ભુલ થઇ છે કે આપને ઉદાસ થવાનું કારણ પ્રાપ્ત થયું છે ? "

" એવું તો કાંઇ બન્યું નથી પણ મને મારા સગા વ્હાલા અને દેશ યાદ આવ્યો છે. " ઓઢાએ પોતાની ઉદાશીનતાનું કારણ કહ્યું.

" શું ત્યારે મારા ઉપર આપની પ્રીતિ ઓછી થઇ છે ? આપે પ્રથમ મને કહેલુ કે તારા માટે આખી સૃષ્ટીના રાજનો ત્યાગ કરૂં આ વચનો ઉપલક હતા. " હોથલે પોતાનાપર પ્રેમની શંકા લાવી કહ્યું.

" તારા ઉપરનો પ્રેમ પ્રથમ જેવોને તેવો છે. બલ્કે દિન પ્રતિદિન વૃદ્ધિને પામતો જાય છે. પણઃ—

સોરઠો.

" પત્થરપરનાં ચીત્ર. જળ ધારાથી જાય ના;
(તેમ) બાળાપણના મિત્ર, વિસર્યાં નવ વિસરે. "

" જેમ પત્થરપર ચિત્રેલાં ચિત્રો પાણીથી ભુંસાતાં નથી તેમ મારા બાળપણાના મિત્રો મારાથી વિસરાતા નથી. તેમને મળવા મતલબ રહે છે. માટે જો મારા શહેરમા જઇને રહીએ તો મને શાંતિ થાય ! "

ઓઢાનાં ઉપરના વચનો સાભળી હોથલને ક્રોધ ચઢયો અને બોલી કે:—

સોરઠો.

" જો તું મળવા ચ્હાય, સગા સંબંધી સર્વને;
તો તો જલદી જાય. દૂર રહ્યા તે દેશમા. "

આવી રીતે હોથલનાં વચનો સાભળી ઓઢે કહ્યું.— " પ્રિયતમા ! તું આ શું બોલે? તારો વિયોગ હું સહન કરી શકું ખરો કે? પણ મને એજ વિચાર થાય છે કે, આપણા પુત્રો યુવાન થશે ત્યારે તેમના લગ્નાદિક કરવા જોઇશે. આપણે મારા રાજમા હોઇએ, તો સારૂ વળી મારો દેશ બહુજ સારો છે.

દોહરો.

' ખાખર બાવળ બોરડી, ઝાખર ઝાઝા ઝાડ;
નહિ બીજી ત્યાં વનસ્પતિ, કચ્છમાં બહુ ઊઝાડ.'

" કચ્છમા શું દંમ છે, ત્યા જવાને આટલા બધા આતુર શા માટે થયા કરો છો. ત્યા ફળ ફુલવાળી કાંઇ વનસ્પતિ નથી. બાવળ, બોરડી અને રણ છે " આવું હોથલનું કહેવું સાંભળી ઓઢો બોલ્યો કે:—

દોહરો.

" ખેર બાવળને બોરડી, કાંટાવાળી ખાખ;
હોથલ હાલો કચ્છમાં, જેમાં માનવ સવાલાખ,"

ત્યા બાવળ બોરડી અને કાંટાવાળી ઝાડખોડ છે ખરી પણ ત્યા સવાલાખ રૂપીઆની કિંમતના મનુષ્યો છે વળી—

" ઘોડા ભલા કાઠિ ભલા, પાની લગ પેરવેશ
વસે ઘણાં જ્યાં રાજવી, ડોલરીઓ કચ્છ દેશ
વાકા કુંવરને શુર ઘણા, વાંકા વાડાના વચ્છ;
કુંવર વાંકા ત્યા થશે, પાણી પીએ જો કચ્છ, "

ત્યાના ઘોડા અને કાઠિ લોકો સારા છે, પાની સુધીનો પહેરવેશ છે. ઘણા રાજાઓનો સમુહ છે. અને તે વાકા છે ઘણા શુરવીરો છે ત્યાંના વાડાના વાછડા પણ સારા થાય છે. માટે તેવા કચ્છનું પાણી પીએ તો આપણા કુંવરો પણ શુરવીર થાય. એટલા માટેજ કચ્છમાં જવાનો આગ્રહ કરૂં છું.

હોથલઃ—" જ્યારે તમારો આગ્રહ છે ત્યારે હું કચ્છમાં તમારા શહેરમાં આવું ખરી પણ હું ગુપ્તજ રહીશ. મારૂં નામ તમારે કોઇની પાસે કહેવું નહિ જો મને જાહેર કરો તો હું ત્યાથી ચાલી જઇશ, આ સરત કબુલ હોય તોજ તમારી સાથે આવું. "

" હા મને એ સરત કબુલ છે. " ઓઢાએ આનંદથી કહ્યું.

આવી રીતે કરાર કરી પોતાના બન્ને કુંવરોને સાથે લઇ હોથલ સાથે ઓઢો રવાના થયો. હોથલના સલાહથી સાથે કાંઇ વાહન લીધું નહોતું. પોતાના બંને નાના કુવરો ચાલી શકે તેમ દરરોજ થોડો પંથ કાપવા લાગ્યા. અને કેટલેક દિવસે નળિયાથી ત્રણ ગાઉ દૂર વાયવ્ય કોણ પર આવેલા વડસર ગામે આવી પહોંચ્યા. તળાવને કિનારે મુકામ કર્યો. તળાવમા પાણી પીવા ઢોરો આવતાં હતાં. તેમાં એક ભેંસ પાણી પીવા આવી. તેને ઓઢો ધારી ધારીને જોવા લાગ્યો અને વિચારવા લાગ્યો

કે, આ ભેંસ મારે દુધ પાવાની હતી અને ચારણે મારા પાસેથી પરાણે દાનમા લીધી તે તો નહિ હોય ને ! આવો વિચાર કરી ભેંસને બોલાવી કે તુરત ભેંસે ઓઢાને ઓળખી કાઢયો. અને વ્હાલ બતાવવા લાગી. ભેંસને વાચા નહિ છતા પોતાનું વ્હાલ ઓઢાને બતાવી શકી હતી. ઓઢે તેના શરીરે હાથ ફેરવ્યો. એટલે તેની પાછળ પાછળ ફરવા લાગી.

બીજા ઢોરો પાણી પી પાછા આવ્યા પણ પોતાની ભેંસ આવી નહિ તેથી ચારણ તેની શોધમા નીકળ્યો આવીને જુવે છે તો ઓઢાની આસપાસ વ્હાલથી ફરતી પોતાની ભેંસને જોઇ એટલે ઓઢાને તુરતજ ઓળખી કાઢયો. એટલે આગ્રહ કરી ઓઢાને મીજમાની કરવા ઘેર તેડી લાવ્યો.

ચારણ પોતાને ધન્ય માનવા લાગ્યો ઓઢા જેવો પોતાને ત્યા ફરીને બીજો કોઇ મીજમાન આવવાનો નથી આવુ ધારીને ઘણી સારી સરભરા કરી જ્યારે ઓઢો ત્યાથી રવાના થયો ત્યારે એક વેલ અને એક અશ્વ આપ્યો, પ્રથમ તો ઓઢાએ લેવાની આનાકાની કરી. પણ ચારણના અત્યાગ્રહથી વિના છુટકે લેવા વિના ચાલ્યું નહિ પછી ઓઢો બોલ્યો કેઃ—

દોહરો

“ મિત્ર કરાએ અંગાણુા બીજા આળપ પાળ.
જીવતા જશ ગાએ ઘણા, મુવા લડાવણુ હાર
ઓઢો કે અદાતારનું, રહે ન જગમાં નામ;
ઝાડથી ઉડતા પંખીનું, પગલું રહે ન તે ઠામ, ”

ચારણ સાથે ‘ રામ રામ ’ કરી ઓઢો પોતાના પુત્રો પતિ સાથે રવાના થયો અને થોડા દિવસમાં

ઘોલાયગઢ પહોંચ્યો પોતાના આગમનના સમાચાર અગાઉ ઘોલાયગઢમાં હોથીજી વગેરેને પહોચાડયા હતા. ઓઢો આવે છે તેવા સમાચાર આખા શહેરમાં સર્વત્ર પ્રસરી ગયા હતા બધા પ્રજાજનોએ ઉત્સાહ કરી પોતાનો હર્ષ પ્રદરષિત કર્યો હતો.

પોતાના આપ્તજનોને ઘણે દિવસે મળવાથી ઓઢાને ઘણો આનંદ થયો હતો, પોતાનું રાજ અને હોથલ આ બંને ધુચ્છીત સુખો એકત્ર થએલા જોઇ ઓઢો આનંદ સાગરમાં ઝીલવા લાગો. હોથીજી વગેરેને પણ નવું ચૈતન્ય પ્રાપ્ત થયું હોય તેમ લાગવા માડયું, પ્રજા વર્ગને ખાત્રી થઇ કે હવે આપણે નિર્ભય છીએ. આપણને યોગ્ય ન્યાય મળશે, આવા વિચારોથી અત્યંત હર્ષ થયો હતો.

હોથીજી રાજકર્તા હોવા છતા બધો રાજ કારભાર ઓઢાના શિરપર નાંખી પોતે નામનો જ રાજા રહ્યો, ઓઢા જેવો બાહોશ અને રાજકારભારમા કુશળ વ્યવસ્થાપક હોવાથી રાજ વ્યવસ્થા સારી રીતે ચાલવા લાગી. ઓઢાની ગેર-હાજરીથી દુશ્મનો સબળ થયા હતા, પણ ઓઢાએ ઘોલા-યગઢમાં પ્રવેશ કર્યો કે તરતજ બધા શાંત થયા, ઓઢો પોતાનાંજ મકાનો કે જે ઘણા દિવસથી શુન્યકાર હતા. તેમાંજ નિવાસ કરતો હતો તેથી એક વખતના ઉજ્જડ મ્હેલો અત્યારે મંગળમય દેખાતા હતા. હોથલ પોતાની પ્રથમની શરત પ્રમાણે ગુપ્તજ રહેતી હતી. કોઇની સાથે હળતીભળતી નહોતી.

પ્રકરણ ૧૬ મું.

હોથલનો વિયોગ.

હોથલના ગુપ્ત નિવાસથી ઓઢાના આપ્ત જનોમાં ચર્ચાનો વિષય થઇ પડ્યો હતો. ઓઢો એક સ્ત્રી પરણી લાવ્યો છે પણ કોઇને મુખ દેખાડતી નથી. તેનુ કારણ શું હશે? તે સ્ત્રીનુ નામ, તેના પિતાનું નામ, અને ગામ કીયું હશે? વગેરે અવનવી શંકાઓ કરતા હતા. કોઇ કહે તે દેવકન્યા હશે એટલે ઓઢો ગુપ્ત રાખે છે" કોઇ કહે અપ્સરા હશે તો કોઇ કહે છે કે હલકા વરણની હશે એટલેજ કોઇની સાથે હળવામળવા દેતો નહી હોય અને તેની કુળ જાતિ ગુપ્ત રાખતો હશે' આમ અવનવા તર્કો કરતા હતા.

ઓઢાના બધા ભાઇઓ મિત્રો વગેરે ઓઢાની સ્ત્રી કોણ છે તે જાણવા આતુર હતા. પણ ઓઢો કોઇ પણ રીતે પોતાની સ્ત્રીની ખરી હકીકત કહેતો નહી. છેવટે બધો પ્રયાસ નિષ્ફળ ગયો ત્યારે એ વાત બધાએ પડતી મુકી. એક વખત જખરો અને જેસલ પોતાના સમાન વ્યયસ્ય બાળકો સાથે બજારમા રમત રમતા હતા. હોથલ ગુપ્ત રીતે તેમની રમત જોવામા તલ્લીન બની હતી. એમાં મદોન્મત બે પાડા લડતા લડતા આવ્યા. પોતાના કુંવરોને નુકશાન કરશે એવા ભયથી હોથલે પોતાના યોગ બળના પ્રભાવથી હાથ પ્રસારી બંને કુંમારોને ઉપર ખેંચી લીધા. આવું અદભુત કાર્ય જોઇ માણસોને આશ્ચર્ય થયું અને આ સ્ત્રી કોણ છે તે જાણવાની જીજ્ઞાસા વૃદ્ધિગત થઇ પણ ઓઢાના દ્રઢ નિશ્ચય આગળ કોઇનો ઉપાય ચાલ્યો નહિ.

તેથી બધા હતાશ થઇ- લાંબી મુદતે એ ચર્ચા પાછી બંધ પડી.

જખરો અને જેસલ પોતાની વયના છોકરાઓને એકઠા કરી જખરો રાજ સિંહાસન ઉપર બેસતો જેસલ પ્રધાન થતો અને બીજાઓને પણ અધિકારી બનાવતો ધુળથી શહેર બનાવી રમત રમતા. તેમાં કોઇ ચોર થતો કોઇ બારવટીઓ થતો અને જખરો તેમનો ઇન્સાફ કરતો આવી રીતે રમત રમતા એક દીવસે મદોન્મત થએલો હાથી મહામાત્ર (માવત) ના કબજામાં રહ્યો નહી. અને શહેરમાં નુકશાન કરતો જખરાએ બનાવેલ શહેર પાસે આવી પહોંચ્યો. હાથીના ભયથી છોકરાઓ નહાસ ભાગ કરવા લાગ્યા. આવું જોઇ જખરો હાથમાં તીરકામઠું લઇ હાથી સન્મુખ આવ્યો અને કાન સુધી ખેંચી કુમ્ભસ્થળમાં તીર માર્યો કે તરત આરપાર તીર નીકળી ગયો.

જખરાએ હાથીને તીર માર્યો અને આરપાર નિકળી ગયો, નાના બાળકમાં આટલું પરાક્રમ જોઇ તેની માતા કોણ છે તે જાણવાની જીજ્ઞાસા બધા રોકી શકયા નહી અને એવો નિર્ણય કર્યો કે, ઓઢાને દારૂ પાઇ બ્હેકાવી તેની સ્ત્રીની હકીકત જાણી લેવી.

બધા એકત્ર થઇ ઓઢાને આમંત્રણ કર્યું અને દગાથી ઓઢાને અતિશય દારૂ પાયો. જયારે નશો ઘણો આવ્યો ત્યારે એક બીજા કહેવા લાગ્યાઃ—ઓઢો શુરવીર છે. તેના પુત્રો પણ શુરવીર છે. પણ ઓઢાની સ્ત્રી સારા કુળની હશે નહી. જો ઉંચા કુળની હોત તો કેવું સારૂં થાત ! "

આવી રીતે પોતાની પ્રાણપ્રિયાની નિંદા થતી જોઇ જોઇ ઓઢાનું લોહી ઉછળી આવ્યું, આવેશમાં આવી જઇ બોલ્યો કે—

દોહરો.

" ધરા વિણુ ધાન ન નિપજે, ફુળ વિણુ માંડું નોય
જખરો જેસલ નિપજે, હોથલ ઓઢો હોય. "

" શું જખરા અને જેસલ જેવા પુત્રો કુલહીણુ સ્રીના ઉદરમાં પેદા થાય ખરા કે ! એ તો જેના ઘરમા હોથલ પદ્મિની હોય ત્યારે થાય. " ઓઢાએ આવનાર દુઃખને વીસરી જઇને આવેશમા આવી કહ્યું.

ઓઢાના આવેશયુક્ત વચનો સાંભળી બધા હોથલની પ્રંશસા કરવા લાગ્યા. આમ કેફમા બેભાન થયેલો ઓઢો ફુલાઇ ગયો. થોડીવારે કેફમાં બેભાન થયો અને ઘેર ન જતાં ત્યાજ બેભાન સ્થિતિમા રાત્રી નિર્ગમન કરી.

ઓઢાએ પોતાને પ્રકાશમાં આણી છે. એવું હોથલના જાણવામાં આવતાજ પોતાની દાસીને ચાર ચીઠ્ઠીઓ આપી અદ્રશ્ય થઇ.

સોરઠો.

" ચીઠ્ઠીઓ લખી ચાર, હોથલે આપી હાથમાં;
તું ઓઢા વાંચી ન્યાલ, તારે મારે શરત શી ? "

ઓઢો રહનારે પોતાને મહેલે આવ્યો ત્યારે હોથલને જોઇ નહિ, તેના મનમાં અતિશય ક્ષોભ થયો. ત્યા દાસીએ આવી ચીઠ્ઠી આપી તેમા નીચે પ્રમાણે હતું.

(દોહરો)

અન્નજળ મારૂં જ્યા સુધી; ત્યા લગી રહી તમપાસ
સરત તોડી પ્રથમ તે, તેથી છોડયો અવાસ
દેખીશ તમને દ્રષ્ટિએ, નહિં દેખો મુજ રૂપ,
અદ્રશ્ય રહી આપથી, વિયોગી રહીશું ભુપ.
પુત્રો વ્હાલા પ્રાણથી, તમે પણ પ્રાણ આધાર,
નિત નિત નિરખીશ નેત્રથી નહિં મળું લગાર.

પુરા પરણુશે જ્યાહરે, ત્યારે ધરી ઉલ્લાસ;
આવીશ પોંખવા પુત્રને હેત ધરશે તમ વાસ.

હોથલની ચીઠીઓ વાંચી ઓઢાના મનની ધીરજ રહિ નહિ. નાના બાળકની પેઠે રડવા લાગ્યો ઓઢાની દીલગીરીની વાત સાંભળી તેના બંધુઓ અને સ્નેહીઓ આવી આશ્વાસન દેવા લાગ્યા કે–"માણુસો મોકલીને હોથલની શોધ કરાવીશું." ત્યારે ઓઢે જવાબ આપ્યો કે–' હોથલ હવે કોઇની દ્રષ્ટિએ ચડવાની નથી ગમે ત્યાં શોધખોળ કરતા હવે તેના દર્શન થવા દુર્લભ છે- આમ કહી વિવિધ પ્રકારે વિલાપ કરવા લાગ્યો અને બધાની મનામણી છતાં અન્ન લીધું નહિં આવી રીતે આખો દિવસ વિલાપમા કાઢયો જ્યારે દિવસ અસ્ત થયો ત્યારે ઓઢો બોલ્યો કેઃ—

(દોહરો.)

" સુર્ય આથમ્યો સાજ પડી, પંખી ચણુ નવ ચરે;
ઓઢો કહે હે ! બંધુઓ, હોથલ નાવી ઘરે. "

ઓઢાનો વિલાપ સાંભળી બધા દુઃખી થયા પણ નિરૂપાય થઇ ચાલી નીકળ્યા.

ઓઢાને હોથલની અત્યંત વિરહ વેદના થવા લાગી.

દોહરો.

" કસાઈ મારે જીવને, નિર્દય થઇ અમાપ;
હોથલ ચાલી નીકળી, કાળજ આપી કાપ;
મેલી મંદીર માળીયા, મેલી રડતા બાળ;
હોથલ હાલી નીકળી પણ ન આવ્યો કાળ, "

હોથલના વિયોગથી ઓઢો પોતાનું ભાન ભુલી ગયો તેના મગજનું સમતોલપણું રહયું નહિ તે બહાવરા જેવો બની ગયો અને કહેવા લાગ્યો કે—

(દોહરા.)

" દુઃખ દઇ હતો જો મારવો, તો શીદ કીધી પ્રીત;
પ્રિત વસોયા માનવી, તેનું સ્થિર નહિં ચીત.
જો તારે જાવુ હતું. તો કેમ ન કીધી વાત.
ગઇ હોત રજા લઇ, તો તો શાંતિ થાત.
પ્રેમ બતાવ્યો તેં ઘણો, બાધ્યો મોહને પાસ;
હવે બન્યો હું બાવરો, મુકી મળવા આશ.

ઓઢો હોથલના પ્રેમ પાસમા જકડાઇ ગયો હતો. અત્યારે બધુ શુન્યકાર જેવું લાગતું હતું. ખાનપાનાદિકનો ત્યાગ કર્યો હતો રાજ કારોબારમાં બીલકુલ ધ્યાન આપતો નહોતો અને હોથલ હોથલ એ નામનું રટણ કરતો ફરતો હતો. અને કહેતો કેઃ—

(દોહરા)

' ચાલ જેની હંસની, મધુર કંઠ જ્યુ મોર,
પ્રીતીવાળી પદ્મણી જ્યું ચિત્ત ચંદ્ર ચકોર-
બપૈયા સમ બોલતી, રટતી પીયુપીયુ નામ;
તે બધું છોડીને સંચરી, તે વીણુ સુનું ધામ.
દઇ ડામ મુજ દીલમા, કાળજે મારી કટાર;
દુઃખમા દાહડા કાઢવા વિના નિગામરી નાર.
જળમીન સમ તલકું અરે ! રટુ રશનાએ નામઃ
દુઃખ દરિયામા ડુબીઓ, બન્યો બહુ બેફામ,
હોથલ ! હોથલ ! ! મારા અપરાધની ક્ષમા આપ !

મેં મારી સરત તોડીને ગુન્હો કર્યો છે પણ તે મારા ગુન્હા સામે ન જો દારૂના કેફમાં હું ભાન ભુલ્યો હતો અરે ! દુષ્ટોએ ઘણાને પાયમાલ કર્યા છે ઘણાને રાને રાન રખડાવ્યા છે. ઘણાને અત્યંત દુઃખમાં ધકેલ્યા છે છતાં તેનો સંગ છોડતા નથી ! જો મેં દારૂનો સંગ ન

કર્યો હોત તો મારે આ દુઃખમાં પડવું ન પડત મારા પ્રાણ કરતા પણ પ્યારી હોથલનો વિયોગ ન થાત મેં તેના માટે ઘણા દિવસ ભાઇઓ અને રાજ્યસુખનો ત્યાગ કર્યો પણ છેવટે તેનો અસહ્ય વિયોગ સહન કરવો પડયો. અરેરે! છેવટનો મેળાપ પણ થયો નહિ.

પ્રકરણ ૧૭ મું

હોથલનો મેળાપ અને આનંદનો અવાધ

ઓઢાનું શરીર દિન પ્રતિદિન સુકાવા લાગ્યું અવિશ્રાંત અસ્રુશ્રાવથી નેત્રનું તેજ ઓછું થયું પ્રૌઢાવસ્થા હોવા છતા વૃદ્ધાવસ્થા દેખાવા લાગી પોતાના પિતાની આવી સ્થિતિ જોઇ જખરો બોલ્યો કેઃ—"પિતાજી! આમ વિલાપ શા માટે કરો છો? આપજેવા પ્રભાવશાળી પુરૂષો આવા વિલાપ કરે તો પછી અમે બાળકોને તો ધૈર્ય રહેજ શાનું? માટે આપને વિલાપ કરવો ઘટે નહિ"

પોતાના પુત્રોનાં વચન સાભળી નિશ્વાસ નાખીને ઓઢો બોલ્યો કેઃ—

દોહરો.

"જખરા! મનવાળુ ઘણું, (પણ) વળવા દીએ ન વિયોગ
વિરહાગ્નિ વાગાયો, નવ શાંતિ તણો સંયોગ.
જેસલ! મન જંપે નહિ, જો તું હૃદયને ખોલ;
હૃદય બધુ સળગી ગયું, તુટયો મારો કોલ,"

"જખરા વિયોગનું દુઃખ સહન કરવું અત્યંત દુર્ઘટ છે, જેના હૃદયમા પ્રેમના વીંછીએ વિયોગનો ડંસ કર્યો નથી તેને તે વેદનાનું સ્મરણ ક્યાથી હોય? મારા હૃદયમાં હોથલના વિયોગની પ્રખર અગ્નિ બળ્યા કરે છે.

ને મારા લોહીને બાળે છે અને લોહીનું જે પાણી થાય છે તે અસદ્વારા બહાર આવે છે હું ઘણી શાંત રાખવાનો ઉપાય કરૂ છું પણ વિરહનો અગ્નિ રહેવા દેતો નથી, માટે શું કરૂં ? હવે તો આ જીંદગી આવી રીતે કલ્પાંત અને દુઃખમાજ પુરી કરવાની છે કેમકે હવે હોથલનો મેળાપ થવાનો નથી તેના મેળાપ સિવાય મને શાંતિ મળવાની નથી. માટે હવે આ શરીરમાથી જેટલા વહેલા પ્રાણ જાય તેટલું વહેલું સુખ થાય ઓઢાએ પોતાની સ્થિતિ કહી.

ઓઢાએ હોથલના વિયોગનું ઘણા દિવસ દુખ સહન કર્યું પણ હોથલનો મેળાપ થયો નહિ. એટલે વિચાર કર્યો કે બંને પુત્રના લગ્ન કરવા તેણે વચન આપ્યું હતું કે પુત્રોના લગ્ન વખતે પોંખવા આવીશ જો એ વખતે આવે તો તેને એક વખત નજરે જોઉ તો ખરો આમ વિચારી થળના સોઢા જાતના લાખો. અને વિસોજી નામના સરદારો હત તેમની કન્યા જોડે સગપણ કરી જખરા અને જેસલના લગ્નની તઇયારી કરી.

લગ્નનો દિવસ પાસે આવ્યો, ઓઝણું મોકલી બંને કન્યાઓને ધોલાયગઢમા લાવ્ય. એટલે ઓઢાએ કહેવરાવ્યું " કે, જયારે હોથલ પોખવા આવે અને તમે પગે લાગો ત્યારે માંગવાનુ કહેશે એટલે તમારે કહેવું કે અમારે સાસુ જોઇએ છીએ. આ વખતે તમને બીજું માગવાનું કહેશે ઘણો લાભ બતાવશે પણ કશાથી તમારે લોભાવુ નહિ પણ જે કહું છુ તે એકજ વચન માગવું. "

લગનના દિવસે શાસ્ત્રવિધિથી જખરાના લગ્ન લાખાજી સોઢાની કન્યા જોડે અને જેસલના લગ્ન વીસાજી સોઢાની કન્યા સાથે થયા. પોતાના પુર્વ વચનાનુંસાર હોથલ

હાથમાં થાળ લઇ પોંખવા આવી હોથલને જોઈ ઓઢાને નવું જીવન આવ્યું પણ પુત્રવધુઓ "પોતાનું કહેલું માગશે કે કેમ?" આ શંકા થવા લાગી.

વરવધુઓને પોંખીને હોથલ આનંદમા આવી. જ્યારે જખરાની વહુ પગે લાગી ત્યારે હોથલે કહ્યું:—"બેટા તમારે જે મનમા ઇચ્છા હોય તે માગો હું તમારા મનની ઇચ્છા પુર્ણ કરીશ.

આ વખતે શું માગવું તે વિચાર થઇ આવ્યો, વચન એક અને માગવા ની વસ્તુઓ પોતાની દૃષ્ટિ સમક્ષ ઘણી દેખાવા માંડી. આમ વિચાર કરવા લાગી ત્યારે હોથલે ફરી ફરીને માગવાનું કહેવા માંડયું. આથી જખરાની સ્ત્રી ગભરાઇ ગઇ, જલદી માગી લેવાનો વિચાર કરી કહ્યું કેઃ—"આપના ગળામા હાર છે તે આપો."

મોટી પુત્ર વધુની આ માગણીથી હોથલે ઘણી પ્રસન્નતાપુર્વક પોતાનો હાર તેના ગળામા પહેરાવ્યો. મોટી વધુએ જે માગવાનું હતું તેથી ઉલટું માગ્યું આથી ઓઢાના શોકનો પાર રહ્યોજ નહીં. હવે બધો આધાર નાની પુત્ર વધુ ઉપર રહ્યો. જો તે માગતા ભુલશે તો ફરીને હોથલનો મેળાપ થવાનો નથી આમ ચિન્તા મગ્ન ઓઢો શુ બને છે તે જોવાને આતુર બન્યો.

નાની પુત્રવધુએ આવીને હોથલને પ્રણામ કર્યા એટલે હોથલે ઇચ્છીત વસ્તુ માગવા કહ્યું, એટલે વિનયથી જેસલની સ્ત્રી બોલી કેઃ—

'મારે બીજું કાં। જોઇતું નથી, પણ જ્ઞાન આપનાર, રક્ષા કરનાર, માતૃવત પ્રેમ રાખનાર સાસરીયામાં સાસુજ છે. સાસુ વિના વ્યવહારિક જ્ઞાન મળેલું નથી. જો સાસુ હોય તોજ મને વ્યવહારિક જ્ઞાન મળે માટે આપે

અને વચન આપેલું સત્ય કરવું હોય તો આપ હો તોજ અમારા લાડ લડાવો. કેમકે પિયરમાં માતા અને સાસરીયામાં સાસુ હોય તોજ લાડ અને કોડ પુરા થાય છે જેમ માતા વિનાનું પિયેર લુખું છે તેમ સાસુ વિનાનું સાસરૂં લુખું છે માટે આપ અહિંજ રહો એજ માગું છું.

નાની પુત્રવધુની માગણીથી હોથલ બંધાઇ ગઇ. પોતે હવે ત્યાજ રહેશે એમ કરી પુત્રવધુને સંતોષી ઓઢાને આ માગણીથી કેટલો આનંદ થયો હશે તે વાચકોજ કલ્પી શકશે તેના આનંદનું વર્ણન આ ક્ષુદ્ર લેખનીથી થઇ શકે તેમ નથી.

હોથલ હવે ઓઢાની પુર્વવત્ સેવા કરવા માંડી આખા શહેરમા હોથલ પ્રસિદ્ધ થયાની વાત ફેલાઇ ગઇ. એટલે બધાને આનંદ થયો. એક વખતનો દુઃખસાગરમા ડુબેલો ઓઢો અત્યંત સુખમા ગરકાવ થયો. પુર્વવત રાજ કાર્યમા જોડાઇ પ્રજાનું રક્ષણ કરવા લાગ્યો. હવે ઓઢાને હોથલ પ્રત્યેનો ભય દુર થયો હતો તેથી પોતાને ધન્ય માનવા લાગ્યો અને સર્વત્ર આનંદ થવા લાગ્યો.

શાંતી શાંતી શાંતી

સમાપ્ત.

જાહેર ખબર.

બુકસેલર મંગળદાસ જોઈતારામના પુસ્તકાલયમાં વેચાતાં પુસ્તકોનું સુચીપત્ર.

નરસિંહ મહેતા નોવેલ.

વાચનાર નરસીહમેતાના નામથી કોઇ પણ માણસ અજાણ્યું નથી જેને સંસારમા રહી અનેક કષ્ટ વેઠી છેવટે વૈકુંઠમા વાસ કર્યો ભક્તીરસથી ભરપુર છતા કીમત ०॥।

ચતુર સુંદર—(ચૈદ ભાગ) જેની અંદર રાસ લીલા અને લગ્નમા ગાવાના ગીતો અને રસીક ગરબીઓથી તૈયાર કરાવેલું સરળ કાગળ અને સફાઇદાર બાઇંડીંગવાલું બસો ચોવીસ પાનાનુ દળદાર પુસ્તક કીંમત ०-१२-०

છેલજરાર—અતી મનોહર નોવેલ વાચનાર એક વખત હાથમા લીધા પછી મુકવાનું દીલ ન કરે માટે જરૂર આજે મંગાવો કીંમત ०-८-०

જસમાં ઓડણ મોટી—જેણે બહાદુર સીધરાજને હરાવી અનેક સંકટ વેઠી પોતાનું શીયળ સાચવ્યું છે માટે અવશ્ય ખરીદ કરો કીમત ०-५-०

કાનો કુંભાર અને સતી પારવતી—જેને પોતાના પરાક્રમ વડે બાદશાહનો માનીતો થઈ લડાઇની અંદર વીજય મેળવી પોતાનું નામ અમર રાખ્યું છે. કીં. ०-६-०

કામીની ચરિત્ર—(સ્ત્રીઓના ચરિત્ર વાચવા હોય તો જરૂર ખરીદો કીંમત ०-१२-०

કળી કૌતક—ગમ્મત સાથે આનંદ આપનાર પુસ્તક કીંમત ०-१२-०

માન મુસાફર—આ પુસ્તકની અંદર માનસીંગે અનેક લોકોના કષ્ટ કાપી પોતે પોતાની જીંદગી કેવી હાલતમાં ગુજારી છે જરૂર મંગાવો કીં. ०-१२-०

સંગીત લીલાવતી—લીલાવતીએ પોતાના ભર-થારને ગુણકાને ત્યાંથી કેવી રીતે છોડાવી લાવી તેનો આબેહુબ ચિતાર કી. ૦-૫-૦

રાણકદેવી રાયખેંગાર—આ પુસ્તકની અંદર રાણક-દેવીએ સીધરાજને કેવી રીતે શ્રાપ આપ્યો છે અને પોતાનું સીયળ સાચવી જેને પોતાનું નામ અમર રાખ્યું છે કી. ૦ાા

ચંદ્રસેન વેણી પદમણી—રાજકુમાર ચંદ્રસેન વેણી પદમણી માટે ફકીરી લઇ કેટલાક વરસ સુધી દુઃખ વેઠી પોતાના મીત્રની મદદથી જેને પદમણી મેળવી છે કી. ૦-૫-૦

અભીમન્યુ ચકાવો—કુરૂક્ષેત્રની અંદર પાડવ અને કૌરવ વચ્ચે થયેલી લડાઇમા જેણે પોતાના નાની વયમા દુશ્મનોને હરાવી વીજય મેળવી જેણે પોતાનું નામ રાખ્યું છે કી. ૦-૧૨-

જાલંધર આખ્યાન—જાલંધર અને વૃંદાનું આબેહુબ ચરિત્ર કી. ૧-૦-૦

વીલાસ સુંદરી—અદ્ભુત જાદુના પલગ એકથી આઠ ભાગ વાચવા લાયક કીં. ૦-૫-૦

મીરાંબાઇ નોવેલ—ગીરધરલાલજીનો મહાન ભક્ત જેને પોતાની સાચી ભકતીથી ઝેરના પ્યાલા અમ્રત કરી પોતે પી ગયા છે માટે આ સતી બાળાનું જીવન ચરિત્ર જરૂર વાચો કીં. ૧-૦-૦

મોહનની મોરલી—આ પુસ્તકની અંદર કૃષ્ણચંદ્ર પોતાની મધુર મોરલીથી વ્રજ અને ગોપીઓને કેવા રીતે ઘેલી કરી ગુલતાન કરી છે માટે અવશ્ય વાચો કી ૦-૫-૦

એ સીવાય અમારી પાસેથી વાર્તાઓના તેમજ નાટકોના અને ભજન તથા જોતીષના પુસ્તકો સામટા તથા છુટક મળી શકશે.

લખો નીચેના સરનામે
બુકસેલર-**મંગળદાસ જોઇતારામ**
રીચીરોડ-**અમદાવાદ.**

જાહેર ખબર.

બુકસેલર મંગળદાસ જોઇતારામના પુસ્તકાલય
તદન નવિન પુસ્તકોનું સુચીપત્ર.

ચતુર સુંદર ભાગ એકથી ચોવીસ—	કી. ૦–૧૨–૦
ચંપા શેઠાણી	કી. ૦—૮—
હોથલ પદમણી—રસીક વાર્તા	કી. ૦—૮-
છેલ જરારની વાર્તા	કી. ૦–૧૨–૦
કાના કુંભારની વાર્તા	૦—૬–૦
ચંદ્રસેન વેણી પદમણી	૦—૫—૦
સદેવંત સાવળીંગા	૦—૬–૦
નરસીહ મેહતાં નોવેલ	૦–૧૨–૦
સુડા બોતેરી મોટી	૩—૦—૦
જાલંધર આખ્યાન	૧—૦–૦
શુરા સતીની વાર્તા—ચમત્કારીનોવેલ.	કી. ૦–૧૨–૦
કીશોર કુમાર—અદભુત વાર્તા	કી. ૦–૧૨–૦
બોલતો પોપટ—પોપટની ચાલાકી જાણવી હોય તો આજેજ મંગાવો.	કી. ૦—૮—૦
સુર્યકુમારી નૉવેલ—એકસો સાઠ પાનાનું દળદાર પુસ્તક છતાં માત્ર	કી. ૦–૧૨–૦

એ શીવાય તમામ જાતનાં પુસ્તકો છપાવી દીફાયત ભાવે વેચનાર.

બુકસેલર મંગળદાસ જોઇતારામ શાહ.

રીચીરોડ—અમદાવાદ.